

BÖRTÖNÉVEK

(Adalékok Matolcsy Mátyás életéhez)

2014. január

ELŐSZÓ

Édesapám eseményekben, eredményekben és megpróbáltatásokban gazdag életét még nem dolgozta fel tárgyilagosan az utókor. Ennek nem kis részben a hosszú kommunista berendezkedés, az eltorzított, munkásmozgalmi történelem-szemlélet, a dogmává kövesedett politikai hazugságok az okai. De hiszem, hogy eljön még az ideje az elfogulatlan, reális értékelésnek. Ehhez gyűjtöm – hosszú évek óta – az adatokat, emlékeket, családi megemlékezéseket. Ebben az összeállításban, a börtönökben, rabságban töltött éveinek néhány megmaradt dokumentumát, emlékeit foglaltam össze, s próbáltam meg őket digitalizált formában hozzáférhetővé tenni a család (és talán az utókor) számára. 2010 őszén már elkészítettem ennek első változatát, de időközben sok új anyag, információ került a kezembe, így átdolgozásra volt szükség, ez a bővített változat 2011 márciusában készült el. Most pedig igény merült fel a családon kívüli érdeklődők számára hozzáférhető változat összeállítására, ami rövidebb az eredetinél, kihagytam belőle a személyes, csak a családra tartozó részleteket, de beépítettem néhány újabb információt.

Talán érdekes lehet Édesapám börtönnaplója. A kéziratot Édesanyám hagyta rám, nem tudom, hogy ő mikor és hogyan kapta meg, így azt sem tudom, hogy Édesapám mikor írta. A szöveg azt sugallja, mintha az időben folyamatosan született volna, ugyanakkor a kézirat „homogenitása” (papír, ceruza, írás) arra utal, hogy egy helyen, egyfolytában, tehát visszaemlékezés formájában készült, akkor, amikor erre még lehetősége volt. Erre utalnak a napló utolsó sorai a Markó utcai börtöncellából. Az mindenesetre megállapítható a naplóból, hogy az amerikai hadifogság sem volt leányálom.

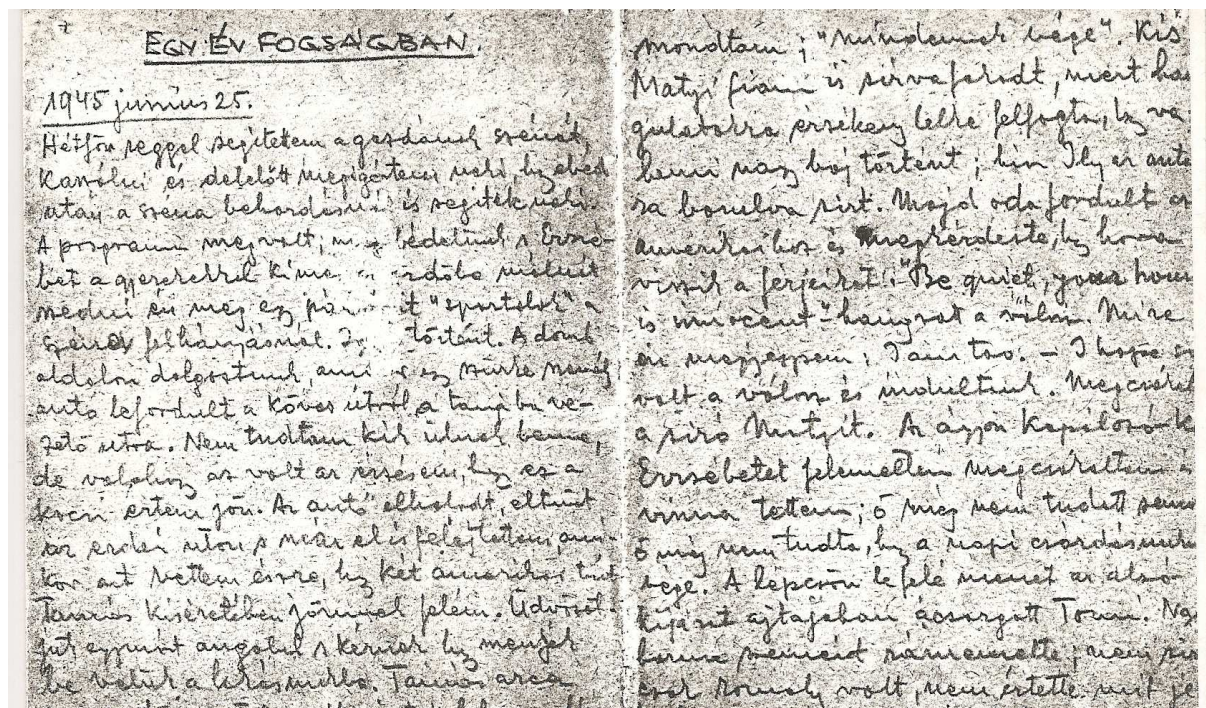
Az itt bemutatott dokumentumokból is nyilvánvalóvá válik Édesapám emberi nagysága, tisztessége, becsületessége. Mindez szakmai körökben eddig is ismert volt, de a politika nem tette lehetővé eddig az életmű higgadt értékelését. Ha belegondolok – 76 éves öszülő, sokat megélt fejje – hogy Édesapámnak 48 év adatott csak, és ebből is 8 év börtönben, csodálatraméltó, hogy milyen szellemi hagyaték maradt utána.

A szöveg között elhelyezett képeket illusztrációként, az ott említettek megelevenítésére én raktam be, az eredeti szövegeknek ezek nem részei. A lábjegyzeteket is én készítettem, főleg a kívülálló, vagy a fiatalabb generáció könnyebb tájékozódása érdekében. Azt, hogy a visszaemlékezőket nem csalta-e meg emlékeztük egyes részletkérdések esetén, nem tudom. De azt hiszem, az egészet tekintve ennek nincs is jelentősége.

Budapest, 2014. január

Ifj. (de már nem fiatal) dr. Matolcsy Mátyás

EGY ÉV FOGSÁGBAN¹

A kézirat kezdő részlete

1945. június 25.

Hétfőn reggel segítettem a gazdának szénát kaszálni és délelőtt megígértem neki, hogy ebéd után a széna behordásánál is segítek neki.² A program megvolt, megebédeltünk, s Erzsébet³ a gyerekekkel⁴ kimentek az erdőbe málnát szedni én meg egy jóízűt „sportolok” a széna felhányásnál. Így történt. A domboldalon dolgoztunk, amikor egy szürke személyautó lefordult a köves útról a tanyába vezető útra. Nem tudtam kik ülnek benne, de valahogy az volt az érzésem, hogy ez a kocsi értem jön. Az autó elhaladt, eltűnt az erdei úton, s már el is felejtettem, amikor azt vettem észre, hogy két amerikai tiszt Tamás⁵ kíséretében jönnek felém. Üdvözöltük egymást angolul és kérték, hogy menjek be velük lakásunkba Tamás arca roppant izgatott volt, s intett lehangelően. Tudtam miről van szó. Az egyik amerikai tiszt valóban amerikai volt, nagyon szimpatikus fiatalember, a másik „magyarnak” mondta magát és inkább Tamással beszélt németül, s csak néhány szót magyarul. Új otthonunk kis szobájába leültünk, cigarettára gyújtot-

¹ dr. Matolcsy Mátyás, volt országgyűlési képviselő börtönben írt naplója

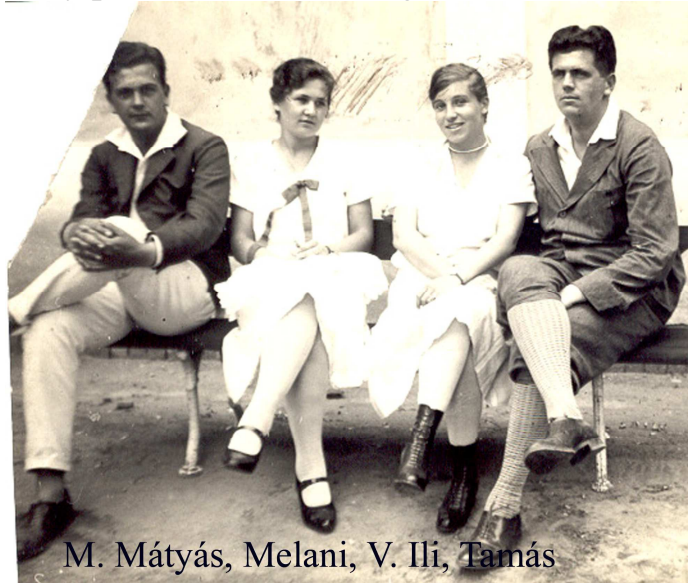
² Bajorországba menekülve a család Altötting városka közelében egy Dachrup nevű tanyán szállásolt el. A tanya gazdasági épületének emeletén volt a lakásnak kialakított két szoba

³ Matolcsy Mátyás felesége: Verebély Erzsébet, V. Tibor orvosprofesszor lánya

⁴ A gyerekek: 7 éves Mátyás, 4 éves Tamás és a 2 hónapos Erzsébet

⁵ Dr Matolcsy Tamás sebészorvos, Mátyás bátyja

tunk és beszélgettünk. Az amerikai jegyzetfüzetébe jegyzetelt, a másik magyar politikáról és az én szerepemről kérdezgetett. Teljesen tájékozatlanok voltak, de hát nem is ez volt a lényeg, kb. félóra múlva közölték, hogy mindenesetre sajnálják, de hát részletesebb kihallgatás végett velük kell mennem. Gyorsan megmosdottam, átöltöztem, s közben Tamás lement a gazda feleségéhez és együtt kimentek a közeli erdő felé, hogy Erzsébetet hazahívják. „Elizabeth – Elizabeth” kiabált a háziasszony. S az erdőre néző ablakon idegesen nézegettem ki öltözés közben – vajon hazajönnek-e addig, amíg elindulunk? Éppen készen lettem, amikor megérkeztek, Erzsébet halálra rémült arccal lépett be – ő már tudta mit jelent mindez. Néhány perc múlva Ili⁶ is megérkezett a Tamásék tanyájáról.

M. Mátyás, Melani, V. Ili, Tamás

A történesek négy főszereplője

Búcsúztam. Csak éppen hogy megöleltem Erzsébetet, s valami olyasmit mondtam, „mindennek vége”. Kis Matyi fiam is sírva fakadt, mert hangulatokra érzékeny lelke felfogta, hogy valami nagy baj történt, kinn Ili az autóra borulva sírt. Majd odafordult az amerikaihoz és megkérdezte, hogy hova viszik a férjeiket. „Be quiet, your Tom is innocent”⁷ - hangzott a válasz. Mire én megjegyzem: I am too.⁸ – I hope⁹. Megcsókoltam a síró Matyit. Az ágyon kapálózó Erzsébetet felemeltem, megcsókoltam és visszatettem; ő még nem tudott semmit, ő még nem tudta, hogy a napi csárdásunknak vége. A lépcsőn lefelé menet az alsó kijárat ajtajában ácsorgott Tomi. Nagy barna szemét rám emelte, nem sírt, csak komoly volt, nem értette mit jelent ez a nagy felfordulás. Megcsókoltam és minden erőmet össze kellett szednem, hogy a sírást elfojtsam, ami a torkomat szorongatva. Kiléptem az ajtón, elbúcsúztam a gazdától, természetesen mosolygó arccal fordultam a háziakhoz. Danke Ihnen Alles und bitte passen Sie auf meine Frau

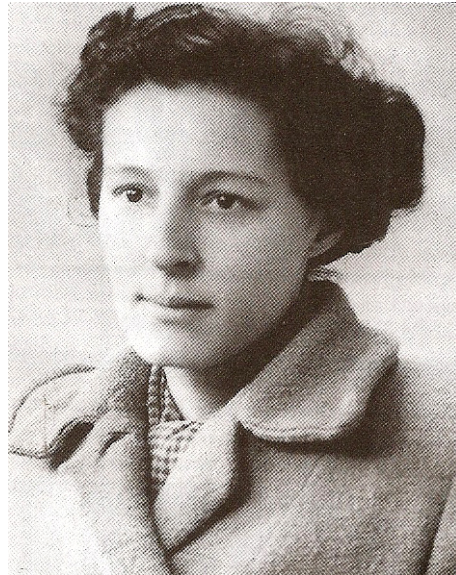
⁶ Matolcsy Tamás felesége Viczián Ilona. M. Tamásék egy közeli Bichl nevű tanyán voltak elszállásolva

⁷ Legyen nyugodt, a maga Tomja ártatlan

⁸ Én is

⁹ remélem

und Kindern¹⁰. Az autónál még egy kézfogás és a személykocsi hátsó ülésén Tamással együtt helyet foglaltunk. Az autó még nem mozdult, csak a motor zúgott már, amikor a karórámat is lecsatoltam és átnyújtottam Erzsébetnek. Meleg június végi nyári délután elindultam, elhagyva azokat, akikért mindent megpróbáltam, akikért mindent elhagytam, hogy őket megtarthassam – nem sikerült.

Matolcsy Mátyásné Verebély Erzsébet

27 évesen maradt egyedül 4 gyerekkel

Beszélgettem az autón az amerikaiakkal, s közben figyeltem merre megyünk. Kiértünk a betonra; irány északnyugat. Nem sok idő múlva egy kis bajor faluba érkeztünk, valami őrparancsnokságra fordultunk be. Még mindig nagyon udvariasak voltak. Jegyzőkönyvet vettek fel. S amikor az írógépbe behúzott blanketára néztem – jó szemem van, olvasom: ARREST PAPER.¹¹ Világos lett előttem, hogy nem kihallgatásról van szó – hanem már le vagyunk tartóztatva.

Már a nap is lemenőben volt, amikor egy autóba szálltunk, de már csak néhány százalépsnyire gurultunk tovább a falu szélén lévő „lágerbe”, egy egyetlen barakkból álló „Camp”-be. Ahol bennünket leadtak, s ezzel megszűnt az udvarias bánásmód, megszűntünk „embernek” lenni, már csak számok voltunk. Egy korábban hadifogoly láger barakkjába kerültünk. Akkor azt hittük, hogy „életünk legmélyebb pontjára” kerültünk – pedig hol voltunk még attól -, mert a barakkban „összeácsolt emeletes ágyak”-ba kerültünk, amelyekben még szalmazsákok voltak, s minket egy elzárt kis szobába tettek, ahol az előkelők kaptak ágyat. Késő estig a barakk előtt kint sétáltunk, s már a szögesdróthálót megvilágító reflektorok is kigyulladtak, mi még mindig kint voltunk. Itt tudtam meg Tamástól, hogy miként keresték fel őt a kórházba és hogy történt minden ezen a szomorú napon. Persze én azt hittem, hogy ő csak elkísér engem a parancsnokságra, s azután visszamehet. Tévedtem, ő is elindult kálváriája nehéz útján.

¹⁰ Köszönök mindent és kérem, vigyázzanak feleségemre és gyermekeimre

¹¹ Letartóztatási irat

Az egyik amerikai őrrrel beszélgettem amerikai élményeimről. Szimpatikus fiatal fiú volt. Végül is annyira beesteledett, hogy be kellett mennünk a barakkba és lefeküdtünk. Az elkülönített kis szobában még három német úr volt. Bemutakoztunk, de nem beszélgettünk velük. Reggel sűrű pépszerű reggelit kaptunk, s cukor nélküli feketekávé. Én elhatároztam, hogy mindent úgy fogadok, ahogy van és mindent megeszem, amit adnak. Szegény Tamás nem bírta a csirizszerű pépből egy kanálnál többet megenni, és előkerült a táskájába tett szalonna, még „hazai” Magyarországról. Egy kis üvegben falusi pálinkát is hozott magával, s így az első reggeli zavartalan volt.

Délelőtt tovább sétálgattunk a magas drótháló mögött, s azon törtük a fejünket, hogy lehetne hírt adni az asszonyoknak. Hisz még nem lehattunk tőlük messzebb 10-15 km-nél. Nem sikerült.

Délelőtt egyszer csak neveket olvastak, köztük a mienket is. Készülődtünk és egy amerikai kisebb típusú katonaszállító teherkocsira szálltunk fel kb. 10-12-en. Ekkor már megszűnt a civilizált érintkezési forma – úgy beszéltek velünk, mintha valami sötét gengszter banda tagjai lettünk volna. Az amerikaiak örült módon hajtottak – mint általában mindig. Én az utat figyeltem, legalább az irányt – merre mehetünk. Egyszer csak letértek a betonútról, és föld utakon vetések között hajtottak – persze ép oly örülten, mint a betonon. Egyszer csak hirtelen megállt a kocsis a vetések között, s egy csomó papírlapot kapott el a száguldó kocsis nyomába kavargó szél. A volán mellett ülő amerikai leugrott és kezdte összeszedni, majd az autót visszafelé tolatták, s az „ami” a vetésben is keresgélt egy pár percig, majd visszaült a sofőr mellé. Oda szóltam, mi történt?, elveszett valami? „Your paper”¹² volt a válasz és már száguldottunk tovább. Nemsokára elértük „Erding”-et, s innen a város melletti telepre futottunk be. Felejthetetlen és borzalmas látvány volt ez. Első benyomásom az volt, mintha egy alföldi nagy marhavásárra érkeztünk volna, a különbség éppen csak az volt, hogy a tömörkedjóság helyett emberek tízezreit tereli néhány cowboy a karámokba – a 3-4 méter magas szöges dróthálóval elkerített „vásár állásra”. Két hatalmas fa barakkhoz hajtották a most érkezett kis csoportunkat és itt papírjaink szerint osztottak szét a nagy embervásár különböző ketreceibe. Itt sült ki, hogy nem az én, hanem a Tamás papírját kapta el a szél a vetések között – mintha csak a sor újra figyelmeztette volna a hatalmasokat, hogy neki semmi köze nincs az egészhez. Az amerikaiak roppant tömeg munkájába azonban nem sok idő jutott a magyarázkodásra. Az én papírom hátlapjára felírták a Tamás nevét, s pár perc múlva már hajtottak is a szöges dróthálókkal elkerített hatalmas „ketrecek” között, az emberek ketrecei között, a „camp” egyik szélső sarkában lévő „ketrecbe”. Forró nyári délután volt. Reggel óta még nem ettünk semmit. A drótkerítés hatalmas kapujá-

¹² A maga papírja

ról levették a láncot és néhányan kb. 15-20-an az aznapi „zuwachs”¹³ bementünk a ketrecbe, s nyomban a drótkerítés mellett a földre raktuk le kicsiny csomagunkat, s nyomban teljesen meztelenre vetkőztünk, s amíg minket, s a többi ketrecekből is a most érkezetteket kb. 100-150 ember-állatot kihajtottak a tábor széléin húzódó kis patakba „mosdani”, addig az ott hagyott holmit átvizsgálták. A patak partján, a tábor szélén állt egy őrtorony gépfegyveres őrséggel, ahonnan kb. 5 perc múlva ordítás hallatszott – nem értettem mit jelent, csak abból láttam, hogy az „ember csordá”-t hajtják vissza a táborba, még pedig nem lassan, hanem valóban úgy, mint ahogy a csordát szokták megzavarni. Mi ketten kissé lemaradtunk, s ha már a civilizációt megszegyenítő helyzetbe önhibánkon kívül kerültünk, megálltunk egy percre „folyó ügyeinket” elintézni. Ez azonban alig sikerült, mert az egyik „cowboy” a „csordából” elmaradt két „emberre” rántámta éktelen ordítással: „God dam, son of a bitch”¹⁴ a legdurvább amerikai káromkodások kíséretében vitt vissza bennünket a ketrecbe, s büntetésből azonnal munkára fogtak. Kavicsot lapátoltunk a szögesdrótkerítésnél. Teherautóról letrúrt kavicshegyekből – befelé a ketrecbe. Akkor még nem tudtuk, hogy az öklömnyi nagyságú kavics lesz a mi ágyunk is.

Alig telt el 24 óra attól, hogy a „családi otthont” elhagytuk, s azon vettük észre magunkat, hogy az Erding-i SS büntető láger éktelen kettőzött szögesdrótkerítése mögött vagyunk. Mikor büntető kavics lapátolásunkat befejeztük „helyet” kellett keresni, ahol majd éjjelre is meghúzódunk. A ketrec túlsúfolt volt. 30 x 30 méteres (900 m²) helyen közel 400-an voltunk. Három Zelt¹⁵ húzódott egymás mellett, s annyira zsúfolt volt, hogy mint a palacsinták – de nem háton, hanem oldalt – feküdtek benne az emberek. Én úgy gondoltam, hogy nem furakszom be ebbe az „ember ólba”, s inkább kint a szabad ég alatt töltöm az éjszakát a drót mellett összeeszkábált „asztal” mellett, s majd ráhajtom a fejemet. Terveimtől egy jóakarátú bajor tanácsára elálltam, mert a bajor éjszaka még június végén is nagyon hűvös, meg minden órában kaphatunk zivatart. Tamás már szerzett magának egy helyet egy cigarettáért az ember ól közepén, annyi helyet, hogy oldalt fekvé nehezen elfért. Én a Zelt kijárata közelében kuporodtam le, s az öklömnyi kavicsra egy karton doboz oldalából származó papírdarab került „matracnak”, párnám a kis kényeztetéskám volt. Reggel napfelkeltekor beordít valaki a sátorba, s mindenki meztelenre vetkőzött a hideg reggelen és megtudtuk, hogy ez a „mosdás” amerikai tömeg megoldása az, hogy az ember csordát futó lépésben kihajtották a patakhoz és ott kb. 5-10 perc alatt a bajor patak jéghideg vízében mosdott meg 200-300-as csordákban az „ember”. Ha utána kisütött a nap, nem volt semmi baj, de harmadnapra megeredt az eső, s bizony a bajor fennsíkon olyan hideg szél tombolt, hogy a sátort majd elvitte fejük fölül, pedig a széle meg kavicsokkal be volt „földelve”. Alig állt el az eső néhány órára, esett,

¹³ Gyarapodás

¹⁴ „átkozott kurvák”

¹⁵ Sátor

zuhogott, fújt egész nap, egész éjjel. Mindenki a sátorban egymás hegyén-hátán, mint a disznók, amikor egy ólba összebújnak – mert fáznak.

Reggel vacogó foggal meztelenül hajtották a „csordát” a patakhöz, s utána vissza a ketrecbe. Mindenkinek meg kellett borotválkozni; mert az „amik” nem szerették a szakálás, „elhanyagolt” külsejű embereket. Közben persze elfelejtették, hogy mindenkitől elvették a borotva készletét és alig maradt a táborba egy-két penge. Elképzelhető milyen állapotban ennyi használat után. Reggel végre egy csajka meleg levesnek nevezett vizet kaptunk, s délután az ebédet, egy adag levest. Három negyed liternyi leves; bab, borsó és liszt volt a tartalma, s hol sűrűbb, hol ritkább. A napi menüt még egy darabka kenyér – kb. 10 dkg – egészítette ki. Formálisan éhezünk.

Első éjszaka után, nem tagadom, roppant el voltam keseredve – hogy kerülök én egy SS büntető táborba? Mi közöm nekem a németekhez? Mi közöm nekem a német hadsereghez? És mi közöm nekem az SS-hez?

A Farmosi Felsőház, Matolcsy Mátyás lakhelye

Megettük még maradék szalonnánkat és a kicsi üveg is kifogyott, amiből kortyonként ittunk egy kis lélekmelegítőt a hajnali fürdés után. A farmosi¹⁶ pálinka utolsó csöppjei még csak jobban felidéztek a régi emlékeket, s úgy éreztük magunkat, mint akiknek mindenük elveszett. Szótlanul ültünk egymás mellett, s egyszer csak Tamás megszólal; érdemes ezt tovább csinálni? Van nálam végső esetre „gyógyszer”, amely a legfájóbb sebet is begyógyítja... Darabig szótlanul ültünk, de kevés idő elég volt nekem arra, hogy végig gondoljam életemet, ott-honomat, Farmost, földet, házat, tanyát, s mindent, ami vele összekötött, azt mind elvesztettem. De valahogy nem élt bennem olyan erős fájdalom emiatt, mint ahogy azt gondolhattam volna. Gondolatomat csak Erzsébet és Matyi, Tomi és a kis Erzsébet foglalta le. Rövid idő alatt megállapítottam, hogy csak 40

¹⁶ Farmos – Pest megyei falu, ahol a családi házak, birtokok, szőlők voltak, a két testvér közös tulajdonában mintegy 300 katasztrális hold.

km-re vagyok tőlük, s az irányt is kirajzoltam az égen. S ha én még egyszer közöttük lehetnék!

Nem, Tamás azt a „gyógyszert” nem szabad használnunk sem most, sem a jövőben soha. Értsd meg, végig fogjuk csinálni mindazt, amit az Isten számunkra kimért, bármin menjünk is keresztül. Én nem hagyom magam és végig csinállok mindent, Pestig, Moszkváig vagy Szibériáig, a bányáig vagy az akasztófaig. Mindent megpróbálok és mindent kiállok nem magamért, hanem „ő” értük. Ha százszor lenyomnak, megpróbálok százszor feltápászkodni, amíg csak élet lesz bennem. Elhallgattam és hallgattunk, egy darabig csendben voltunk, s aztán másról beszéltünk. Döntöttünk; mindent végig csinálunk, és minden megpróbáltatással szembenézünk.

Tomi, Matyi és a kis Erzsébet két évvel később, 1947

Egy darabka blokkpapírt kértem az egyik némettől és ceruzát, s nyomban fogalmaztam angolul egy jelentést, amelyben röviden leírtam, hogy kik vagyunk és nem hogy az SS-hez nincs közünk, hanem magyarok vagyunk és katonák nem is voltunk. A napi vizitet délután egy amerikai tartotta, s amint elém érkezett, jelentkeztem és átadtam az írásbeli „jelentésemet”. Elolvasta, csodálkozott, s azt mondta néhány nap múlva megyünk tovább; ez valami tévedés. A „ketrecben” u.i. az ott lévő németek már egy hónapja sínylődtek, s eleinte még sátorlapjuk sem volt. Semmi. S a májusi bajor éjjeleket, mint a barmok egy karámban töltötték, ha esett, s bizony elég gyakran esett, akkor megáztak egyetlen ruhájukban és abban feküdtek le a földre s megszáradtak, míg csak nem zúdult nagygyon gyakran újra a nyakukba a tavaszi eső.

Szörnyű helyzetben vártuk az órák és a napok múlását, a megváltást, amikor innen elkerülhetünk. Csütörtök reggel híre ment, hogy elvisznek egy transzportot, nyilván olyanokat, akiket a Német Birodalom épületének összeomlásánál tomboló vihar „tévedésből” az Erding-i SS büntető táborba sodort.

Déli órákban jött egy amerikai, listával a kezében és a „karám” kijáratánál az oda csődült „barmoknak” felolvasta azok nevét, akik tovább mennek a földi pokolból. Sohasem gondoltam volna, hogy milyen pokollá lehet varázsolni egy darabka földet azáltal, hogy szöges dróthálóval elkerítik, a sarkaira gépfegyveres őrtornyokat és reflektorokat állítanak és bezsúfolnak rá 2-3 négyzetméterenként egy embert, akik éhesen ácsoroghatnak az Isten szabad ege alatt. Az amerikai tiszt olvasta az én nevemet, és persze csak én értettem meg, hogy az, amit ő mond az az én nevem. Boldogan kaptuk össze kevés holminkat, s én már ott voltam a „karám” kijáratánál, amikor még Tamás a csomagjával bíbelődött. Már egyenként léptek ki a tömegből a szerencsés kiválasztottak, s kerültek ki a drótkerítésen kívül, amikor az én nevemet olvasta. Odszóltam, hogy egy pillanatra várok, mert a bátyám is jön azonnal: Thomas M. Nézi a listát. Nincs rajta. Lehetetlen mondtam; egyszerre jöttünk. Míg így vitatkozom vele, Tamás is odaérkezik boldogan, hogy megyünk tovább. S életem egyik legszomorúbb perce következett el: az amerikai végül is megunt a magyarázkodást: „go on”¹⁷ szól oda nekem, és Tamás nem jöhetett. Még megkíséreltem megkérni, hogy akkor inkább én is ott maradok, hogy együtt maradhassunk. Persze az elkészített listák miatt ez sem volt lehetséges. S már csak annyi időm volt, hogy átöltem Tamást és elszakadtunk egymástól. Még visszaneéztem; lehorgasztott fejjel, lassan ment vissza a sátor felé. Minket pedig hajtottak végig a táboron a másik széléig, ahol két nagy autóbusz állt az út mentén, a többi meg egy barakk oldalánál sorakozott.

Újra névsorolvasás és hogy milyen rendszer szerint, ki tudta volna megmondani egyik másik az első, mások pedig a második autóbuszra szálltak fel. Nemsokára a betonon száguldottunk – hová?A németek hamar észrevették és suttozták: München. Még a nap erősen fent volt az égen, amikor a „romvárosba” beértünk. Egyik külső főútvonalon hatalmas ház előtt megálltak a gépek. A ház még állt valahogy ebben a valóban romvárosban és hatalmas tábla volt a ház homlokzatára felerősítve: The Third Army Had quarter Military Police¹⁸. A „szállítmányt” kísérő amerikai bement az épületbe. Sokáig vártunk. Nagyon éhes voltam, hisz az Erding-i táborból „ebéd” előtt jöttünk el, s az előző esti falat kenyér óta csak a reggeli „leves” volt a „táplálékunk”. A nap már lebukóban volt, mikor az amerikai visszajött, s nyilván megkapta, hogy hova vigye, hol „adja le” ezt a szállítmányt. Indultunk, fáradtan, éhesen, a tűző napban elbágyadva, közömbösen – valahová. Ahogy a városból kijutottunk, az életösztön mégis mindenkiben felébredt: hova megyünk? Mi az irány? S csudálatos módon mindenkit csak az izgatott, hogy keletre megy-e a gép. Irány dél! Még kb. 1 ½ órát száguldottunk, s valahol a bajor hegyek között letértünk a betonról és keskeny, kicsi falusi utakon, kicsi falukon át „megérkeztünk”. A világ kicsiny, az autóbuszon még egy magyar volt: Nádorfy Gyula.

¹⁷ Menjen

¹⁸ Harmadik Hadsereg Politikai Rendőrségének központja

A gyönyörű bajor hegyoldalban villák tekintettek le ránk, a vasúti sín mellett lévő barakkra, ahol mi kaptunk szobát. Egyetlen barakk volt, nagyon egyszerű és hevenyészett drótkerítéssel körülvéve; csak két őrtorony állt a drótketrec két sarkán. Úgy látszik, a minket kísérő amerikaiak elmentek enni az őrsre, mert mi az autóbusról nem szállhattunk le még jó ideig, s már este lett, amikor végre újra átvizsgálva a barakkba voltunk. Ezen a napon nem ettünk semmit.

A barakk csaknem üres volt, amikor odaérkeztünk néhányan voltak benne: egyik magyar volt, Szombathelyi Ferenc a magyar hadsereg egykori vezérkari főnöke. Megörültünk egymásnak magyarok, de amint az általános kérdéseket átbeszélgettük, megtudtuk tőle, hogy az ellátás borzasztó. Valósággal éhezhetnek itt bennünket. Másnap már tapasztaltuk. Egy napi szállítás alatt semmit nem ettünk, másnap pedig oly borzasztó kicsiny mennyiséget adtak a különben is híg levesből és egy szeletke kenyeret, hogy formálisan az éhség gyötört. Valamit kell tennünk, mert ha sokáig itt maradunk, ilyen kosztos, hát éhen halunk. A mellék-helyiség pincéjének mélyen találtunk egy kis rakás rothadó krumplit. Dunántúli barátommal kiválogattuk a javát, mielőtt a többiek felfedezhették volna, s a néhány kiló félig rothadt krumplit ettük olyan étvággyal, mintha a legkitűnőbb eledel lett volna. – Egy másik akcióba is kezdtünk. A dunántúli birtokos barátom úgy tudta, hogy ide erre a vidékre jött ki a Bajor k. herceg és intézősége a Dunántúlról, akik között van egy-két gazdatiszt barátja. Nyomban tárgyalni kezdem az amerikai őrrrel, hogy lehetne-e értesítést kiküldeni a kis városba, hogy valami élelmet kaphatnánk. Elmondtam, hogy mi magyarok vagyunk, s amikor amerikai élményeimről is beszéltem, sikerült annyira megnyernem, hogy egy cédulát írhattam – persze angolul, hogy ő tudja, mi van benne – a sárvári gazdászoknak; S.O.S.-t kiáltva. Másnap az őrvisszajött szolgálatra és mondta, hogy valakivel eljuttatta a levelet, s szombat d.u.-ra vártuk a „felmentést”. Szombat délben azonban közölték, hogy megyünk tovább; ismét visznek valahová. S milyen furcsa az ember, minden változásnak örült, azt hitte, hogy a kibírhatalan helyzetből valamivel emberségesebb körülmények közé kerül. Bizony csaknem mindig tévedtünk. Starenbergből is tovább mentünk, de Szombathelyi Ferencet ott hagytuk, olyan rossz volt elbúcsúzni ettől az egyenes, kemény katonaembertől, akitől hallottam az első hírt a „családról”. „Rudi¹⁹ hazament Magyarországra”. Hál Istennek ő él, ő túlélte a német fogság borzalmait. Búcsúzóul „ráhagytuk” a várva várt „felmentő csomagot”, amit, mint később megtudtam, meg is kapott, sőt rendszeresen ellátták attól kezdve. Mintha csak azért kellett volna Starenbergbe mennünk, hogy egy „hírt” kapjak tőle, s általunk pedig biztosítva legyen a „mindennapi kenyere”.

¹⁹ Andorka Rudolf, Matolcsy Mátyás sógora, korábban spanyol nagykövet, a németek Mauthausenbe hurcolták, onnét szabadult.

Szombat délután 5 hatalmas teherautó – amerikai katonai szállítókoszi – állt a barakk ketrec kijáratához és névsorolvasás, csomag vizit, s a szokásos ordítózás, míg végre megindult a columna²⁰: visszatekintettem és integettem a ketrecen belül maradt öreg katonának, akit úgy megszerettem és olyan nehéz volt otthagyni. Nem sok idő múlva a birodalmi autósztrádán száguldottunk München felé. Ugyanaz történt velünk, mint néhány nappal előbb, azzal a különbséggel, hogy München előtt az egyik kocsi defektet kapott, mire az előre szaladt 3 kocsi kb. félóra múlva ezt felfedezte és vissza kellett mennünk, megkeresni az elveszetteket. A kidőlt kocsi „közönségét” a többire osztották el és így roppant zsúfoltan, egymás hegyén-hátán helyezkedtünk el a teherautókon. A romvároson, Münchenen átszáguldottunk, s az irány észak! A németek találgatták, hogy hova vihetnek, s nem tudom miért, de mind attól rettegett, hogy Dachauba kerülünk. Körülbelül 2 órai út után porosan, piszkosan, kegyetlen éhesen megérkeztünk Moosburgba s a kis bajor városon át érve a város mellett lévő tábor főbejáratánál megálltak a teherautók. Nem tudom mi volt az oka, az autók rugózása, a gyors hajtás, de ezeken a járműveken mindig tengeri beteg lettem, s hogy konkrét következménye nem volt, csak annak köszönhető, mert sohasem volt semmi a gyomromba. Még sohasem láttam ilyen hatalmas tábort, amelyet nem hevenyészve tákoltak össze, hanem megépítettek, mint egy várost – 10-15.000 ember számára. Korábban hadifoglyokat tartottak itt a németek.

Börtönraiz Moosburgból. 1945

A „barakkváros” szélén 3-4 külön elkerített barakk azt a célt szolgálta, hogy az „érkezőket” fogadja. Ide kerültünk mi is szombat este naplemente után. Azt nem lehet leírni, azt a piszkot és helyzetet, amibe itt kerültünk. A „barakk” teljesen üres volt még a padlója felszaggatva, s olyan benyomást tettek csak, mintha valami romboló düh vihar dúlta volna fel őket. Egy hét az Erding-i SS büntető lágerben, a starenergi éheztető barakk állomáson keresztül elég volt arra, hogy

²⁰ (menet)oszlop

mindent a legnagyobb fásultsággal fogadjon az ember. Dunántúli barátommal egy sarokba behúzódtunk, s abba a förtelmes piszokba, porba „lefeküdtünk”, természetesen már késő volt, enni semmit nem kaptunk. Sokszor jutott eszembe, hogy a farmosi új disznóóljaink milyen „emberi” szállást nyújthatnának ezekhez a láger szállásokhoz képest, s a disznóknak krumpli silókba lefőzött krumpli milyen „gazdag” eledel lenne ahhoz képest, amit fogságom első hetében kaptam.

Július 1. vasárnap

Meleg nyári nap, délelőtt a „szállítmány” fele, délután a másik fele került át vizsgálaton és jutott be a tényleges barakk telepre. Az átvizsgálás a szokásos volt: a már sor szerint hosszú sorban felsorakozott foglyok maguk elé a földre lerakták minden holmijukat, mindent kibontva egy pokrócra, vagy felöltő kabát-ra, s akkor 2 amerikai átvizsgálta, s belőle a legkülönbözőbb dolgok eltűntek, főleg óra, gyűrű, töltőtoll stb. Nálam nem volt semmi „érték” a jegygyűrűmet pedig ilyen alkalmakkor a cipőmbe dugtam el; ettől nem akartam semmiképp megválni, bár az amerikaiak azt is, mint minden aranytárgyat szívesen felejtették maguknál. Az így megvizsgált holmit a pokrócra összefogva a hátunkra kaptuk és az amerikai őrség folytonos ordítózása közben futva jutottunk el egy a kettős szögesdrót-kerítésen belül lévő barakkhöz, amelynek vége mintegy torok nyúlt át abba a térbe, ahova az újonnan érkezettek kerülnek. Itt a barakk bejáratánál mindenki kézbe kapta azt a papírt, azt a „járlat levelet” amellyel elfogatása óta egyik lágertől a másikba szállították, s amelyet itt most már le kell adni, minden egyéb privát írásokkal együtt.

„ARREST PAPER”: az volt, amit elfogatásom első napján az írógépben megpillantottam. Izgatottan kezdtem olvasni, és amíg a sorban az amerikaiak asztalai elé érkeztem, háromszor is átolvastam, szerettem volna megtudni, miért is tartóztattak hát le? „Kívánatos, hogy a Harmadik Hadsereg Parancsnokságra szállítassák részletes kihallgatás végett, mert értékes ismeretekkel rendelkezik magyarországi politikai kérdésekben és személyekben.”

Verebélyi Erzsébet 1935-ben a Bélatelepi strandon

Két sorban voltak egymással szemben elhelyezve az asztalok, gondolom kb. 5-5 és a lassan bekígyózó embertömeg jobbra-balra az asztalok elé került, ahol elvették az ARREST PAPER-t és minden egyéb értéket és írást, erszényt vagy tárcát. Nálam nem sok pénz volt, párszáz márka, s néhány jelentéktelen írás került elő a tárcámból. A fiatal amerikai azonban előkotorta egyetlen és utolsó nálam maradt értékeimet: Erzsébet fényképeit. A Balaton partján a Béla telepi mólón, egy padon fürdő trikóban – egyik legkedvesebb...

Itt egy lap hiányzik a kéziratból...

.... vitába keveredtem a camp kórházának német orvosával, akiktől kalória egység táblázatot kértem. (A Moosburg-i lágerben csúnyán szerepeltek a németek, de sajnos hasonló tapasztalatokra tettem szert a Salzburgi Marcus Camp-ben eltöltött ugyancsak közel két hónapi fogságom alatt.) Már kétheti kalória számításom és rajzaim voltak, amikor attól féltem, hogy a németek „megfúrnak”, ha ilyen kényes számításokat végzek. Erre annál több okuk volt, mert a lágerben megindítottunk egy „németellenes” mozgalmat, s pl. a konyhából a németek felét leváltattam, s helyükre franciákat, lengyeleket, orosz, s még egy magyart is alkalmaztunk, s ez tette lehetővé, hogy a „jail²¹”-t elkerültem. A franciákat szerettem legjobban, de a lengyelek is nagy ragaszkodással voltak irántam és ezekkel tudtam a németeket ellensúlyozni – egy magyar pedig Neuman-Nógrády Elemér, aki kitűnő szakács volt és az amerikaiaknak főzött, az én „bizalmim” volt.

Két hét múlva tehát jelentkeztem az amerikai parancsnoknál és egy kis időt kértem, amíg valamit nyugodtabban referálhatok. Láttam rajta, azt gondolta, hogy valami lopást vagyok kénytelen jelenteni. De azután csodálkozott, amikor nagy rajzpapírjaimat, diagrammjaimat elébe terítettem és referáltam neki, hogy egy számítási módszert dolgoztam ki és az eredmény mutatja, hogy „fejenként” hány „kalóriát” adunk ki a láger tagjainak. Nagyon tetszett neki a dolog, bár úgy vettem észre, nem sok fogalma van a kalóriáról, de azt mondta csináljam tovább, s ne mutassam meg senkinek és az adatokat se közölhetem. O.K.

Néhány nap múlva híre futott a lágerben: „éhségtífusz” lépett fel és a kórház megtelt végelgyengült emberekkel. Pár nap múlva híre ment, hogy a Münchener főparancsnokságról jönnek „nagy vizitre”. A konyha ragyogjon. A kazánüstök ragyogtak is, csak ami bennük főtt, azzal volt hiba. Az ablakból láttam, hogy a „staff²²” gyorsmenetbe járja a láger barakkjait. Nem sokára hivattak; számításaimmal együtt. Az ezredes és a kíséretében lévő orvosoknak elmondtam számítási módszeremet és azt helyesnek találták. Megmutattam a diagrammokat, amely szomorú képet mutatott, folyton eső tendenciát és a fejenkénti napi kalória ösz-

²¹ börtön

²² vezetőség

szesen nem volt több 850-900-nál. Kértem még kalória egység adatokat olyan cikkekre, amik Európában nem használatosak és adataik ismeretlen, mint pl. a banánliszt, stb.

Kisült, hogy a Münchener főparancsnokság előírta a napi fejenkénti kalóriát a nem dolgozók számára 1.250, a könnyű munkát végzőkre 1.800 és nehéz munkásoknak 2.400 kalóriában. Anyag is volt, csak éppen a láger fiatal parancsnokai nem tudták, hogy miképpen kell „kiszámítani a napi menüt”. A parancsnokságról jött bizottság elfogadta az én számítási módszeremet és az én felelősségemre bízta, hogy minden nap meglegyen az előírt 1.250 kalória stb. A menüt tehát meg kellett „tervezni” minden nap, hogy a követelményeknek megfeleljen. Másnap már „remek” levest kaptak a barakkok, s elterjedt a híre az én rajzaimnak és kihallgatásomnak. Nem sokára jött még egy bizottság és hogy az okozott bajt – az erős lesoványodást és éhség tífuszt – korrigálják, felemeltették a napi kalória mennyiséget 1.800-ra. Nekem kellett „megtervezni”, hogy miben tudjuk ezt kiadni, mert a kazánok „teljesen ki voltak használva”. Még azt sikerült kiszorítani, hogy fejenként 1/2 kg krumplit – kezdődött a krumpli szezon – hajába főztünk és hozzá 2-3 dkg vaját vagy margarint adtunk estére. A láger hangulata megváltozott. A vákuum a barakkok és a konyha között, ami annyi bajnak volt forrása, megszűnt.

Híre ment, hogy a láger amerikai őrsége hazamegy – felváltják őket. Csak fele ment el, s cserélték le. A távozó fiatal amerikai előljáróim búcsúztatására „estélyt” adtam. A lágerben a legkiválóbb zenészek közül is volt néhány tucat, bekérettem őket – ezt kitűnően szervezte Alex, az orosz – meghívtam a láger civil vezetését is, amely alkalommal Neuman-Nógrády nevű magyar szakácsunk remek tortákat és sülteket készített (természetesen erre előbb engedélyt kértem), s a zenekar játéka után a konyha munkásai felsorakoztak és másnap reggel távozni készülő „amik” is. Rövid beszédben elbúcsúztattuk előbb angolul, aztán németül a parancsnokságot, mire a Rákóczi indulót játszották. Az amerikaiak önkéntelenül a magyar zene erejének hatása alatt – tisztelegtek katonásan.

Könnyekig meg voltak hatva és odajött hozzám egy amerikai, akivel addig sohasem jutottam tovább a köszönésnél, egy „indián”. Rézbőrű, bikanyakú, fekete hajú és szemű ember, akinek mindene egy gyönyörű farkaskutyája volt. Odajött hozzám és sírt, hullottak a könnyei. Nem engedték meg neki, hogy a farkaskutyát hazavigye, és most holnap itt hagyja. Rám bízta és ígérjem meg neki, hogy gondját viselem és elmondta, hogy mit eszik – a legremekebb amerikai sonka konzervtől kezdve a frissen sültig. Természetesen megígértem neki, hogy ne féljen, amíg én itt vagyok, addig a kutyája az én gondjaimban lesz. Aztán beszélgetni kezdtünk, s alig tudtunk elszakadni: farmer volt valahonnan a vadnyugatról, óriási állatsordái és gazdasága van. Furcsa ember volt, vad, erős, szilaj ember, aki élvezte, amikor valami „büntető” akció során le kellett bokszolni vala-

kit, vagy valakiket. Nem egy ilyen meccsnek volta fülthanúja, szemtanúja nem voltam, mert engem mindig kiküldtek a szobából, ahol a delikvens – csak néma – „kihallgatása” folyt. Utána a vértől fel kellett mosni a szoba padlót.

Talán röstellte előttem ezt a szenvedélyét, s azért nem beszélgettünk soha. Igaz, hogy társait is, mindenkit „megtisztelt” egy pár barátságos „boksztütéssel” akivel együtt volt; kivéve engemet. Hozzám soha nem nyúlt, velem nem beszélt, csak kerülgetett. Sokszor kínos volt; egyetlen, akivel nem sikerül semmire jutnom. Az utolsó nap, az utolsó órákban, a magyar induló hangjai után meg sírva jött oda hozzám – bennem volt minden reménysége, hogy egyetlen európai barátjának, annak a gyönyörű farkaskutyának sorsát biztosítsa. Azután fényképek kerültek elő, megmutatta 3 kicsi gyermeke és felesége fényképeit, s a farmról képeket, s a legjobb barátok lettünk.

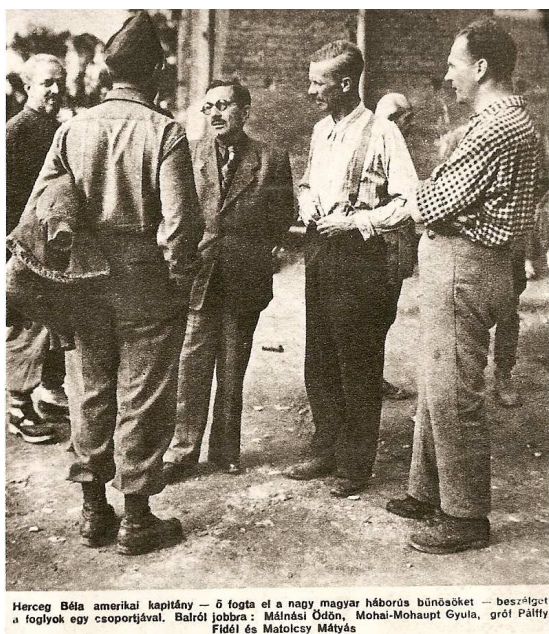
Alig telt el 6 hét és a lágerben minden egyenesbe került, én pedig nem a jail-be kerültem, hanem úgy az amiknak, mint a lágernek nagy megbecsülésébe. Isten segített, kiemelt az éhezés szörnyű verméből, s sikerült néhány héttel később 10.000 ember sorsán is változtatni. Csak egy nem sikerült – Erzsébetet értesíteni. Pedig mindent megpróbáltam. Mikor az amerikai parancsnokságnál már volt tekintélyem, egy hétfőn délután pár perc időt kértem „négy szemközti” kihallgatásra a parancsnokhoz. A fiatal tiszt leültetett, s várt: tessék.

Átadtam neki egy angolul írt levelet, amit Erzsébetnek írtam és kértem, hogy juttassa el valahogy neki, bár tudom, hogy a legszigorúbb tilalom van bármiféle hír közlésre. Sok mindent akartam még mondani, indokolni kérésemet, de a zokogást alig bírtam visszafojtani magamba, s csak könnyes szemmel ültem és hallgattam, majd bocsánatot kértem és távoztam. Hogy mi lett a levél sorsa nem tudom, kb. 10 nap múlva azt mondta az amerikai barátom, hogy elküldte – sajnos, amint később megtudtam, soha nem érkezett meg a levél. Igaz, hogy ebben az időszakban még semmiféle közlekedés nem volt Bajorországban. Próbáltam más utat is. A konyha üzemhez fát termeltek ki a szomszédos erdőben. A fa és az emberek a konyhához futottak be. Írtam egy másik levelet is és megpróbáltam a favágókkal kijuttatni – igaz ennek súlyos ára volt, egy konzervet és kenyeret kellett adnom az illetőnek. Nem a konzerven volt a hangsúly, hisz a magamét is adhattam, amit én nem ettem meg, hanem lelkiismeretemmel ütköztem össze, mert elhatároztam, hogy soha senkinek kedvéért nem nyúlok semmihez hozzá. Ez volt egyik sikeremnek titka. Ez esetben mégis megszegtem. A vállalkozás nem sikerült. Az erődben sem volt könnyű a levelet valakinek átadni; az illető megkísérelte a konzerv és a kenyér reményében néhány száz méterre lemaradni és átadni; az amerikai őrség utána lőtt. (Mint később megtudtam, ez a levél sem ért el céljába.) Próbáltam más utat is, az sem ment. Már augusztus vége felé járt az idő és semmi hírt nem tudtam küldeni, s hogy hírt kapjak felőlük, arra nem is gondolhattam.

Augusztus 29. szerda.

Délután átjött hozzám a „polgármester”, s roppant sajnálkozások között közölte, hogy készüljek fel, mert riasztás jött, hogy valahova megyünk. Ő megadta müncheni címét, hogy ha egyszer „szabadok leszünk” és szükségem lesz valamire, keressem fel. A búcsú kínos volt. Az amerikaiak roppant sajnáltak; végre nem volt zavar az „üzemben” és most ott hagyom a nyakukra. Utódom kijelölését kérték; egy fiatal lengyel fiút neveztem meg, akit mindenbe betanítottam, s megnyugtattam őket, hogy nem lesz semmi baj. Persze felajánlottak az amerikaiak bármit, ami az ő speciális konzerv raktáraikban van, vegyek magamhoz útra, amennyit tetszik. Két húskonzervet, egy milk jam-et, egy Peach jam-et²³ és egy kenyeret meg 3 tábla Nestlé csokoládét tettem a kis táskámba. És elbúcsúztam a „munkatársaimtól”. Mindenkinek könnyes volt a szeme, a lengyelek átöleltek és megcsókoltak jobbról-balról. A franciáktól szótlánul búcsúztam, szomorúan néztek a szemembe és rázták a kezemet. Neuman-Nógrády ez a víg magyar fiú kikísért a főkapuig, ahol megölelt, könnyes szemmel búcsúztunk. Elindultam Moosburgról, ahol pontosan 2 hónapot töltöttem éhségben, nagy gondban, intenzív munkában és végül nagy megbecsülésben.

Egy ponyvával letakart teherautó állt a Camp főkapujától kb. 50 lépésnyire. A szokásos átvizsgáláson átestem és átvett a C.I.C. (Az amerikai hadsereg tisztjei és legénysége tapasztalatom szerint mindig nagyon kedves, rendes emberek voltak; a C.I.C. az a hadsereg politikai rendőrsége volt. Az amerikai hadsereg és a C.I.C. között stílusban is általában nagy különbség volt, sőt a viszony sem volt mindig túlságosan szívélyes.

Herceg Béla amerikai kapitány — ő fogta el a nagy magyar háborús bűnösöket — beszélget a foglyok egy csoportjával. Balról jobbra: Málnási Ödön, Mohai-Mohaupt Gyula, gróf Pálffy Fidél és Matolcsy Mátyás

Matolcsy Mátyás amerikai fogolytáborban 1945

²³ Tej és őszibarack sűrítmény

Egy fiatal C.I.C. tiszt meglehetősen gorombán utasított a teherautó felé: magyarul beszélt! Felkapaszkodtam a ponyvával letakart kocsira és nagy meglepetésben volt részem; ott volt bezsúfolva a korábbi magyar politikai élet jelentős része. Szász Lajos, Bártfay Guszti, Fiala Ferenc, Hubay Kálmán, Lampfeld Géza és még sokan. Némán ültek; egyik-másik szörnyen lesoványodva. Látszott rajtuk, hogy sok mindenem keresztülmentek.

Nem sokára megindult a kocsis és a fiatal C.I.C. hadnagy gorombán oda kiáltotta nekünk: „itt egy szó nem lesz beszélve”. Kis személyautóval követte a teherautó „szállítmányt” és egy amerikai legényt ültetett be közénk őrségképpen. Mindenki egymás arcát figyelte és az utat; merre, hova megyünk? A kis táskámból elővettem a csokoládét, szeletekre törtem és szétosztottam a fiúk között, pedig ezt a pár tábla csokoládét – nem is tudom miért – azzal a gondolattal vettem magamhoz, „hogya fog ennek majd örülni Tomi²⁴ és milyen jóízűen fogja majszolni”. A teherautó szállítmányból és az útirányból láttam, hogy sokáig, nagyon sokáig nem fogom még látni Tomit.

Délután 5 óra körül indultunk Moosburgból és már késő este volt, 10 óra, amikor megérkeztünk egy városba. Az autó farral oda állt egy épület kapujához, úgy, hogy amint leugrottunk róla, egyenesen a ház kapuján át bekerültünk az épületbe. A földszinti folyosón sorakoztunk, osztrák őrség volt, osztrák lágeriséggel. Rövid számbavétel, s pár perc múlva becsapódott mögöttem a salzburgi fegyház 50-es cellájának vasajtaja.

Soha életemben addig még érdeklődésből sem voltam fegyházban, s roppant különös érzés, amikor a cella sima vasajtaja belülről becsapódik az ember mögött. A cellában már voltak, a cella zsúfolt volt: „abwehr²⁵” tiszt, lángszórók tüzeiben torzzá égett SS roham legények, s ki tudná megmondani mennyi emberérettel terhelt más ember volt még közöttük. A következő napi sétán láttam, hogy a salzburgi fegyházba gyűjtötték össze a magyar politikai foglyokat. Bárdossy, Imrédy, Reményi, Antal, Kunder stb. stb. „mindenki” ott volt. Megtudtam Szakváritól, hogy Tamást Garmischpartenkircheni lágerben hagyta: végre tudtam, hogy hova sodorta a szél vagy mondhatnám úgy is a szeszély. Örültem, hogy nem láttam a salzburgi fegyház foglyai között, mert azt tudtam, hogy ennek a csoportnak mi lesz a sorsa.

A fegyház kosztja jó volt, de rendkívül kevés. Újra éheztem. Különösen a szombat-vasárnap volt nehéz, mert akkor egyszerre adták ki a „hideget”, s az oly kevés volt, hogy azt „beosztani” teljesen lehetetlen lett volna. Még néhány nappal előbb 10.000 ember számára mázsa számra mértem ki az „életet” és magam pedig a legfinomabb konzervek között válogattam; s most újra éheztem. Az Isten

²⁴ Matolcsy Mátyás legkisebb fia

²⁵ Német elhárítás

rendeléseik különösek; de mindig hálásak lehetünk érte. A rácsos ablakon át csak az eget és a salzburgi vár egy tornyát láttam: a fegyház a vár alatt, a hegy tövében volt. Legnehezebb volt a „vízhiányt” elviselni, t.i. a zsúfolt cellába naponta 3 kanna vizet adtak csak, ivásra és mosdásra együtt. Ez sehogyan sem volt elég, s mi mindent megszokik az ember, amit szabad polgári életében elképzelni sem tudott volna: a W.C. porcelán kagylójából, ahol a víz beömlik és még „tisztá”, onnan vettünk vizet a mosdáshoz. Moosburgból hozott húskonzervvel vasárnap este „megvendégeltem” a cellát, bár nem sok jutott belőle egy-egynek.

Teltek a napok és egyszer csak szólítják a nevemet: „mit Gepäck zum Tor²⁶”. Na, megyünk tovább; azt hittem, hogy haza, hisz Salzburtól már nem nagy az út, hogy elérjük Linzben az orosz parancsnokságot. Újra egy teherautóra zsúfoltak fel, helyesebben kettőre. Nem bántam én, akárhová visznek, csak hogy végre a szabad levegőn voltam. Csak 8 napig voltam a salzburgi fegyház lakója, de a „cella élettől” irtóztam, úgy éreztem magam, mintha élve eltemettek volna.

Az autók kigördültek a fegyház udvaráról, s a szokásos amerikai tempóban száguldottunk, s egyszer csak letértünk a betonról; délnek tartottunk. Rossz kis falusi utakon táncolt az erős amerikai gép, amikor nem sok idő múlva – kb. 1 óra múlva – megérkeztünk új „otthonunkba”: Gallings-ba. Gyönyörű helyen, egy patkó alakú hatalmas meredek hegy tövében volt a lágér, korábban hadifogolytábor volt. Nem volt nagy – mindössze 1000-1200 ember számára készült. Mi már csak egy szükségbarakkba kaptunk helyet. A barakk belseje olyan volt, mint amit az eddigiekben leírtam. Rossz állapotban, rettenetes piszok benne és változatosság kedvéért a teteje folyt, ami a gyakori záporok miatt kellemetlen volt éjjel. Nappal a barakkok melletti kis fenyves lankásnak a tisztásán sütkéreztek az őszi napban. Szeptember eleje volt. Úgy éreztem itt magam a salzburgi fegyház cellája után, mintha üdülő telepre kerültem volna. Az élelem is jobb volt, bár még mindig nem elég arra, hogy jól lakjon az ember. A lágér német parancsnokával első este összekaptam, mert nem akart igazságot tenni a most érkezettek javára, akiknek még járt egy adag kenyér. Azt hitte a modortalan német, hogy gorombáskodásával célt ér nálam. Mentem egyenesen az amerikai parancsnokhoz és jelentettem az ügyet: egy óra múlva 100 ember majszolta a már elvesztettnek hitt kenyeret. Amilyen jó érzés az igazságért küzdeni, olyan háládatlan is; hívek és ellenségek támadnak nyomában.

Alig „pihentem ki” néhány napig a salzburgi fegyház gyötrelmeit, Gallingsból is mentünk tovább. Híre futott, hogy a „camp” feloszlik, és 1000-1200 ember megy tovább; azt sohasem mondták, hogy hová. A hét utolsó két napján mindenki átvehette „értékeit és írásait” a tábor parancsnokságánál. Kihirdették, hogy délelőtt és délután, majd másnap ugyanúgy milyen betűk kerültek sorra. A mi

²⁶ „csomaggal az ajtóhoz”

nevünket, akik csak néhány napja érkeztünk, nem szólították, s így a végén az elmaradtak újra felolvasásával ott maradtam, ami már vasárnap sötét estébe nyúlott bele. Ott álltunk még egy kis csoportba a „camp-office²⁷” nyitott ablaka előtt, ahol a „chief²⁸” állt és olvasta amerikai kiejtéssel a neveket. A végén már megunt és fogta az egész fa tálcát, amelyen az írások voltak és lefordította az asztal alá és becsukta az ablakot: „finished²⁹”.

Hétfőn korán reggel sorakoztunk; délelőtt A-M-ig, délután N-től végig az egész lágert kiürítették. Jöttek a nagy teherautók, s mint a barmokat, felhajtottak rá. Nem veszélytelen földutakon, ömlő esőben csúszkáltak a túlsúfolt teherautók, míg elérték a betont. Félórai száguldás után megérkeztünk Salzburg szélére egy katonai tábor főbejáratához. A tábor még üres volt, mi voltunk az elsők. Egész délután késő estig az átvizsgálásra vártunk, kint a barakk előtt a drótketrecen belül a folyton szemetelő őszi esőben egész nap étlenül, ácsorogtunk. Anélkül, hogy az átvizsgálásra rákerültünk volna, egész napi ázás, fázás után és koszt nélkül kimerülve behajtottak egy nagy istállószerű utász szertárba; teljesen üres, kitört ablakú helyiség kiteglázva. Itt kellett lefeküdnünk, átázva, átfázva, étlenül, egy szál pokróccal a téglapadlóra. Azt hittem, hogy most meg kell fáznunk. Mindent kibír az ember, ha muszáj.

A „Marcus Camp” élete gyorsan megélné, mert naponta hasonló „szállítmánya” érkezett, mint a mienk volt. Rövid, néhány nap alatt együtt voltak a magyarok. Még jött valaki, aki Tamással együtt volt Garmischban, de őt otthagyták. A tábor berendezése sok munkával járt. Én első naptól kezdve jelentkeztem munkára, s dolgoztam erdőirtásnál, derékig érő vízben csőfektetésnél, útburkolásnál stb. rövid pár nap után „csoportvezető” és „tolmács” lettem. Az amerikai őrmester, akivel kijártunk, nagyon rendes ember volt; családos, 3 gyermeke volt. Nagyon megértettük egymást és mivel magyar voltam, másként kezelte, mint a németeket, akiket nem szeretett. A csoportomból „hard-working group³⁰”-ot csináltunk, úgyhogy koszt ellátásunk kitűnő volt. Csoportom ugyan meg volt elégedve a „munkával” is és a „Zubusse³¹”-szal is. Természetesen a csoport fele magyarokból állt, a másik fele horvátokból – nagyon rendes emberek voltak – szlovákokból, s csak töredékben németekből. Így teltek a napok, s az amerikai vezetőmmel igyekeztem a jó viszonyt amennyire csak lehetett, elmélyíteni, hogy tervemet valóra válthassam vele. „Üzleti” igényeit is igyekeztem kielégíteni, s gyűrűket, órákat kellett számára felhajtani a lágemben az éhező emberek között, amit ők „megvettek” cigarettáért és néhány doboz konzervért. Egy kitűnő svájci karóráért 200-300 db cigarettát és általában 2 db ¼ kg-os konzervet adtak: vagyis fillérekért jutottak hozzá kitűnő svájci órákhoz. Ékszert, aranyat, órát

²⁷ Tábor iroda

²⁸ főnök

²⁹ „befejezve”

³⁰ Nehéz-munka csoport

³¹ Pótlék, ráadás

„gyűjtöttek” ilyen módon és küldték haza Amerikába hozzátartozóiknak. Egy reggel, amikor a munkát már beállítottam, félre hívott, s mosolyogva vett elő a tárcájából egy kis lapos papír csomót: kigöngyölte, 5 db „souvenir” volt, régiségek, a legrégebb 1600 tájáról, a többi Mária Terézia korabeli. Én biztosan értek ezekhez az „európai dolgokhoz” – mondta R. barátom – becsüljem meg mennyit érnek összesen. „Gold value”: 100 \$, „Historical value”; lehet 500 vagy akár 1000 \$ is. Borzasztó boldog volt. Még aznap hazaküldte a régi aranyakat.

Az volt a tervem vele, hogy levelet küldök általa Erzsébetnek; már előkészítettem minden manővert, s éppen hétfőn akartam vele az akciót megpróbálni. Nem sikerült; vasárnap hirtelen hazavezényelték az őrség egy részét. Vasárnap reggel jött valaki hozzám, hozta a hírt, hogy a láger elején az ideiglenes szálláson van Tamás. Megérkezett. A dróthálók átjáróinál „át magyaráztam” magam és végre egy szeptember végi szép vasárnap reggeli időben újra találkoztunk. Egész dél előtt sétáltunk és beszélgettünk; kölcsönösen elmondtuk az azóta történeteket, amióta az erdingi SS lágerben szétszakítottak bennünket. Tamás borzasztóan lefogyott; csont és bőr volt. Én hozzá képest nagyszerű kondícióban voltam. Elmondtam a véleményemet jövőmet illetően, ellentétben a láger magyar foglyai többségének véleményével. Én úgy láttam, hogy minket feltétlen haza fognak szállítani és bíróság elé kerülünk. Különben ezt elfogatásom előtt Erzsébetnek, Tamásnak is hangsúlyoztam, hogy mi a sorsom. Természetesen naponként 10 és 100 kacsa kelt szárnyra, hogy a „salzburgi érsektől” származik, stb. stb. Én azonban nem hittem ezekbe a „fantasztikus” hírekben és főleg a „jó hírekben”.

A láger létszáma nagyon megnőtt; már 7-8.000-re emelkedett. Meg kellett szervezni „a postát”, amely lebonyolította a napi „csomagforgalmat”. 1200-1600 csomagot raktak le a láger főkapujánál naponta a hozzátartozók, amit néhány teherautó hozott be a telepre és a „Hauptpostamt³²”-ba vizsgálták át az amerikaiak és osztályozták a különböző barakkok és abc-ék szerint. A csomagok dézsmálása nagy sérelem volt. Bizalmi emberekre volt szükség. Ismét egy ilyen kényes helyre kerültem. Reggeltől késő estig ott kellett lennem és figyelnem, jegyez-nem, az érkezőkkel beszélnem stb. stb. Csak azért végeztem ezt a munkát, hogy a napi élelem adagon felül külön „ratio³³”-t kapjak. Este mentem vele Tamáshoz és megfeleztük a mindennapi „keresetet”. Az ő állapota nagyon rossz volt. Én elhatároztam, hogy mindent végig csinállok, és nem hagyom magam – nem akarom elpusztulni. Az Isten mindig megsegített. Egyszer csak jön hozzám egy fiatal amerikai – péntek délután – legény, hogy jelenjek meg a parancsnokságon. Ezt már tudtam mit jelent. Elöttem már 2 magyar transzportot – egyenként 20 fő – elvittek. Egyelőre csak közölték, hogy legyünk készenlétben. Tamást nem szólították. Reméltem, hogy ő mégis csak ott marad. De csak egy hét múlva, szombaton került rám a sor. Tamástól újra elbúcsúztam. Életem legnehezebb órái kö-

³² Főposta-hivatal

³³ Arányt, adagot

zé tartozott. Sétáltunk a hatalmas barakk épületek előtt és alig bírtam beszélni, s úgy éreztem, hogy mindkettőnk torkát a zokogás fojtogatja. Szombaton délelőtt a csoportot összeállították – elbúcsúztam „hivatalomtól” és abban a reményben, hogy Tamás ott marad, lelkére kötöttem 2 kisfiam jövő életét, ha én többet nem láthatnám őket. De megmondtam Tamásnak azt is, hogy mondja meg Erzsébetnek, nem adom fel a küzdelmet az utolsó leheletig, mert most értük harcolok.

Újra elváltunk. A szombatról vasárnapra virradó éjszakát, hogy miért, ma sem értem, az egész csoport „jail”-be töltötte, s szörnyen összetörve, piszkosan, éhesen jöttek értünk vasárnap déli órákban. A Marcus Camp színei és jelzéseitől eltérő jelzésű amerikaiak voltak és C.I.C. tiszték. Egyiket már Moosburgból való elindulásakor láttam. Az egyik fiatal fiúnak a felső karján lévő jelzésben észrevettem a felírást „Airdrome”. Tisztában voltam vele, hogy az én „pesszimizmusom” győzött, megyünk a repülőtérre és onnan „haza”. A teherautóra feltuszkoltak, 22-en voltunk. Réz karbilinccsel megbilincseltek – életemben először. Végig száguldott a kocsis Salzburg városán, szép verőfényes késő őszi nap volt. A hegyek csúcsait már mindenütt hó borította.

Október 21.

Délután 2 óra körül megérkeztünk a repülőtérre és néhány perc múlva búgtak a légcsavarok és a levegőben úsztunk. A „szállítmány” tagjainak arcát figyeltem, főleg azokat, akik olyan „másképp” látták a jövőt, mint én. Bámulatos nyugodt voltam. S a baj csak az volt, hogy a repülőgépen tengeri beteg szoktam lenni. Most is, ha nem is végződött konkrét következményekkel, de nagyon rosszul éreztem magam, pedig a gép remekül, nyugodtan úszott a késő őszi verőfényben.

Egyszer csak megpillantottam a nagy ezüst kígyót kanyarogni: Dunát, falvak, városok; itthon vagyunk. Kimondhatatlan nyugodt voltam, - végre itthon vagyok. A repülőtéren a bennünket szállító „amerikai-magyar”, egyesek szerint Greenwil, mások szerint Grósz, én nem tudom ki volt; ő szólíthatott ki név szerint a gépből és nyilván a fotóriporterek és újságírók számára „konferált” be minket. Néhány kíváncsi orosz katonát is láttam a repülőtéren. A gépmadárból őrség sorfala között a fekete kocsiba, „rabomobil”-ba gyömöszölődtünk, de alig fértünk egymás hegyén-hátán. Két géppisztolyos fiatalember állt még bent. Ha tudták volna, hogy mennyire nem kellett erre a társaságra vigyázni. Mindenki csak azt igyekezett „megállapítani”, milyen a város, ahol áthaladtunk. Én nem láttam belőle semmit.

Egyszer csak megállt az autó és kiszálltunk; az Andrassy út 60. épületébe tessékeltek. Az udvaron a fal felé fordulva vártunk egy rövid ideig. Egy pillanatra sem gondoltam arra, hogy „veszélyben” vagyok. Rövid idő múlva a ház pincéjébe, amit börtönné építettek át, kerültünk és én a 27-es cellába egyedül. Becsa-

pódott a vasajtó. A cellában egy kicsiny villanykörte égett, ami a falba volt sülyesztve és nagyon gyér világosság terjengett a pince cellában. Deszka fekvőhely volt ácsolva „kétemeletes” úgy, hogy mozgásra 4 lépés hosszú és 30 cm széles „promenádnak” maradt, amelynek végén volt a W.C.; de vízzel csak „kézi erővel” öblíthető.

Andrássy út 60, 2011-ben: Terror Háza múzeum

Andrássy út 60: emléktábla és börtöncella

Kb. egy óráig álltam a falnak támaszkodva összebilincselte kezekkel és vártam; fáradt voltam az előző éjszakától, amit a Marcus Camp jail-jébe töltöttem és a repülő úttól, ami engem mindig felkavar. Egyszer csak levették a bilincset és kaptam egy csajka babot. Ugyan jól esett és még ilyen helyzetben is az megnyugtató érzés járt át, mint régen, amikor külföldi tanulmányútjaim után „végre hazaérkeztem”. Felkapaszkodtam a priccse, de mielőtt lefeküdtem, felkerestem a „küblit” és fölötté falra bevéselt írás nagyon rossz hangulatba hozott. Valami ilyesmi volt: „Édes lányom nagyon szeretlek, itt voltam. Éljd boldogan.” Mint egy kétségbeesett ember utolsó búcsú kiáltása hatott rám. A magyar rendőr, aki őrt állt, a karszalagján ez volt felírva: „Államrendőrség”, alatta ugyancsak cirill

betűkkel oroszul. A fa priccsen egy szál pokrócumba betakaróztam és lassan gondolkodtam a dolgok fölött; hát végül is én mégis csak a GPU³⁴ pincéjébe vagyok. Elaludtam. Egyszer csak nyílik az ajtó, felébresztett egy fiatal civil ruhás úr; bekiállt: „No, Mátyás bácsi gyerünk földet osztani”. Éjjel volt, álmomból felriasztva, a nedves pince levegőben fáztam. Felhajtottam kabátom gallérját és indultam. Így szóltak a leírások: éjjel kihallgatás...

De különös, hogy most sem és soha nem éreztem félelmet és azt, hogy egy újjal is bánthatnak – pedig azóta elbeszélésből sok mindent megismertem, amiről akkor halvány fogalmam sem volt. Ez a világ ismeretlen volt számomra. Udvaron át egy másik ház fölépcsőjén fel, tükrös előszobába és onnan egy „főnök”-i szobába kerültem. A szobában lehetek 10-15-en. Az íróasztal mellett egy fiatalos, jó megjelenésű úr. Őt sem és senkit sem ismertem a társaságból. Az íróasztal előtt álló székre leültem és kérdezett a „Chief”.

Mikor fogták el? : 1945. június 25.

Hogyan ? Elmondtam pár szóval

Vannak itthon hozzátartozói? Voltak. Most nem tudom ki él közülük.

Sógora Kádár Mihály? Igen

Na, szép kis sógora van magának.

Milyen embernek ismerte? Abszolút korrekt, jó magyar és normális embernek.

Mikor beszélt vele utoljára? : 1944. október 17-én.

Ismeri Bilkey Papp Lajos dr³⁵.-t? Igen

Itt azonban közbe akartam szólni, hogy bizonyára valami félreértés lehet, mert én nem vagyok az orvos. De nyomban hangozott a következő kérdés: Mikor és hol beszélt vele utoljára?

Gondolkodtam egy darabig, mire a „Chief” válaszolt, Bécsben 1944 karácsonya előtt. Mondtam – igen, amikor egy klinikára adott ajánlást a feleségem részére.

„Köszönöm” – „visszamehet”. Eltávoztam. És gondolkodtam, hogy milyen értelmetlen kérdésekkel zavarnak éjjel; akkor nem tudtam elképzelni, mi értelme volt a „kihallgatásomnak”. Néhány nap múlva sajnos megtudtam szegény Miska esetét.³⁶

Az Andrássy út 60 alatt a pincében telt el egy-két nap, amikor egyszer csak reggel az őr bead egy kis csomagot, egy pokrócot, fehérneműt, szappant, törölközőt olyan gonddal összeállítva, hogy nem kellett egy percig sem gondolkodnom eredete felől: Nadine Mama³⁷ itt járt. Nehéz leírni azt a boldogságot, ami éreztem: hát élnek!

³⁴ Szovjet titkosrendőrség, államvédelmi szervezet

³⁵ Bilkey Papp Zoltán édesapja, akit a Kádár- Bilkey szovjetellenes összeesküvés miatt halálra ítélték és kivégeztek

³⁶ Dr Kádár Mihályt 1945. októberben tartóztatták le szovjetellenes (Magyar Front) összeesküvés kapcsán, 1946 májusában ítélték el, 7 évet töltött börtönben.

³⁷ M.M. feleségének édesanyja, Bókay Nadine

Kezdődött a „kihallgatásom”. Egy hétig tartott. Örökké hálás vagyok az Istennek, hogy Décsi kapitány³⁸ úrhoz kerültem. Fiatal, szimpatikus, művelt, és amit a szemeiből lehetett kiolvasni, becsületes ember. Nem, mint „ellenséget” kezelt, hanem mint „hazatért” barátot. Késő éjjelig elbeszélgettünk és megkínált szerény vacsorájából és cigaretta mellett egy hét alatt elkészült a hosszú „jegyzőkönyv” én pedig úgy éreztem, hogy a Décsiek nem voltak sohasem és most sem ellenségeim.

Közben pénteken a 4. szállítmánnyal megérkezett Tamás is. Másnap találkoztam vele a „kihallgatáson”, s jót mulattam, amikor Décsi elmondta, hogy alig sikerült Tamást megnyugtatnia, hogy fél órán belül nem végzik ki, sőt nem őt, de még Mátyás öccsét sem. Október utolsó hétfőjén d.u. otthagytam az Andrássy út pincéjét (amelyről, mint „lakosztályról” jobb nem írni, mert azt hiszem, nem tudom visszaadni) és a halottak napi őszi verőfényben áthoztak a Markó utcai fogházba: II. 9. ajtó. Egyik legrégebb lakója vagyok a cellának.

Markó utcai fogház 2011-ben, most Főügyészség

Elmúlt fél éve, hogy ebben a cellában élek 6-12 magammal, általában 10-en vagyunk a 3 x 4.5 m cellában. A cella életembe fényt, meleget Nadine Mama és Baby³⁹ szeretete lopott be. Nem vagyok író ember, de még engem is csábított néha papírra vetni, megörökíteni azt a légkört, amelyen fél év alatt annyi szenvedés, lelki tusa, tragédia örvénylett körülöttünk, s bizony sokszor magunk is fuldokoltunk ezekben a vad örvényekben. Lassan elcsöndesedtek a vizek, csak a viharok újra fel ne korbácsolják. Sok részlet, sok fájó perc és óra nem került ce-

³⁸ Décsi Gyula alezredes, Péter Gábor helyettese az ÁVO-n. Később, amikor hazajövele után Matolcsy Mátyásné is bevitte az ÁVO az Andrássy út 60-ba, őt is Décsi hallgatta ki. Édesanyám is jó véleményvel volt róla, emberségesen, korrektül viselkedett vele.

³⁹ M.M. húga, Matolcsy Melanie

ruza végre, épp úgy, mint nevek sem. Ez csak inkább a későbbi emlékezés fonala.

MATOLCSY TAMÁS VISSZAEMLÉKEZÉSE ÖCCSÉRE⁴⁰

Matolcsy Mátyás életét és politikai harcait óhajtom elmondani 1962. július 20.-án Willardban, Észak-Amerikában. A mai rohanó élet nem engedi meg azt, hogy az én orvosi kuszált írásaimat olvassák, éppen azért azt tartottam célszerűnek, hogy a fivérem életét és harcait tape-recorderbe mondjam be, aminek meghallgatására inkább tudnak szakítani néhány percet azok, akiket Mátyás élete és küzdelmei érdeklik.

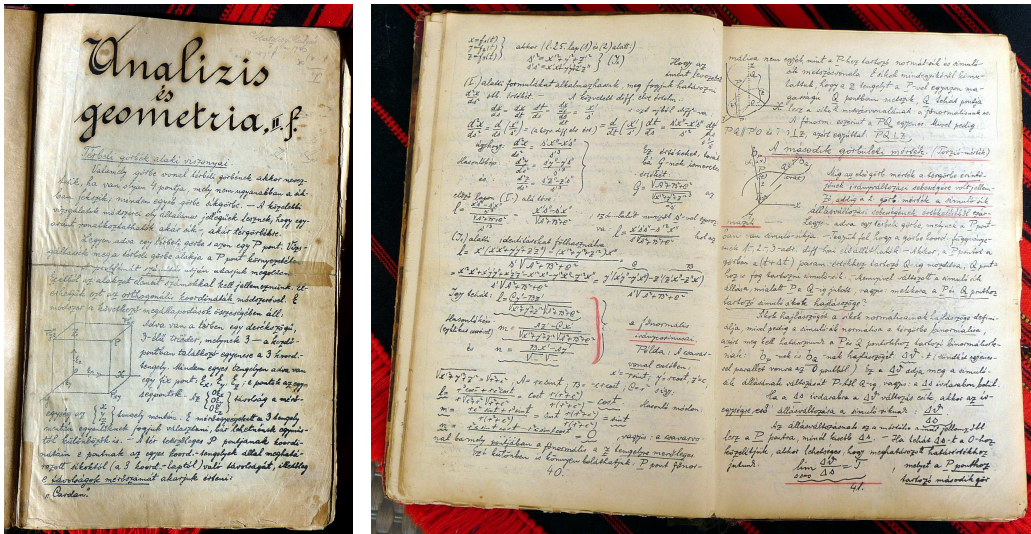
Az elemi iskolával kezdem. A farmosi Lutheránus Elemi Iskolába jártam az első osztályban, amikor Mátyás öcsém, aki akkor még öt éves volt⁴¹, szinte szeretett volna együtt velem bejárni az iskolába, de minthogy ő még csak öt éves volt, így hivatalosan nem vették fel. Fölkereste a tanítót, aki végtelen intelligens fiatalember volt, s közölte vele, hogy engedje meg neki, hogy ő is bejárhasson velem együtt az iskolába. Elmosolyodott a tanító és megengedte Mátyásnak a bejárást. Rövidesen ő olvasott és számolt legjobban az iskolában. Ennek következménye volt az, hogy a következő évben, amikor már felvették az első elemibe, egy év alatt két osztályt végzett el, úgy hogy végül is 17 éves volt akkor, amikor az érettségit kitüntetéssel letette. De a gimnáziumi évekről, amelyeket a református főgimnáziumban⁴² végzett el, csupán annyit említek meg, hogy a legjobb mate-

⁴⁰ Matolcsy Tamás, Mátyás bátyja mondta magnószalagra 1962-ben, Willardon (USA)

⁴¹ Tamás 1901-ben, Mátyás 1905-ben született, így valószínűleg Tamás már a 3. osztályba járt ekkor

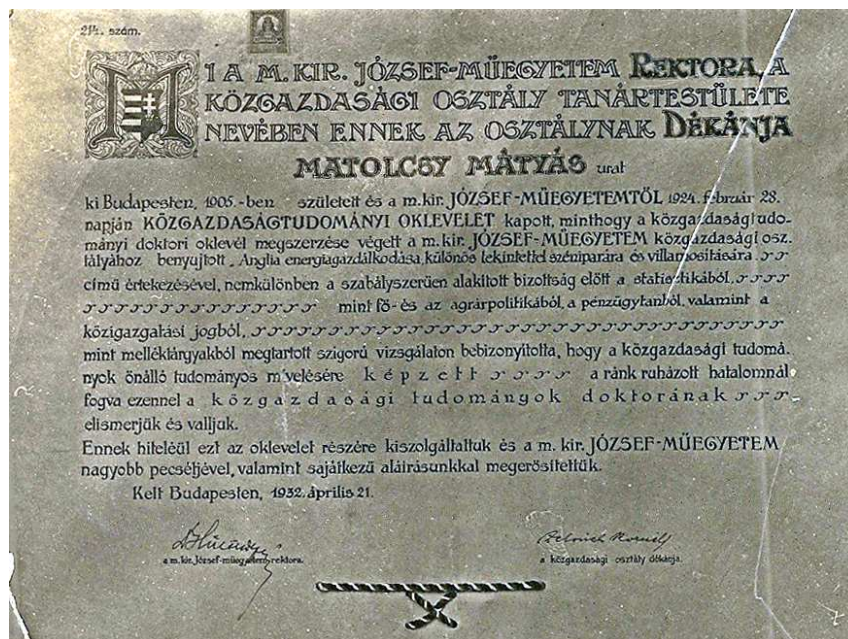
⁴² Budapesti Lónyai utcai Református Gimnázium

matikusa volt a gimnáziumnak. Kitüntetéssel végzett érettségi után beiratkozott a József Műegyetem Elektromérnöki Osztályára⁴³.

Kézzel írt analízis jegyzete (2. évfolyamon)

Rendkívüli szorgalommal, lelkiismeretesen végezte tanulmányait, rajzait bizony csaknem minden este éjjel 12-kor fejezte be. Ennek a rendkívüli szorgalmának és kitartásnak volt a következménye az, hogy négy év alatt kitüntetéses diplomát kapott. Csupán még egy hallgatója volt ebben az évben a Műegyetemnek, aki ugyanezt az eredményt elérte. Így kettőjüknek a kitüntetéses diplomát ünnepélyes keretek között banketten adták át, ahol az egyetemi dékán beszédjét Mátyás köszönte meg. Mosolyogva mondta el édesapáknak, hogy bizony ez a néhány perces beszéd nehezebb volt neki, mint az összes mérnöki vizsgái. Később viszont briliáns szónokká nőtte ki magát.

Közgazdasági doktori oklevél 1932

⁴³ Pontosabban Gépészmérnöki Karára, gépészmérnöki diplomát szerzett 1926-ban.

Mint kitüntetéses diplomával rendelkező mérnök, elkezdett állás után érdeklődni. Először Vida Jenőt, a MÁK⁴⁴ vezérigazgatóját és annak fő részvényesét kereste fel. A kitüntetéses diplomával rendelkező mérnököt személyesen fogadta a vezér. Miután Mátyás megmutatta neki diplomáját, azt mondotta neki Vida Jenő, bizony ilyen diplomát még nem láttam. Gratulálok hozzá Önnek, mérnök úr. De az én üzememben keresztyén mérnököt addig nem alkalmazok, amíg a magyarországi egyetemeken a numerus clausus törvénye életben van. Tudniillik a numerus clausus értelmében csak 5 % zsidó hallgatót lehetett felvenni. Mátyást mintha hideg vízzel öntötték volna le, jött ki a vezérigazgató szobájából. Vasárnap Farmoson fájó hangon mondta el a történeteket édesapámnak. Mi közöm nekem a numerus clausus törvényhez? Hiszen én csupán mérnök vagyok és dolgozni akarok. Édesapám, aki egyetemi tanár volt és végtelenül bölcs ember, azt a tanácsot adta Mátyásnak, hogy azért ne keseredjen el, menjen be a Műegyetemre tanársegédnek addig, amíg állást nem kap, s dolgozzon ott tovább a tudományos vonalon. Mátyás úgy is tett, s Laki professzor⁴⁵ osztályára ment be, aki a közgazdasági professzora volt a Műegyetemnek, később a kereskedelmi minisztere Magyarországnak. Ezen idő alatt, amíg tanársegéd volt, elvégezte a közgazdasági egyetemet, ahol doktorrá is avatták. Így most már a két diplomával rendelkező fiatal mérnök megpályázott egy angliai stipendiumot, amelyet részben kitüntetéses diplomája, másrészt főnökének jó ajánlása mellett megkapott.⁴⁶ Ragyogó arccal mondta el édesapámnak az elért eredményt, aki boldog volt, hallgatagon bár, de büszke volt fiára, és örült neki, hogy tovább tanulhat külföldön, gyarapíthatja tudását és látókörét, tapasztalatait növelheti.

Szeptemberben kellett mennie Londonba. A nyarat angol tanulással töltötte el Mátyás és annyira elsajátította az angol nyelvet, hogy meg tudta értetni magát akkor, amikor megérkezett Londonba. Egyik nagy elektromos gyárban jelentkezett, ahol az ottani próbateremben szeretett volna dolgozni. Elment a gyár személyzeti osztály főnökéhez, és kérte felvételét. Miután az végignézte papírjait, azt mondotta neki, hogy nagyon szívesen alkalmazom önt mérnök úr, de mondja meg, hogy mennyi fizetést kér. Mátyás megdöbbsent, s közölte vele, hogy semmit, hiszen ő stipendiumot kap Magyarországon, s ő csupán dolgozni, és gyakorlatokat szerezni óhajt ebben a híres gyárban. A személyzeti osztály főnöke közölte vele, hogy ez teljesen lehetetlen, ebbe a gyárba senki sem járhat be fizetés nélkül. Így Mátyás rábízta a fizetésének megállapítását és ő a szokott kezdő mérnöki fizetést adta Mátyásnak.

A próbateremben első napja tragikus körülmények között zajlott le. A főmérnök mondta Mátyásnak, hogy menjen fel a létrára és kapcsolja be a magas feszültsé-

⁴⁴ Magyar Általános Köszénbánya Rt

⁴⁵ Valójában Pöschl Imre professzor elektrotechnikai tanszékén lett tanársegéd és közben szerzett közgazdasági diplomát

⁴⁶ 1929-ben az English Electric Co. Céghez ment, a munka mellett hallgatója lett a London School of Economy-nak

get. Mire Mátyás közölte vele, hogy ő még csak most van először a próbateremben, engedje meg neki, hogy egy-két napot legalább nézelődjön, s azután nagyon szívesen áll a rendelkezésére. Mire a főmérnök saját maga ment fel, a kapcsoló sínen bekapcsolta a magasfeszültséget, mire Mátyás és a lent mellette álló hindu mérnökkel csupán annyit láttak, hogy egy hatalmas elektromos sugár csapott át a mérnök feje és a kapcsoló sín között, s a főmérnök összeégve, holtan esett le elibük. A hindu mérnök üvöltve elszaladt. Mátyás kővé meredve állott a halott főmérnök mellett. Bizony amint egyik levelében leírta, több napig ő sem tudott aludni, akkora hatást tett rá ez a tragikus esemény. Londonból csupán annyit tudok, hogy a Szilágyi nevű főmérnök, aki egy nagy német elektromos gyárnak volt a vezérképviselője Londonban, minden hónap első vasárnapján maga köré gyűjtötte a kint élő intellektus magyarokat, és ez mindig egy nagy élmény volt Mátyás számára.

A gyárban nagyon megszerették Mátyást, s felajánlotta számára a személyzeti osztály főnöke, hogy ha ott akar dolgozni, megszerzik részére az ott tartózkodási engedélyt. De már Mátyás nagyon vágyódott haza. Megköszönte az ajánlatot és az év leteltével otthagya a gyárat. Mivel fizetéséből és stipendiumából megspórolt annyi pénzt, hogy úgy gondolta, elegendő lesz egy észak-amerikai látogatására. De hiába számolgatta össze pénzét, vagy az útiköltségre volt elég, vagy az egy hónapi észak-amerikai tartózkodására. Így arra határozta el magát, hogy felveszi lord Rothermere -t⁴⁷, és előterjeszti kérését, hátha ő megadja neki a hajójegyet, hiszen ez nem jelent neki jóformán semmit.

Tudni kell azt, hogy a lord több hónapot töltött Magyarországon, akit annyira megszeretett a magyar nép, hogy az újságok komolyan foglalkoztak vele, hogy királlyá kellene megválasztani. Audienciát kért és kapott is a lordtól. Pontosan leírta, lerajzolta útitervét, hogy milyen gyárat akar Amerikában meglátogatni, stb. A lordnak nagyon megtetszett Mátyás őszinte előadása, s már rögtön szólta is titkárnak, aki kuvertben⁴⁸ rögtön átadta a jegyárat, és arra kérte Mátyást, hogy ha kimegy Amerikába, látogassa meg az ő ott lévő üzemeit, farmjait, és ha visszafelé jön, számoljon be az ő ottani élményeiről, amit Mátyás meg is tett. Mint elmondotta, megérkezett New York-ba, a nagyvárosba, egy-két napot töltött csupán ott, megnézve annak nevezetességeit, múzeumait. Majd Chicagóba ment az ottani gyárak meglátogatására. Végül Clevelandban, a legnagyobb magyar városban kötött ki, ahol százezer magyar élt. Az ottani magyar klubokba is ellátogatott.

A magyarok nagyon megszerették Mátyást, s amikor elbúcsúzott tőlük, ezek a nagyon jómódú magyarok mind sírtak, mondták: könnyű magának mérnök úr, maga hazamehet, de minékünk itt kell maradnunk. Itt döbbsen rá Mátyás, vajon mi lehetett az oka annak, hogy ezeknek a rendes magyar embereknek száműzésben kell élniük. Megkérdezte tőlük, hogy vajon az ország melyik részéből

⁴⁷ Angol újságtulajdonos, a magyar irredentizmus támogatója.

⁴⁸ Borítékban

kellett nekik kivándorolniuk. Mire azt mondták, hogy legnagyobb részük Erdélyből, kisebb részük pedig a megszállott határ zónáiról kerültek ki. Ebben az időben voltam én is Berlinben tanulmányúton és csaknem egyszerre érkeztünk haza Farnosra. Édesapámnak elmondtuk külföldi élményeinket, Mátyás Amerika nagyvárosairól és gyáraitól számolt be, én Sauerbruck professzor sebészeti klinikájának új műtéteit ismertettem. De Mátyás legnagyobb élményei a síró magyarok voltak. Mindig és mindig visszatért ezekre a magyarokra, hogy vajon miért kellett nekik elhagyni hazájukat. És elhatározta, hogy még melegében, most a nyár folyamán rögtön lemegy Romániába és Szerbiába, személyesen akar meggyőződni azokon a helyeken és meg akarja ismerni azokat a kényszerítő körülményeket, amelyek miatt ezeknek a magyaroknak el kellett hagyni hazájukat.

Mátyás elgondolását gyorsan tettek követték. Útlevél, ajánló levél beszerzése után máris indult Bukarest felé. Erre az útjára én is elkísértem, mert igen veszélyes vállalkozásnak tartottam ebben az időben a határszéli zónák földosztását és egyéb magyar kérdések tanulmányozását a megszállott területeken. Amint átért gyorsvonatunk a román határon, fülkénkbe beszállt egy fiatal román katonatiszt, aki jól beszélt magyarul, s mindjárt beszédbe elegyedett velünk, s kérdezte, hogy hová utazunk. Mi válaszoltunk, hogy Bukarestbe. Kérdezte, mit akarunk mi ott csinálni? Mondtuk, hogy tanulmányútra megyünk. Nagyon ironikus hangon jegyezte meg, hogy ugyan mit akarnak az urak Bukarestben tanulni? A bukaresti állomásra befutott a gyorsvonatunk, mi taxiba szálltunk és mondtuk, vigyen bennünket a város közepébe, a legelegánsabb hotelba. Ez meg is történt. Másnap már a földművelésügyi államtitkárnál voltunk audiencián, akivel Mátyás angol nyelven beszélt és érdeklődött a román földreform iránt. Bizony ott rögtön rádőbbsentünk arra, hogy először is a magyar földbirtokosoktól vették el a földet, amelyeket románoknak osztottak ki.

Majd másnap bementünk a román statisztikai hivatalba, ahol rendkívül megdöbbsentünk, hogy tulajdonképpen csak két szobából állt ez a nagy iroda, amely csupán egy redakciós szobának a benyomását keltette. Itt készültek a hamis statisztikai adatok és könyvek, amelyekkel elárasztották egész Nyugatot, bebizonyítva a román igazságot. Senki nem gondolta azt, hogy ezek a statisztikai adatok csupán hasból készültek.

Harmadik napi bukaresti tartózkodásunk után, miután visszamentünk a hotelba, a hotel tulajdonos fölszólított bennünket, hogy hagyjuk el a hotelt. Mindketten megdöbbsentünk, arra gondoltunk, hogy talán azt hiszi, hogy nem fogjuk kifizetni a számlát, így megmondtuk neki, hogy ha óhajtja, előre tíz napra kifizetjük a hotelt. Nem erről van szó uraim, mondta morózusan. Én nem látom világosan, hogy önök mit organizálnak, s én nem akarok a rendőrséggel összeütközésbe kerülni, esetleg valami kémkedés miatt. Így kifizettük gyorsan a hotelt és átmentünk egy kisebb szállodába, ahol már nem voltak ilyen bizalmatlanok velünk szemben.

Másnap az egész napot Ploestiben töltöttük a román olajmezőkön. Itt láttuk világosan, hogy Románia mindig fontos tényező lesz úgy Nyugatnak mind Keletnek az olajmezői miatt. Néhány kisebb falu meglátogatása után én felültem a budapesti gyorsra, Mátyás pedig átment Bulgáriába és Szerbiába. Bulgáriáról nagyon jó véleménnyel tért vissza, ott nagyon szerették a magyarokat. Annál kevésbé Szerbiában, Belgrádban. Egy bukaresti újságíró vállalkozott arra, hogy Mátyást kikíséri a határszéli zónákra, s meglátogatják azokat a tanyákat, ahol azelőtt magyarok laktak, most románok, szerbek vannak betelepítve.

Az első tanyára, ahova bementek, az újságíró, aki egyben tolmácsa is volt Mátyásnak, közölte a tanya tulajdonosával, hogy Mátyás egy magyar ember, akit érdekli a szerb megszállott területek kérdése. Erre mindjárt be is csapta az ajtót előttük, úgy hogy be sem engedte a házába. A következő tanyánál a belgrádi újságíró már Mátyást úgy mutatta be, mint egy francia újságírót, és így mégis könnyen bejuthattak a lakásába.

Amikor visszatért Magyarországra, Farnosra, szomorodott szívvel mondta el édesapámnak, hogy most már világosan látja, hogy miért veszítettük el Erdélyt, miért veszítettük el a határzónát Szerbia mellett. És látta világosan, hogy ugyan az a sors vár Dunántúlra, ahol a nagy lakatlan földbirtokok esetleges német megszállása alkalmával ugyanúgy idegen kézre kerülhetnek. Meghúzta a vészharangot, betelepíteni sürgősen a magyar határszéli zónákat, mert különben elveszítjük Dunántúlt.

Ebben az időben⁴⁹ írták ki a képviselő választást, s ő elhatározta, hogy föl fog lépni, s a parlamentben fogja hirdetni ezeket az igazságokat. Éppen három hónappal lépte túl a 30. évét, így választhatóvá vált. Mint a kormánypárt nem hivatalos képviselőjelöltje lépett fel a nagykatái kerületben. Gömbös⁵⁰ lehengető választási eljárásával szemben más választása nem volt Mátyásnak. A magyar parasztság gyorsan mellé állt, amikor látta önzetlen, őszinte törekvését. Megindult a választási kampány. Azt hirdette, hogy 500 holdon felüli nagybirtokokat át kell alakítani kisbirtokokká vagy kisbérletekké, különösen sürgősen a határzónában, mert azé az ország, akié a föld. Természetesen minden alkalommal hozzátette, hogy a tulajdonosok teljes anyagi kártérítése mellett. Mert itt nem rablásról, nem kommunizmusról van szó, hanem nemzetvédelemről.

Első pillanatban Mátyás nem is látta, hogy milyen nagy ellenféllel került szembe az összes nagy és középbirtokosok, a katolikus papság, mind a legnagyobb ellenségeivé váltak Mátyásnak. Ebben a választásban Nemerei kormánypárti főtitkárt állították szembe vele, a párt teljes támogatást adott neki, és mindent megtett, ami tehető volt, hogy Mátyást megbuktassa. A magyar parasztság egy tömbben állt Mátyás mellett, látva az ő önzetlen, igazságot szerető törekvését. De a választás nyílt szavazatú volt ebben az időben. Tehát az állami tisztviselők

⁴⁹ 1935 márciusa, az utolsó nyílt (nem titkos) választás Magyarországon

⁵⁰ Gömbös Gyula miniszterelnök

és mind azok, akik függtek a kormánytól, nem szavazhattak nyíltan Mátyás mellé. Ez volt az utolsó nyílt választás Magyarországon. Éppen azért talán nem lesz érdektelen, ha elmondom ennek a választásnak lefolyását, mert ezt már soha többet nem látják és el sem tudják képzelni, hogy zajlott le egy ilyen választás.

Választási gyűlésen, Nagykátán 1935-ben

Mátyás ellenfele – a hivatalos jelölt – Nemerei meghirdetett egy nagygyűlést Nagykátán, amire a belügyminiszter is lejött, hogy támogassa őt a választáson. A tömeg azonban csaknem 100 százalékig Mátyást akarta. Később, amikor a választás már megkezdődött, a képviselőjelöltnek nem volt szabad mozognia kerületében, én azonban annál aktívabban vettem részt a mozgásban. 10 órakor megkezdődött a választás, amely úgy zajlott le, hogy először a hivatalos jelöltnek a szavazóit engedték be százas turnusokba, majd a Mátyásét. De amikor már elfogytak a kormánypártnak a szavazói, akkor szünetet tartottak, tovább nem engedtek be senkit, így a Mátyás választóit, illetve szavazóit. Különböző ürügyekkel húzták az időt, ebédszünet, stb. míg végül bekövetkezett a három óra, amikor megszüntették a további szavazást. Természetesen a választó közönség, amely jó gazdákból tevődött össze, rendkívül nyugtalan lett és elkezdett kiabálni, hogy bezzeg adófizetésre jók, de választani, szavazni nem engedik őket. Akkor jött elő a katonaság, aki szuronyt szegezve szétkergette a tömeget. Ugyan ez történt Nagykátán is, én már akkor leszaladtam Nagykátára és Mátyással együtt néztük végig a községháza ablakából a katonaságnak ezt a mozdulatát. Mátyást annyira felizgatta ez az igazságtalanság, hogy minden áron ki akart rohanni a tömeg közé, úgy hogy a szó szoros értelmében nekem le kellett fogni, hogy illet ne csináljon, mert akkor a vérontás elkerülhetetlen, sőt valószínű őt is agyonlövik. A tömegek, akiket választani nem engedtek, illetve szavazni nem engedtek, szétoszlottak a mellékutcákban, és mint egy megbolygatott méhkas, nyüzsgött az egész nagykátai választó kerület. Alig bírtuk nyugtatni őket, hogy nehogy szem-

beszálljanak a katonasággal, várják meg, egy küldöttség Mátyás vezetésével fel fog menni a kormány elnökéhez, Gömböshöz és elő fogja adni sérelmeiket. Másnap reggel a gyorsvonattal elindult a küldöttség. Gömbös azonnal fogadta őket, Mátyás előadta sérelmeit, de a miniszterelnök már jól volt informálva a nagykátai anomáliákról és így azt mondta Mátyásnak, te vagy a megválasztott képviselője a kerületnek, tudniillik tegnap este Nemerei visszalépett, tudniillik ő visszaléptette a párt főtitkárát. A telefon megérkezett Nagykátára. Matolcsy Mátyás lett a kerület képviselője. A délutáni gyorsvonat megérkezéséhez megindult a népvándorlás. Ezres és ezres tömegek mentek az állomás felé és hogy - hogy nem, egy fúvós zenekar is előkerült az állomásra. Amikor Mátyás megjelent az egyik kocsijában, hatalmas éljenzés, utána fúvós zenekar elkezdte a magyar himnuszot játszani. A gyorsvonat sem indult tovább addig, amíg a himnusz éneklésének vége nem volt. Ezután a tömeg vállára vette Mátyást és úgy hozta oda az autójához. Lassan lépésben haladt az autójuk körül a város utcáin, több órára volt szükség, amíg Nagykátáról tovább tudunk menni a többi községekbe. Dialektusmenete volt ez Mátyásnak, a lelkesedő tömegek úgy érezték, hogy győzött az igazság. Ez volt az utolsó nyílt választása Magyarországnak, éppen azért írtam le egy kissé részletesebben.

Díszmagyarban a parlamenti képviselő

A parlament megnyitására néhány jegyet kaptunk csupán, úgy hogy a családtagok és egy-két hű embere juthatott be az első ülésre. A törvény szerint az első ülésen, amíg meg nem választották a tisztségeket, a legöregebb tagja a megválasztott képviselőknek foglalta el az elnöki széket, és a legfiatalabb a titkári állást töltötte be. Így Mátyás fönt ült az emelvényen az első parlamenti ülésen,

mint legfiatalabb tagja a parlamentnek. Ezzel megindult Matolcsy Mátyás politikai pályafutása.

Matolcsy Mátyás beszél a Parlamentben

Rövid ideig volt csupán a Gömbös kormánypártjának tagja. A nagy földbirtokosok földosztó Mátyásnak hívták és nem értették meg az ő önzetlen nagy nemzetvédelmi törekvését és Mátyásban látták legnagyobb ellenségüket. Egyszer a Parlamentbe késve érkezett be és megdöbbenéssel hallja, hogy Gömbös miniszterelnök övele foglalkozik. Leült, és eleinte szótlanul hallgatta, hogy vajon mi baja lehet Gömbös miniszterelnöknek vele. Helytelenítette Gömbös, hogy Mátyás más képviselők kerületébe is átjár, és olyan tanokat hirdet, amelyek nem a kormánypártnak a programját képezik. Rövid hallgatás után Mátyás felugrott helyéről, odament Gömbös asztalához és a miniszterelnökkel szemben, félbeszakítva beszédét, verte az asztalt, hogy miniszterelnök úr önnek nincs igaza. Mindenben meghűlt a vér, Gömbös, hogy ezt a kínos helyzetet félbeszakítsa, elkapta Mátyás kezét, amellyel az asztalt verte és azt mondta: kedves öcsém, lehet, hogy én rosszul vagyok informálódva, majd utána nézek ennek az ügynek jobban. De Mátyás nem várta meg a további fejleményeket, még aznap délután lemondott és kilépett a Gömbös pártjából.

Ezek után, egy ideig, mint párton kívüli képviselő foglalt helyet a parlamentben. Közben elfoglalta a Statisztikai Hivatal agrár-osztályának a vezetését nem a dotációja miatt, hanem azért, hogy így a legfrissebb agrár-statisztikai adatok a rendelkezésére állottak, amely küzdelméhez szükséges volt. Tudniillik a nagybirtokosok azzal támadták őt, hogy a nagybirtok tartja el az országot, az többet termel, mint a kiscgazda, a kiscgazdabirtokok csupán önmagukat tudják fenntartani. Hogy bebizonyítsa Mátyás ennek a támadásnak alaptalanságát, így egy nagy összehasonlító statisztikai munkát írt, amelyben összehasonlított egy ugyan ak-

kora területű nagybirtok és egy ugyan akkora területű kisbirtokok produkcióit és precíz statisztikai adatokkal bebizonyította, hogy a kisbirtok lényegesen többet termel, mint a nagybirtok, eltekintve attól, hogy a kiscgazdák, akik a kisbirtokok tulajdonosai, lényegesen magasabb életszínvonalon élnek, mint a nagybirtokok cselédsége.

Matolcsy Mátyás Kovács Imrével országjáráson, Zalaegerszegtől Békéscsabáig tették meg az utat gyalog

Ehhez a munkához adatait nem csupán a statisztikai hivatalból szerezte, hanem személyesen tett látogatást a dunántúli nagybirtokokon Kovács Imrével együtt, aki annak idején a falukutatással foglalkozott. Inkognitóban jártak ketten a Dunántúl nagybirtokain. Néhol azonban fel kellett fedniük kilétüket csendőri igazoltatások alkalmával. Nagy volt a pánik a nagybirtokosok között, itt van Matolcsy Mátyás országgyűlési képviselő, aki nem a nagybirtokosokat kereste fel, hanem a cselédlakásokba ment be és azoknak a cselédeknek a nívóit, fizetéseit tanulmányozta. Visszatérve tanulmányútjáról, még hevesebben támadta nagybirtokokat a parlamentben. Mint elrettentő példát hozta fel a Dunántúl nagybirtokaiban látott cselédlakás viszonyokat.

Ennek a parlamenti beszédének az volt a következménye, hogy a következő héten számtalan detektív jelent meg Farmoson, kimenne a mi tanyánkra, lefotografálva összes cselédlakásainkat, felmérve annak minden szobáit, hogy megfelelnek-e az előírt követelményeknek. De a kormánypártnak ez a támadása nem sikerült, mert a tanyán lévő cselédházaink a legmodernebbek voltak és a cselédeink fizetései lényegesen magasabbak voltak, mint a többi uradalmaké. Ezután a budai Vigadóban tartott egy nagygyűlést, még emlékszem jól a plakátokra, hatalmas ágyúcső alatt kis új tanyák és házak, aláírás, ez védi meg az országot az újabb támadások és invázió elől. A kiscgazdák megértették Mátyás hívószavát, felültek a vonatra, és tömegesen indultak a budai Vigadó felé. Nagy szó volt ez, amikor a magyar parasztság vonatra ült, hogy egy előadást meghallgasson.

A gyűlés előtt a budai Vigadó melletti mellékutcák zsúfolásig voltak lovas rendőrökkel, a teremben pedig számtalan detektív jelent meg. Azt gondolták, hogy itt forradalmi elemek jönnek össze, és csodálkoztak, amikor a legjobb parasztgaz-

dákat, kisiparosokat, malom tulajdonosokat látták ezen az ülésen. Rendben, fegyelmetlenül mentek haza a kispazdák saját falujukba, ahol hirdették, hogy végül van egy ember, aki a magyarságért, az igazságért harcol. De Mátyás látta, hogy hiába minden harca, ha sajtó támogatása nincsen, egymaga képtelen az egész ország minden rétegét felrázni a letargiából.

Kisgazdapárt kongresszusának elnökségében

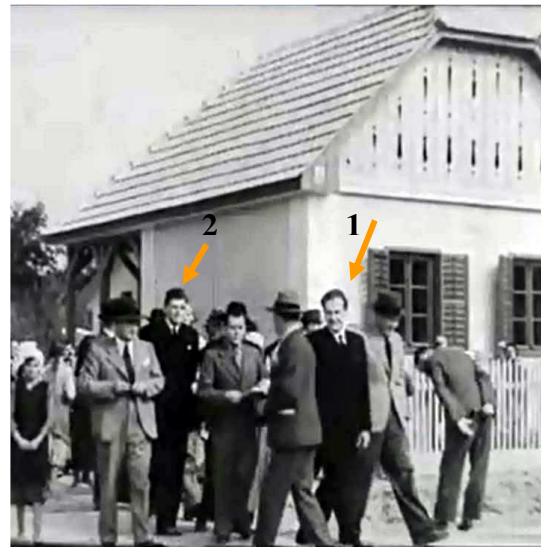
Elhatározta, hogy belép a Kisgazda Pártba, amelyiknek akkor Eckhardt Tibor volt a vezetője. Eckhardt örömmel fogadta Mátyás belépését, gondolva, hogy benne egy komoly harcost fog találni Gömbös személye ellen. Tudni kell azt, hogy Eckhardt legnagyobb személyes ellensége volt Gömbös Gyulának. Azonban nagyon tévedett, amikor látta, hogy Mátyás ebben a személyi harcban nem óhajtott részt venni, ő továbbra is csak a földért harcol, földet a magyaroknak, mert elvesztjük a Dunántúlt. Mint Kisgazda párti képviselő, bejelentett egy interpellációt a szesz-kartell ellen. Nagy volt az ijedelem a szesz-kartellesek között, mert tudták, hogy Mátyás támadásait kivédeni nem lehet, mert minden adata statisztikai számokkal lesz alátámasztva. Így rohantak Mátyáshoz, felajánlottak neki nagy összeget, csak lépjen vissza, és ne mondja el ezt az interpellációját. Mátyás azonban eltéríthetetlen volt szándékától. A beszédje a parlamentben nagy sikert aratott. Minden oldalról tapsvihart kapott, mert annyira igazságosan támadta a kartellt és purifikálni akart ebben a kérdésben. A következő nap ezt a hatalmas előadását csupán annyi sajtó kommentár követte, hogy Matolcsy Mátyás interpellált a szesz-kartell ügyében. Az újságírók örömmel jöttek másnap Mátyáshoz, köszönjük az előadását, az interpellációját, mert ezért az egy mondatért, ilyen rövid cikkért még soha ennyi pénzt nem kaptunk, tudniillik a szesz-karter megfizette mindegyiket, hogy nehogy egy sort is merjenek írni erről a kérdéstről. Ezután a GYOSZ, a Gyáriparosok Országos Szövetsége mozdult meg. Le kell szerelni ezt a fiatal, nagy tudású képviselőt. Felajánlották számára a GYOSZ főtitkári állást, mely a nagy fizetés mellett óriási személyi érvényesülést jelentett volna Mátyás számára. Nagyon csalódtak, amikor Mátyás ezt a jó

állást visszautasította. Ekkor világos lett előttük, hogy egy fanatikus, önzetlen emberrel állnak szemben, akit sem pénzzel, sem fizetéssel eltéríteni nem lehet újtjáról. Mátyásnak ez a beszéde már nem tetszett a Kisgazda Párt vezetőjének sem, mert ők nem voltak ellenséges viszonyban a gyáriparral, illetve nem tüzték ki zászlójukra a purifikálást. Így Mátyás kilépett a Kisgazda Pártból, mert nem tudta az ő földreform purifikáló programját egyeztetni a pártprogrammal és így, mint párton kívüli képviselő harcolt tovább.

Közben egyik borsod megyei látogatása alkalmával rájött arra, hogy az ott fekvő hatalmas püspöki birtok miatt a szaporodó falu nem tud saját részére házhelyeknek való földet venni és kénytelenek az ott lévő hegy oldalába barlangokat építeni és abba lakni. Ismét a parlament elé vitte, hevesen támadta ezt a szörnyű állapotot, amit Borsod megyében talált.

Régi barlanglakások

Mikszáthfalvai új lakások átadása⁵¹

Az Atheneum Könyvkiadó Vállalat fölfigyelt Mátyás cikkeire és interpellációjára, s azt az ajánlatot tette neki, hogy ő hajlandó száz háznak a finanszírozására, amennyiben az újonnan alakult falu Mikszáthfalva nevét fogja kapni. Tudniillik ez a könyvkiadó vállalat ekkor adta ki Mikszáthnak az összes regényét és ebben némi propagandát látott számára. Mátyás örömmel volt benne ebben az ajánlatban, nem érdekelte őt az, hogy ebből a könyvkiadó vállalat propagandát fog csinálni, csupán az, hogy száz családot tud kihozni a barlangokból, a nyomorból, a betegségek közül, akik tele voltak tuberkulózissal. Megindult a telekvételi kísérlete, száz holdat akart venni, hogy minden egyes ház legalább egy holdnyi telket kapjon. Először a püspököt kereste fel levelében, hogy adjon el pénzért a katolikus hívek részére száz holdat, hogy ott egy új falut tudjon létesíteni. A püspök válasza az volt, hogy ő a legnagyobb sajnálattal nem tud adni erre a célra egy hold földet sem, mert hiszen a püspöki birtok a katolikus magyarság tulajdonát képezi. Legközelebbi interpellációjában kitért Mátyás erre a levélre, sőt fölolvasta a

⁵¹ 1936.-os szeptemberi filmhíradó számolt be az első új, Mikszáthfalvai házak átadásáról. A híradóból vett képen Matolcsy Mátyás (1) és Matolcsy Tamás (2) is látható

parlamentben, s ironikusan jegyezte meg, hogy ez ugyan azt jelenti, mintha a szegény agrárproletáriátusnak azt mondaná, hogy mit nyugtalankodnak, hiszen a legszebb ház az övéké, a magyar parlament, csak abba nem lehet bemenniük. Így a falu mellett elterülő középirtokostól tudott ötven holdat megvenni erre a célra. Mátyás személyesen kezdte rajzolni a házakat, ő osztotta be az egész falunak a tervrajzát, hogy ezzel is csökkentse a kiadásokat.

Az építkezéshez szükséges anyagok is már megérkeztek, amikor az a meglepetés érte, hogy a belügyminiszter Keresztes Fischer nem engedélyezte Mikszáthfalva nevének a felvételét. Nagy volt a pánik az Atheneum Kiadó hivatalban és megkérték Mátyást, hogy vigye őket fel a belügyminiszterhez audienciára, amely meg is történt és hosszú rábeszélés után a belügyminiszter engedélyezte a Mikszáthfalva elnevezését azzal a kikötéssel, hogy ha Mátyás kilép a további ügyek intézéséből és átengedi a kormánypártnak a velejáró sikert. Mátyás ebbe is beleegyezett, őt nem érdekelte az egyéni siker, azt tartotta mindig szem előtt, hogy tudja azt a szegény száz magyar embert, családot kihozni a barlangokból. A belügyminiszter attól félt, hogy a közelgő választásokra ezt Mátyás nagy propagandának fogja felhasználni. Így megszületett a Mikszáthfalva, a kormánypárt fejezte be annak az építkezését.

A parlament közben megszavazta a titkos választótörvényt. A választás kiírása rövid időn belül várható volt⁵². Mátyás hihetetlen energiával nekikezdett egész Pest vármegye organizációjának. Szombat és vasárnap mindig vele mentem én is és példának okáért Cegléd tanyavilágát tanyáról tanyára látogattuk végig. Elképzelhetetlen nagy munka volt ez. A választás kiírása megtörtént, az új választótörvény értelmében, mint párton kívüli képviselőjelölt nem léphetett fel, így kereste azt a jobboldali pártot, ahová be tudja illeszteni az ő agrárprogramját. Így a Sarló féle Nemzeti Szocialista Pártba lépett be, megegyezve Sarlóval úgy, hogy ő Budapesten fogja embereit menedzselni, míg Mátyáséi csak Pest vármegyében indulnak. Most már a képviselő jelöltek összeszedése okozott nagy nehézséget Mátyásnak. Akit arra alkalmasnak tartott, nem mertek fellépni ellenzéki programmal, félték a kormánypárt retorziójától. Így kerültem bele én is a politikába, a monori kerületnek a jelölését vállaltam el, mondva, hogy ez nem fog jelenteni mást, csak annyit, hogy Mátyásnak két kerülete lesz. A kilencedik helyre már nem is kapott jelöltet, mindnyájan arra számítottunk, hogy legföljebb három képviselő fog Pest megyében bekerülni. A magyar parasztság, a magyar falu azonban a titkos választás alkalmával mutatta meg ragaszkodását Mátyással és az ő programjával szemben. A tíz jelölt közül kilencen jutottunk be Mátyás zászlaja alá. Bethlen István vezércikkben foglalkozott Mátyásnak ezzel a nagy sikerével.

Meg kell említenem, hogy a választás előtt Mátyásnak sikerült egy hetilapot megszerezni, amelyet Magyarország Útjának hívtak, melynek igen nagy szerepe

⁵² 1938. március, az első titkos választás Magyarországon

volt a választási sikerben. A nagy választási küzdelemből csupán egyet fogok megemlíteni, amikor tudomására hozta a nagykátai kerületnek, ahol eddig képviselő volt, hogy csupán egyetlen egy beszédet tud tartani a volt kerületében, mert rendkívül el van foglalva egész Pest vármegye organizálásában. A falu népe megértette hívó szavát. A kitűzött napon megmozdult a nagykátai járás. Százával és ezrével mentek a kocsik Nagykáta felé. Több mint tízezer ember gyűlt össze. Ekkora tömeget még soha Nagykáta nem látott. Frenetikus hatású beszéde szinte fanatizálta a nagy tömeget. Sürgősen új tanyákat, új falvakat telepíteni a határszélre, ez a legnagyobb honvédelem, mondta. Hiába volt a kormánypártnak mindenféle kicsinyes gáncsoskodása, a győzelem feltartóztathatatlan volt. A tíz jelölt közül Pest megyében kilenc képviselő futott be a Mátyás programjával és csupán egy a kormánypárt programjával. A képviselőház megnyitása alkalmával kilenc képviselő ült Mátyás mögött az ő pártjában. A szélső jobboldaliak, körülbelül harminc képviselő, jelent meg az első ülésen fekete ruhában, csizmában. Nem nagy szimpátiával fogadták az uniformist. Mi civilben voltunk. Megkezdődött a parlamenti harc, Mátyás kis pártja az Agrárpárt nagyon jól szerepelt. Mátyás továbbra is harcolt a hitbizományok megszüntetéséért, vagy kisbirtokba való adásáért azoknak a birtokoknak, amelyek eddig is már birtokban voltak.

Néhány Matolcsy Mátyás jelentős könyvei közül...

Korábbi nagy könyve után („Az új földreform munkaterve”⁵³) megírta másik híres munkáját, „Harcom a földért” címen⁵⁴. Ebben a könyvben mindenkit, aki a parlamentben a földkérdésről beszélt, szóról szóra idézett, leírta a beszédjét a

⁵³ Székfi Gyula előszavával 1934 Révai kiadó

⁵⁴ 1938 –ban, a Magyar Gazdaságkutató Intézet kiadásában.

parlamentari naplóból. Természetesen ő egymaga több beszédet tartott, mint az összes képviselő az utolsó tíz évben. A könyve 3000 példányban jelent meg, amelyből azonban csak egyet kaptunk meg, és amikor a könyvkereskedésben néhány példányt magunk számára meg akartunk vásárolni, a könyvkereskedő közölte velünk, hogy az összes könyv elkelt. Nem értettük a dolgot, de később rájöttünk arra, hogy a kormánypárt összevásárolta, s azt egyik pincében elhelyezte. Csak amikor Kolozsvári Borcsa lett a sajtófőnök, aki mindezekről semmit sem tudott, közölte Mátyással, hogy vigye el a könyveit innen a pincéből. Nagyon megörült neki, s karácsonyra ingyen szétküldte az összes embereinek ezt a 3000 példányt.

Mátyás szünni nem akaró ostromának mégis volt valami kis eredménye. Az alsóház megszavazta a kisbérleti törvényt, amelyet fölküldött a felsőháznak, a felsőház azonban visszaküldte és visszautasította oly módon, hogy módosítsák, vagy szüntessék meg. Ilyen esetben a törvény értelmében az alsóház kérhette a felsőházzal való együttes ülés megtartását. Mátyás ezt kérte is és a két ház megtartotta együttes ülését, amelynek egyetlen szónoka Mátyás volt. Mátyás hevesen támadta a felsőházat, mondván, hogy a felsőház nem egyéb, mint egy fék a kis motoron, értve alatta az alsóházat. Majd a felsőház urait, mint öreg, impotens embereket jelölte meg. Ezért a kijelentéséért a felsőház megsértése címen megindult az eljárás ellene, s három hónapi börtönre ítélték, ezt azonban nem hajtották végre, mert Horthy Miklós kormányzó kegyelmet adott ezeknek a politikai bűnösöknek.

Közben az oroszok haladtak előre, elesett Sztálingrád. Mindnyájan éreztük és tudtuk, hogy ezzel elveszítettük a háborút. Mátyás feladta a további küzdelmet, és beléptünk a Kállay-féle kormánypártba⁵⁵ mondván, hogy a süllyedő hajón tovább egymás közt veszekedni nem szabad. Megvártuk, amíg az oroszok áthaladtak Szegeden és 40 kilométerre közelítették meg kis falunkat. Akkor mi is elhagytuk az országot illetve Budapestet és Sopronba mentünk. A soproni országgyűlésen már nem vettünk részt. Majd az első soproni bombázás után elhagytuk Sopront és Németországba mentünk, Bajorországba, Bichlbe⁵⁶ telepedtünk le. A menekülés részleteiről más helyen fogok beszámolni. Bichlben mindkettőnket letartóztattak, s hazaszállítottak Budapestre, mint háborús főbűnösöket.

Mátyást a második gépen, engem a negyediken szállítottak haza Budapestre. Ahogy bevittek az Andrássy út 60. pincéjébe, hallottuk a rikkancsok kiabálását, halálra ítélték Bárdossyt⁵⁷. Rendkívüli hatással volt ránk. Körülbelül tíz napig voltunk az Andrássy út pincéjében, mikor átvittek bennünket a Markó utcai börtönbe. A Markó utcai fegyház kis cellájában tizenhárman voltunk bezárva, be-

⁵⁵ 1943 nyarán a Magyar Élet Pártja (MÉP) tagjai lettek

⁵⁶ Tanya Altötting nevű kisváros közelében. Mátyás elfogása után az ő családja is átköltözött ide

⁵⁷ Bárdossy László, korábbi miniszterelnök

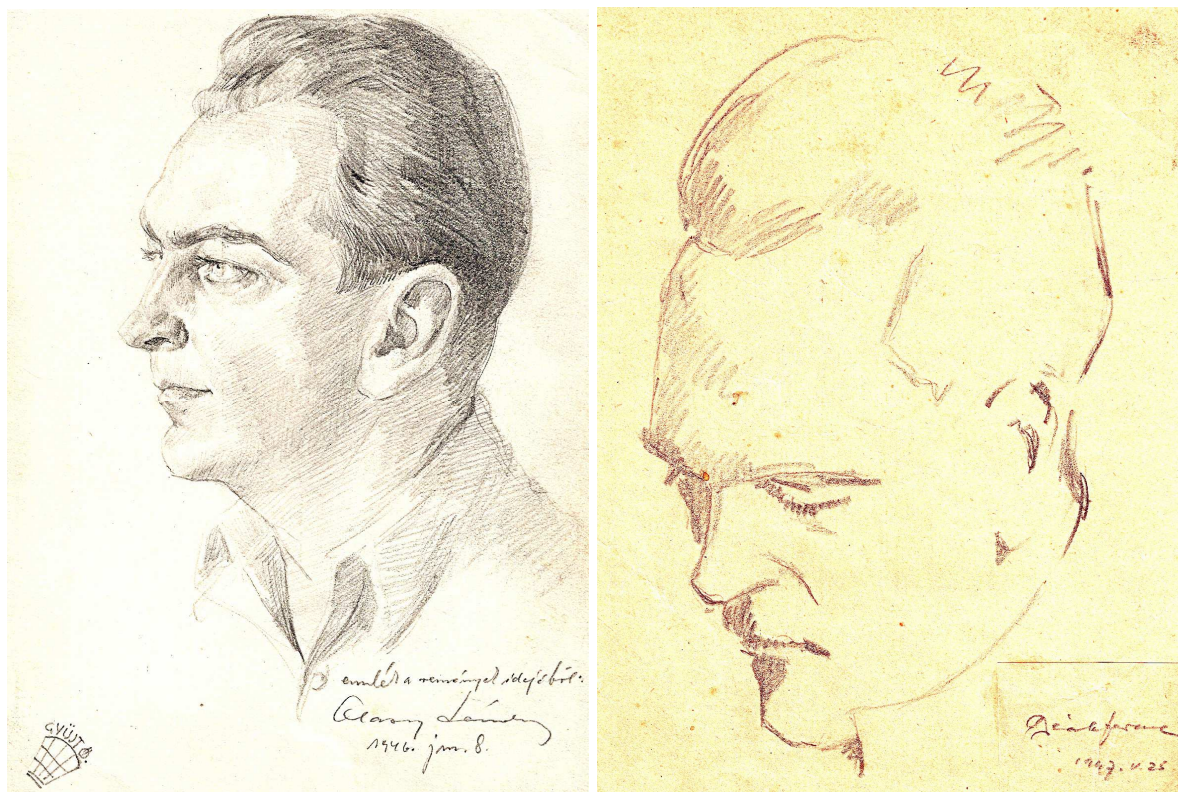
Bichl-tanya 1945-ben és 2009-ben

préselve, az ablaka be volt bádогоzva, ha kinyitottuk bizony nagyon hideg volt, ha becsuktuk, akkor pedig sötétségbe kellett ülnünk. Mátyás volt az első mindig, aki fölkel a börtönben, megmosakodott, utána elővette a bibliáját és elolvasta azt a részt, amely minden napra ki volt számára jelölve. Utána könyvek olvasásába kezdett, de ez csak rövid ideig tartott, mert egyik razzia alkalmával az összes könyvet, ami a cellánkban volt, elvitték. Majd egyik reggel beadtak a cellánkba egy három oldalas litografált törvényt, amelyet hirtelen meghoztak a háborús bűnösök ítéletére vonatkozóan. Első paragrafusa abban állott, hogy halál Szálásira és összes minisztereire. Második, hogy halál azokra, akik a sajtóban fokozatosan háborús uszításokkal foglalkoztak. Halál mindazokra, akik a nép egyes rétegei ellen bármit is elkövettek. Azután így következett az életfogytiglani börtönre szóló paragrafusok, majd a legenyhébb büntetés az volt, hogy mind, aki jobboldali pártnak képviselője volt, három évtől tízévi börtönnel büntethető. Azon a háborús főbűnösöknek, akiknek előre láthatólag az ítéletük halálos volt, azoknak a Zeneakadémia nagytermében tartották meg a bírósági tárgyalást. A mi cellánkból, ahol Matolcsy Mátyás is volt, csupán Rajnis Ferencet vitték el a Zeneakadémiában tartott főtárgyalásra. Rajnis a főtárgyalás előtti napon egész éjjel írta az utolsó szó jogán tartandó beszédjét. Nagyon vártuk vissza, hogy elmondja, hogyan zajlott le a Zeneakadémiában tartott főgyűlés. Briliáns szónok volt Rajnis, nagy hatást fejtett ki az utolsó szó jogán tartott beszédjében, amint elmondta, még a rendőrök is, akik ki voltak vezényelve a közönség között, megtapsolták. De még a zsidó hallgatóság sem tüntetett ellene. Beszédjével csak annyit ért el, hogy a kötél általi halált golyó általi halálos ítéletre változtatták át. Azután Baki Lászlót vitték el, az ő ítélete kötél általi halál volt. Így már ketten voltak cellánkban, akik halálra voltak ítélve. Szörnyű hatással volt ránk.

Közben a népbíróság többi osztálya is működött, a kisebb bűnösökre csak úgy szórták a halálos ítéletet. Megkezdődtek a halálos ítéletek végrehajtása. Egyik reggel harsány hangon hallottuk az ablakunkon: éljen a zsidómentes Magyarország. De a következő pillanatban már csak az éljen hangzott el, tudtuk, hogy most szorult rá a kötél ennek a fiatal magyarnak a nyakára. Másnap reggel egy fiatalasszony került a bitófára. Megvárták, míg megszülte gyermekét, és csak

azután hajtották végre a halálos ítéletet rajta. Soha el nem felejttem azt a fülsiketítő sikoltozást, amikor a fiatal anya búcsúzott a gyerekétől.

Tovább már nem voltam együtt Mátyásékkal, mert egyik délelőtt a húgom⁵⁸ a cella ablakában megjelent a Markó utcai fegyház folyosóján és mutogatta nekem, hogy délután szabadulni fogok. Nem akartam elhinni. Délután megjelent a fegyőr, kinyílt a cella ajtaja, közölte velem, hogy összes cókémokjaimmal együtt kövessem őt. Mátyást átöleltem, megcsókoltam, akkor még nem gondoltam, hogy ez lesz a búcsúölelésem. Csodálatos érzés volt elhagyni a börtönt, a húgommal együtt felültünk a villamosra, hazafelé mentünk az ő Ráday utcai lakására. Elfelejtettem, hogy éhség ödémám miatt le vagyok gyöngülve, elfelejtettem, hogy mindkét lábamból legalább 10-15 sebből folyik a genny.

Börtönben, rabtársai által készített portréi⁵⁹

A legközelebbi vasárnap a látogatási napon már bementem a börtönbe és meglátogattam Mátyást és a többi rabot. Jelenlétem nagyon jó hatással volt rá. Mindenki egy kis optimizmus vett erőt, gondolván, ha engem szabadlára helyeztek, hisz ők sem tettek többet, valószínű, hogy ők is rövid időn belül szabadlára kerülnek. Akkor még nem tudtam, hogy szabadlára helyezésem csak rövid ideig fog tartani, ezt az időt is arra használtam fel, minden áron audienciát akartam kapni az akkori miniszterelnökhöz, Nagy Ferenchez. De tudtam, hogy

⁵⁸ Matolcsy Melanie, Baby

⁵⁹ A jobboldali rajzot a Viczián László levelében is szereplő Deák Ferenc tábornok készítette

ez számomra lehetetlen, úgy hogy megtudtam hol lakik, aki szintén a Ráday utcában nem messze a húgom lakásától lakott, azt határoztam el, hogy amikor az autóból kilép, meglessem, és akkor beszélek vele, amíg bemegy a házba és kérni fogom tőle Mátyás szabadlábra helyezését.

Ez a tervem azonban nem sikerült, mert másodszor is letartóztattak. Ismét az Andrassy út 60-ba vittek, kezdtem előlről. Szerencsém csak az volt, hogy most nem a Markó utcába vittek vissza, hanem a toloncházba. Innen aztán később lehetséges volt a megszökésem. Már Németországban voltam, amikor hallottam: Mátyást tízévi börtönre ítélték.

Mátyás további börtönéveiről csak akkor hallottam, amikor a magyar forradalom után kimenekültekkel találkoztam, illetve fölkerestem őket levélben, hogy írják meg, hogy mit tudnak Mátyásról. Először Gundel Antal, aki a forradalom után Rio de Janeiróba menekült, hívott fel engem Sao Paolóban, s közölte velem Mátyás öcsém halálát. Majd Viczián László és Szakvári Emil kerestek fel engem levélben s leírták Mátyással töltött börtön-éveiket. Azoknak a leveleit fel fogom itt olvasni.

SZAKVÁRI EMIL⁶⁰ 1960. szeptember 4-én a következő levelet írta hozzám:

Amikor a Markóból a népbírószági ítélet után engem a Gyűjtőbe⁶¹ vittek, ami 1946. július közepén lehetett, Mátyást már akkor a harmadik emeleten, ha jól emlékszem a 289-es nagy zárkában találtam. Velem együtt tizennégyen nyüzsög-tünk ebben a nagy zárkában a padlóra szórt szalmán választó vonallal két sorban feküdtünk, és tiszta jóindulatból két vödör állott rendelkezésünkre. Augusztus 20-án Szitnyai Zoltán javaslatára a zárka Szent István ünnepet tartott, amelynek méltatását Mátyás cselekedte meg. Azt hiszem nem volt senki a zárkában, aki fogságunk mielőbbi megszüntetésében nem hitt volna.

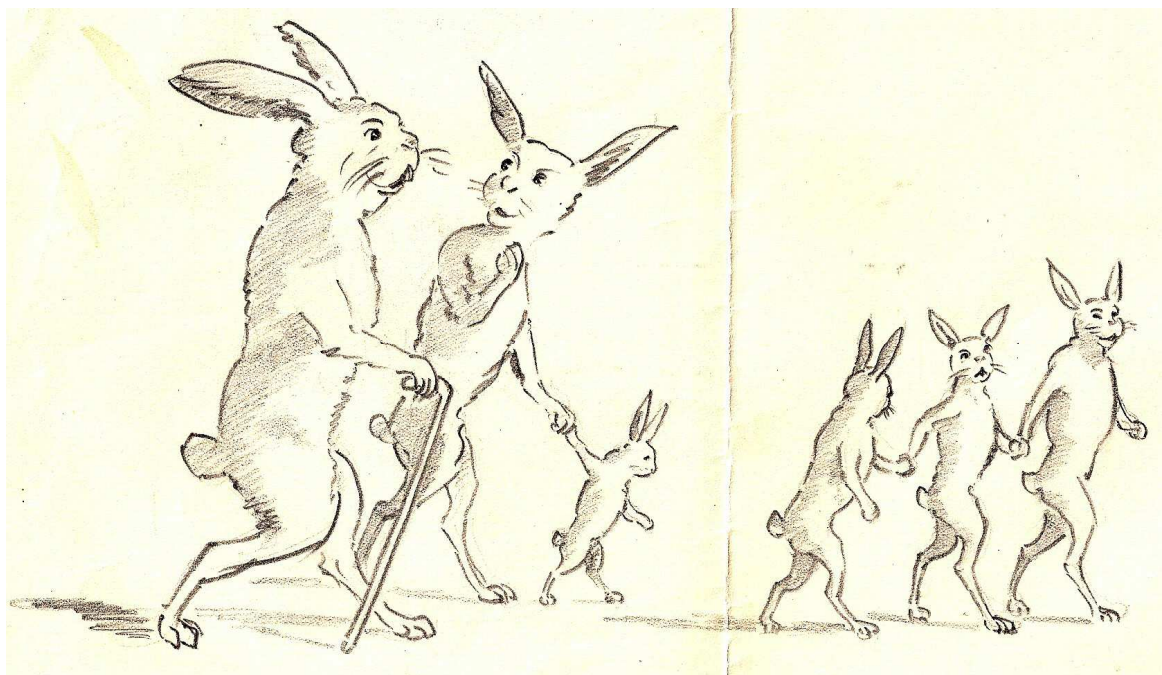
Körülbelül három hónapi együttlétiünk után engem visszaszállítottak az Andrassy út 60-ba. Mikor visszahoztak a Gyűjtőbe, már nem úgy nézett ki a zárka, mert fontos volt a rabok nyugtalanítása és így az átrendezést, a hurcolkodást is annak tartották. Hát az biztos, hogy ilyen jó zárkám, ilyen bizakodó rabokkal ritkán volt.

1947 dereka táján osztályozni kezdték a rabokat. A háborús főbűnösöket külön választották a többiektől, és hogy ezeket a főbűnösöket gyakrabban ellenőrizhesék, négyesével a földszinti zárkában helyezték el. Természetesen Mátyás is ide került. 1948-ban innen a háborús főbűnösöket körülbelül egy félév után egy igen speciális kezelésre a Kisfogházba vitték és sűrű őrcseréből arra következtettünk, hogy az örök húzták a rövidebbet, mert nem voltak eléggé nyersek, szigo-

⁶⁰ Gépészmérnök, katonatiszt, miniszteri tanácsos. A NOT 1946-ban életfogytiglani fegyházra ítélte, 1956-ban kiszabadult és külföldre menekült.

⁶¹ Gyűjtőfogház Budapesten a Kozma utcában

rúak hozzánk, pedig ezek már úgyszólván mind fiatal ávos nevelésű alakok voltak. Ez a kis fogház teljesen szeparálva volt a konyháktól.

Matolcsy Máttyás rajza a börtönből a családnak húsvétra (1947)

1949. március⁶² hónap egyik éjszakáján vagy 6-8 teherautóra raktak fel bennünket és elszállítottak a váci fegyintézetbe. Reggel valahogy ide-oda raktak, ide-oda mozgattak bennünket, míg végre eljutottunk a fürdőbe. Korán örvendtünk, a szép nagy fürdőben minden volt, csak víz nem. Miután minden ruha, cipő és fehéreneműket elvettek, levetkőztettek, ruháinkat zsákba rakták, egy sereg haj, köröm és szőrnyíró rabot bocsátottak ránk. Meztelenül álltunk ott és vártuk a fehérenemű és rabruha kiosztását, ami délig meg is történt. Innen a négy emeletes magánzárka osztályra vittek bennünket, s körülbelül húsz főbűnöst egyesével a többit meg tömegesen helyezték el a zárkában. A 20-30 perces napi séta volt tulajdonképpen a rabfegyelmező, amelyen fejünket csak teljesen lehajtva tarthatuk. Vagy 4-6 smasszer, ez volt a fegyőrök zsargon neve, állt fel a szűk udvaron bottal a kezében és először ütemezett lépésben kellett mellettük elhaladni. Ha valami nem tetszett, az ütemezett lépést nem tartottuk be, úgy már érezhattük is hátunkon a botot. Lassú menetelés után jött a futtatás, amit természetesen a bal, jobb ordítózás közepette bot segítségével végeztünk. Mikor már szuszogni is alig tudtunk, jött a rendes tempójú menet.

Persze a gyalázatos ellátás mellett ez mindig igen erős igénybevételt jelentett, s az alaposan kimerült rabok a hideg zárkába kerülve előbb vagy utóbb megbetegedtek. De kórházba természetesen csak azt vitték, aki az utolsót nyögte már. Volt ott egy civil ruhás ávos főnök, aki az egész reggelenkénti sétát vezette. Én súlyosan lebetegedtem és egy tizenöt ágyas betegszobába fektettek le egyedül.

⁶² Helyesen 1950 március

Ha nincsenek rab-orvosok, hanem csak ávós főorvosok kezelnek, egész biztos, hogy elpusztulok. A civil orvosok között meg kell említenem Kádár Mihályt⁶³, aki engem nagy lelkiismerettel kezelte.

A két éves váci rémuralom után újra a Gyűjtőbe⁶⁴ szállítottak bennünket. Hogy ezen két év alatt hol volt Mátyás, nem tudom biztosan, de azt hiszem, hogy ő is egy ideig a zárkán gombot varrt, majd innen valahova elvitték. 1953 elején tudtam meg, hogy a rab mérnökökből egy tervező irodát állítottak össze és itt a Gyűjtő külön épületében külön vezetés mellett dolgoztunk a vállalkozók helyett. Naponta kijöttek a rab mérnökök munkáját ellenőrizni. 1953 augusztusában⁶⁵ engem is odavittek. Itt találkoztam ismét Mátyással.

A rab-irodában rendszeren reggel 7-től este 7-ig dolgoztunk, de nem egyszer éjjelig is fenn voltunk. Minden attól függött, hogy milyen sürgős volt a munka. Mátyás a gépészmérnöki osztályon dolgozott, bár tilos volt, mégis többször beszélgettünk és sajnos már nem voltunk annyira bizakodók, mint 1946-ban. Munkánk elég sok volt, itt a rabokról százalékosan beszéltek. Aki 100 százalék vagy a feletti százalékos volt, annak volt havonta élelem vásárlási engedélye körülbelül 80-150 Ft értékben. Aki nem érte el ezt a százalékot, az nem kapott semmit. Mátyás jó vásárló volt. Hiába, nem ezen múlt.

Az idő haladt, és mi öregedtünk, sőt fizikailag mindig törődöttebbek és törődöttebbek lettünk. A fentebb említett jobb életmód csak 1947-ig, annak is a közepéig volt számítható. A háborús főbűnösök az átvészelt váci esztendőik miatt különösen érezhették az emberi test törékeny voltát, a szervezet gyengülését. Mátyás elég jól nézett ki, de lábait mindig fájdtotta, de rajta semmi különösebb nem látszott. Orvosi vizsgálatra nem egyszer jelentkezett, ahol kapott is porokat, de gyógyulást nem.

Jóval később egy séta alkalmával Mátyást a fal mellett állók között láttam. Ide azok a rabok mentek, akiknek valami bajuk volt, de levegőre kívánczok. Séta közben megkérdeztem mi bajod van Mátyás? Ismét a lábait fájdtotta, de azok most már alaposan meg voltak dagadva. Mindjárt sejtettük, hogy a szíve nincsen rendben. Mátyás sokat szenvedett a mérnöki irodában. Az irodával szemben fekvő kórházba csak akkor vették fel, amikor már alig tudott mozogni. A rab doktorok mindent megpróbáltak, de már nem tudtak rajta segíteni. Pár nap múlva hallottuk a szomorú hírt, Mátyás itt hagyott bennünket és a magyar nemzet mártírjainak száma ismét szaporodott eggyel.

VICZIÁN LÁSZLÓ rokonunknak a levelét is felolvastam, aki hosszabb időt töltött Mátyással. Ő a következőket írta nekem 1962-ben Kanadából:

⁶³ Matolcsy Melanie férje, Matolcsy Mátyás sógora

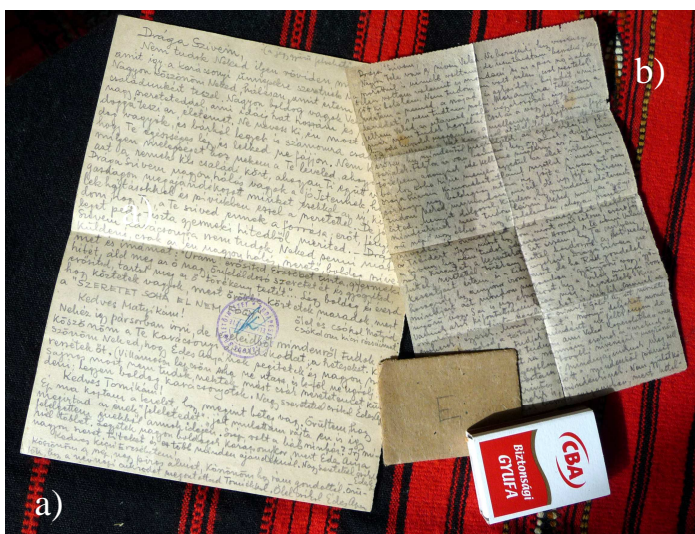
⁶⁴ Budapesti Gyűjtőfogház Kőbányán a Kozma utcában

⁶⁵ A dátum hibás, M.M. 1953 júniusában halt meg, a levélíró rosszul emlékszik. A helyes dátum – Viczián László emlékezése szerint inkább 1952.

1948 karácsony után vittek át a Gyűjtőfogház hírhedt gettó osztályára ahol az ÁVH szerint legsúlyosabb politikai foglyokat őrizték. Akkor még aránylag liberálisabb kezelés mellett saját ruhánkban járhattunk, négy-ötven voltunk egy cellában, napi kétszeri félórás sétán, szabadon közlekedtünk egymással. Ez volt engedélyezve. Másnap Jackó Pál volt osztálytársam séta közben összehozott Mátyással, akit én unokatestvéri kapcsolatunk⁶⁶ ellenére nem ismertem volna meg, tekintve, hogy csak egyszer találkoztam vele Tápiószelén, amikor én még gyermek voltam. Ő akkor jött vissza amerikai útjáról.

Akkor még nagyszerűen bírta a fogságot Mátyás, kék mackóruhában egy nagy sállal és sapkával, pirospozsgás mosolygós arccal mindig jókedvűen, hátba veregetéssel üdvözölve az ismerősöket az osztály egyik legjellegzetesebb és legközkedveltebb alakja volt. Ettől kezdve gyakran – majd a szigorítások után, amikor mindenki csak állandó partnerrel sétálhatott – napi egy órás szabadidőt töltöttünk együtt.

1949 nyarán újabb szigorítás után a megrostált „súlyosokat” a Gyűjtőfogház külön, úgynevezett Kisfogházába (azelőtt női fogda) összpontosították. Mivel Kádár Miska az osztály rab orvosa volt, s az őrköt is kezelte, ő keresztül tudta vinni, hogy egy zárkába legyek Mátyással és így 1950. március 10.-éig együtt is voltam vele. A harmadik zárkatársunk Váró Andor újságíró volt.

Börtönből írt levelek:

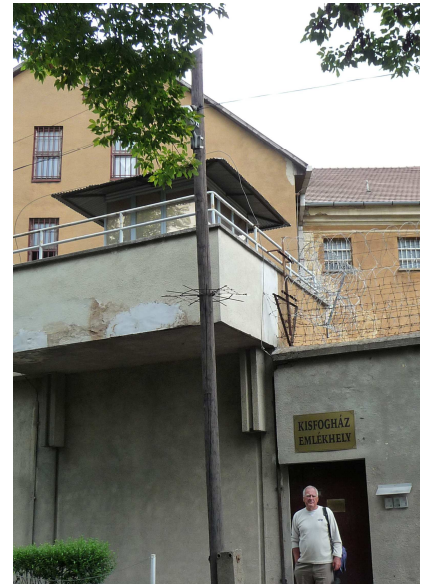
- a) hivatalos, cenzúrázott
- b) nem hivatalos, kis tasakba hajtogatva kicsempészett

Ebben az időben Mátyás még határozottan, optimizmussal reménykedett egy közeli szabadulásban. Az ezt megelőző időről elbeszélése nyomán annyit tudok, hogy abban az időben az ávosok még betartották a nemzetközi megállapodást a kiadott háborús bűnösökre vonatkozóan, semmi testi kínzásnak, brutalitásnak nem vetették alá őket. Mindig hálával beszélt Kovács Imréről Mátyás, aki pere idején mindent elkövetett felmentése érdekében. Mint utólag kiderült, Bojta, az akkori igazságügyi államtitkár, (szegedi zsidó ügyvéd), a korábbi 10 éves ítéle-

⁶⁶ A rokonai kapcsolat a Kaas felmenőkön keresztül zárult, mindkettőjük nagyanyja Kaas lány volt.

tét⁶⁷ 4 évre akarta leszállítani, mint NOT⁶⁸ elnök. Nem tudom milyen sajtó támadások azonban akkor már erősek voltak Bojtával szemben és így Mátyás ítéletének enyhítését nem tudta végrehajtani, ami őt még a nagy terror előtt szabaddá tette volna és így életét is megmentette volna.

Mátyás a Gyűjtőfogházba kerülése előtt 1946-47-et Vácon töltötte⁶⁹ az ottani asztalos műhelyben dolgozva. Ott is még, akkor még, aránylag emberi körülmények között éltek a foglyok a régi fegyőrök és régi fogházparancsnok érájában. Ottani zárkatársa Kiss Ferenc (a színész), Szögi Géza (a Szálasi kormány államtitkára) és Deák Ferenc tábormokok voltak. Szögi Géza Mátyás legkedvesebb fogház barátja meghalt Vácon 1952-ben, később pedig kivégezték Deák Ferenc tábormokot. Mátyás egyik azon foglyok közé tartozott, aki legjobban tudott bánni az örökkel, és akit tiszteltek is, így a Gyűjtőfogházban egy ideig, 1948 elején ír-nok is volt, míg Reisz akkori igazságügyi miniszter egy fogház látogatása alkalmával le nem váltották.

Gyűjtőfogház 2011-ben

⁶⁷ Matolcsy Mátyás elsőfokú ítélete, 10 év fegyház

⁶⁸ Népbíróságok Országos Tanácsa

⁶⁹ Valójában csak 1947 nyarán került Vácre a Gyűjtőfogházból

A Kisfogházban még teljesen egészséges volt Mátyás. Reggelenként tornázott, felsúrolta a zárkát, amely mindig a legtisztább volt az osztályon. A reggeli hidegvízben való lemosdást tőle tanultam, ami később engem is átsegített a nehéz időkön, fűtetlen zárkában télen is nyitott ablakkal. Akkor még volt jogunk könyveket tartani. Mátyás olaszul és franciául tanult. Én jobban tudtam franciául, ő meg angolul, így naponta egy-egy órát tanultunk közösen.

Külön dróthálóval bevont cella ablakunk a temetőre nyílt. Így Erzsébet, a felesége meghatározott időben ott sétált hetenként a gyermekekkel, amíg én ajtóban elálltam a kulcslyukat, így időnként 5-10 percig láthatta családját. Különösen fájlalta, hogy a legkisebb lányának fejlődését csak így ablakból nézhette Mátyás. Akkor még kaphattunk csomagot. Mátyás annyira tudott bánni az örökkel, hogy még a hírhedt Mihalicska őrparancsnok is tisztelte őt, így zárkánk mentes volt a különben mindennapi zaklatástól. Mátyás többször mondta nekem, hogy belőlem sugárzik a gyűlölet és az örök ezt megérzik, de így hála az ő nyugodt természetének az a féltés, amit együtt töltöttem Mátyással, a börtön életem legnyugodtabb korszaka volt. A különböző múltú és pártállású foglyok között Mátyás olyan központi alak féle volt, kit mindenki szeretett és becsült, egyedül néhány szélsőséges nyilas volt, akik nem tudom mért, orroltak rá. Az 1948-ban börtönbe került fiatalokra nagy hatással volt, s Kiss Sándor, Horváth János⁷⁰ Jackó Pali gyakran sétáltak vele s tanultak tőle. A Magyar Közösség kapcsolat fűzte a Dalnoki Veress féle összeesküvéssel bekerült foglyokhoz. Különösen jó viszonyba került Dálnoki Veres tábornokkal, és igen jó barátság fűzte Ispánki Bélához, Mindszenty titkárához. De együtt sétált Mátyás 1948-ban lefogott szociáldemokrata vezérrel, Kelemen Gyulával, majd később Rákosi által eltüntetett és hidegre tett Demény Pállal, a Rajkot megelőző nemzeti kommunistával, aki Rákosit megelőzően a földalatti magyarországi kommunista pártnak volt az elnöke. Politikai szempontból a legszorosabb barátság Lukács Bélához fűzte.

1950 februárjában újabb szigorítások jöttek, csak Bibliát és imakönyvet engedtek tartani. Mátyás naponta olvasta az angol táborig bibliáját. Váró Andor, becsapva az örököt, egy görög mitológiát tartott meg, utolsó olvasmányunk a terror előtt Euridiké volt. Mikor elvették a könyveket, unalmunkban sokat vitatkoztunk a legkülönbözőbb témákról. Mátyás volt a közgazdászunk, Váró az irodalmárunk, én meg balkáni rémtörténetekkel mulattattam őket. Politikailag Mátyás mindent angliai nevelése következtében angol szemmel látott, az amerikaiaknak nem tudta elfelejteni kiadatását. Váró Berlinből ítélte meg a világot, rám meg Mátyás tréfásan azt jegyezte meg, hogy kúnba oltott rác vagyok párizsi mázzal.

Februárig mehettünk templomba és felváltva jártunk mind református, mind katolikus istentiszteletre. Mikor esetleges szabadulás esetén Nyugatra kerülésről beszéltünk, Váró arról álmodott, hogy valahol Németországban a hotel szakmában fog elhelyezkedni (Utolsó értesülésem róla, hogy 1958-ban valahol Miskolc

⁷⁰ Ma a parlamentben FIDESZ képviselő, korelnök

mellett élt egy faluban). Mátyás álma az volt, hogy esetleges szabadulás esetén közgazdasági tanári állást fog vállalni a winnipegi egyetemen. Politikai meglátásai közül ki kell emelnem, hogy 1950-ben, mikor a Common Market még gondolat formájában is gyerekcipőben jár, az egyesült francia-német nehézipart és az erre épülő Európa uniót és fellendülést megjósolta, de abban tévedett, mint valamennyien, hogy Magyarországot is ennek a perifériájában látta. Oroszországot a jövő Wild- East-jének tekintette. A délamerikai és általában a latin és szláv népeket nem sokra becsülte, a franciákat kivéve. Egyszer például, amikor olyan hír jött, Esztinek⁷¹ olasz udvarlója van, igen kétségbe volt esve. Váró és köztem Mátyás rendkívül nyugodt és prűd embernek számított, velünk ellentétben soha egy káromkodás, vagy kétértelmű szó nem hagyta el a száját. Csak egyszer emlékszem, hogy sikerült kihoznom a sodrából, mikor tréfásan azt vitattam vele, hogy Nagy Sándor révén az első világhódító jugoszláv volt, mivel macedón volt és a macedónok ma jugoszlávok. Utána jót mulattunk, hogy sikerült valamit kicsúsztatni a száján.

1950. március 10-én vittek el a zárkából minket a Váci fegyház magánzárka szörnyűségébe. Akkor még 100%-ban egészséges benyomást tett ránk, csak utólag visszaemlékezve tűnik fel, hogy kettőnkkel ellentétben délutánonként egy-egy órát szundított, amit az ő korában és a hosszú éjszakák után talán már kezdeti kimerülésnek lehet tekinteni. Egy hét múlva láttam viszont Mátyást sétán, rabruhában lekopaszítva. Egy folyosón voltunk, de más oldalon körülbelül két hétig még sétákon sem láthattuk egymást, illetve nem beszélgethattünk egymással. Egymástól 10 méternyi távolságra kellett sétálnunk határozott lépésekkel és lehajtott fejjel az előttünk menetelését figyelve, amit ha az ember elhibázott, puskatussal agyba-főbe vertek bennünket.

ITT RABOSKODOTT ÉS HUNYT EL
HÓMAN BÁLINT
(1885 - 1951)
TÖRTÉNÉSZ, NUMIZMATIKUS
A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATA.
HALÁLÁNAK 60. ÉVFORDULÓJÁRA
ÁLLÍTTATA:
A MAGYAR ÉREMGYŰTŐK EGYESÜLETE
VÁCI ÉS TATAI CSOPORTJA

Váci fegyház 2011-ben

⁷¹ Tamás bátyjának a lánya

Első héten még láttam mosolyogni Mátyást. Egy reggel ő is tele volt kék foltokkal, megkínzások után. Pár nap múlva külön választották a folyosó két szárnyát, hogy csak tizenötösével sétálhattunk az udvaron. Ettől fogva csak az ablakból figyelhettem néha nagy kockázat mellett, mert ha séta közben az ablakban valakit megláttak az őnök, azonnal oda lóttek. Ettől kezdve rohamos fogyást vettem észre Mátyáson és háta meggörnyedt.

Valamikor csak október felé, a fürdőben találkozhattam vele, a csap alatt közben tudtunk néhány szót váltani. Panaszkodott, hogy nem bírja a magányt és hallucinációi vannak. Két évet töltöttünk így a legborzasztóbb viszonyok és minimális élelmezés mellett, sokszor fűtetlen, nyitott ablakú magánzárkában. Amint később megtudtam, mindketten a 90-es listán voltunk, azaz veszély esetén azonnal kivégzendők. Az ÁVH megítélésében a veszélyesség fokának megállapításnál a következő szempontok számítottak. Nem sokat törődtek a fogoly múltban elfoglalt állásával, vagy az ítélet nagyságával, így pl. Jancsuskó Gábor, Szálasi helyettese, vagy egy csomó tábornok, vagy életfogytos nem esett ebbe a kategóriába. Hanem a szempontok: intellektuális erő, hajlíthatatlanság, megvesztegethetetlenség, szoros külföldi kapcsolat, mennyi emberre van hatással, mint egyéniség, szervezőképesség és minél szociálisabb felfogás. Így nem csoda, ha Mátyást ebbe a kategóriába osztották be.

1952 áprilisában mindkettőnket átszállítottak a Gyűjtőfogházba és beosztottak dolgozni az ottani gombüzembe, engem pár nappal előbb. Mivel a gombüzemben a rabmunkavezetők egy része jugoszláv fogoly volt, így én hamarosan a lyukfúró üzembe kerültem segítségükkel, ami aránylag a legtűrhetőbb munka volt. Itt találkoztam két év után ismét Mátyással. Őt a csontfűrészelő üzembe osztották be. Itt már Mátyás egészsége erősen meg volt viselve, szörnyen lefogyott. A fűrész mellett tizenkét órát kellett állva dolgozni fülsiketítő zajban és egészségtelen porban. Ennek ellenére aránylag jókedvűen és még tréfálkozva csinálta ezt a nehéz munkát. Kb. 2 hétig dolgozott itt és a 10 perces ebédszünetben tudtunk mindenféle veszélyek közepette találkozni. Egy sarokban ültünk rendszerint, Mátyás, Fiala Franci és Marton János (A Kádár kormány külkereskedelmi államtitkára 1957-ben, utoljára Bécsben láttam, mint Kádárék megbízottját. Ettől függetlenül jó ember). Sokat szenvedett ebben az időben Mátyás és panaszkodott éhségére. Én az orosz fogságom alatt megcsömörödve a hüvelyesektől, jóformán kávé és levesen élve kenyéradagommal és kosztom egy részével segítettem (én a kenyeret sem bírtam megenni). Két hét múlva pár napig nem jött le a cellából, panaszkodott, hogy lábai megdagadtak. Pont ez az idő volt, amikor legnagyobb kínzásoknak voltunk aláéve, így Mátyást betegsége megkímélte a fogság legsúlyosabb, legborzalmasabb hetétől. Ekkor nem egyszer végig kellett nézniünk társaink szemünk láttára történő agyonverését. A betegség következtében ugyancsak megmenekült az akkori mindennapi kikötésektől és vasalásoktól is. Pár napig volt ismét közöttünk. Úgy nézett ki, hogy a jugoszláv foglyok segítségével sikerül őt felhozni a lyukfúró üzembe, ahol akkor már rendes magyar fiúk is vol-

tak. A gombüzemben utolsó együttlétiünkön cigarettát hozott nekem, én meg valahonnan kapott cseresznyével tudtam megkínálni. A gombüzemből való távozása után pár napra hallottam, hogy betegen fekszik a zárkában, majd pár hét múlva azt hallottam, hogy Arany Bálint (kisgazda politikus) és pár mérnök társaságában a fordítókkal együtt egy külön irodába vitték dolgozni, ahol aránylag emberi körülmények között éltek.

1952 novemberében egy este új épület takarítására vittek és ott találkoztam Mátyással utoljára, egy szekrény mögött vagy 5 percig tudunk beszélgetni. A család miatt aggódott, mert akkoriban hallgatták ki ismét az ÁVH-n, mert Verebély sógorára vonatkozóan akartak tőle adatokat. Akkor egészségileg megint jobb benyomást tett, így nem aggódtam érte.

1953. május végén vagy június elején körülbelül Nagy Imre uralomra jutása után a fogházi terror megszűnt és a reggeli sorakozón hallottam, hogy Matolcsy meghalt. Mivel volt egy másik, idősebb Matolcsy ezredes, azt hittem róla van szó, de azért rögtön mozgósítottam ismerőseimet a név tisztázására. Egy hétig őrlődtünk kétségek között, míg azt a hírt kaptuk, hogy Mátyás mellhártyagyulladásban halt meg, miután előzőleg már nagyon legyengült. Később hallottam, hogy egyik fiatal mérnöktársa kísérte be a kórházba, Emberélettel abban az időben nem sokat törődtek, naponta volt kivégzés és az orvosi vélemény az volt, hogy „szenvedésképesse” kell tenni az elítélteket. Rám borzasztó hatással volt Mátyás halála. Egy ilyen tragikus körülmények között, későn megismert unokatestvérem és fogságom alatt hozzám legközelebb álló fogoly és zárkatársamat vesztettem el benne.

Mikor egy hónap múlva 3 év után Pringyi⁷² először tudott meglátogatni a Nagy Imre féle enyhülés, mondhatnám a börtönön belüli kisebb forradalom után, akkor tudtam neki a hírt megerősíteni. Mint hallottam, Erzsébet addig nem akarta elhinni. Az utolsó hónapokban halt meg, lehet, hogy nem is csak a betegségéből kifolyólag, mert az akkori enyhülési hullámban az esedékes negyedelés alapján minden reménye megvolt rá, hogy kiengedték volna.

Pár héttel halála után jutott be Nagy Imre titkos üzenete, hogy legyünk nyugodtak, amit lehet el fog követni a politikai foglyok érdekében, amely folyamat akkor meg is indult. Tudása és egyénisége alapján, s hogy az ifjúsággal oly közvetlen kapcsolatba tudott jutni, minden remény megvolt rá, hogy életben maradása esetén még szerep várt volna rá. A magyarság egy kivételesen értékes idealista fiataalt vesztett el halálával, amely oly fiatalon ragadta el őt közülünk.

Dr. MÁLNÁSI ÖDÖNNEK a magyar mártírokról írt munkájából, amely 1958-ban Londonban jelent meg⁷³, fogom még felolvasni Matolcsy Mátyásról írt cikkét:

⁷² Viczián László nővére, V. Margit (Dániel Lászlóné)

⁷³ Málnási Ödön: Magyar mártírok. 1958, London (49. oldalon)

Dr. Matolcsy Mátyás egy egyetemi professzor fia és szép középbirtok örököse. Mégis apjától semmit sem fogadott el, mert saját erejéből akart valaki lenni. Mérnöki oklevelet szerzett és közgazdasági egyetemi végzettséget kapott. Ilyen előzmények után munkásként dolgozott Németországban, Franciaországban, Angliában és az USA-ban. Hatalmas tapasztalatokkal, maximális tervekkel jött haza Magyarországra.

A nemzeti vagyonmérleg új számítási módszeréről angol nyelven is megjelent könyve, valamint adó kimutatási módszeréről szintén angolul jelent meg egy könyve, amit Magyarországon alig vettek észre. Ellenben fölszisszentek radikális földbirtok-politikai könyvei és értekezései miatt. Alig harminc éves korában lett országgyűlési képviselő, de a felsőház néhány nagybirtokos mágnása még a köszönését sem fogadta a fiatal agrár-reformernek. Mint képviselő, az őt követő csoportokkal sorjában váltotta pártállását aszerint, hogy a földbirtok-politikai reformok hirdetése hol nyert több teret. Végre 1942-ben⁷⁴ a kormánypártba lépett negyedmagával. Németországból Budapestre szállították, ahol antibolsevista cikkeiért tízévi fegyházra ítélték, de nem töltötte ki, mert nyolc év után fiatal szíve, sok éhezése és kínzása miatt elhunyt.

Ezzel befejeztem fivérem élettörténetét, tudom, hogy nagyon hiányos, de egyedül én ismertem talán őt legjobban, én tudom azt, hogy milyen nagy tudású fanatikus harcosát veszítettük el benne a magyarságnak.

MATOLCSY MELANIE VISSZAEMLEKEZÉSE BÁTTYÁRA⁷⁵

Kádár Mihályné, Matolcsy Melanie, a család Babija vagyok, Mátyás és Tamás testvérhúga. A Tamás bátyám által elmondottakat szeretném kiegészíteni Mátyás bátyám életének utolsó szakaszával kapcsolatban, melynek szemlélője és egyben részese is voltam.

Ott kezdem, amikor az ő elsőfokú népbíróági tárgyalására készültünk. Sok lenne felsorolni azokat, akik szépen, vagy sértően vállalták a tanúskodást. Azonban minden kérés nélkül egymás után jöttek a falusiak, mind védeni akarta Mátyás bátyámat. Nehéz volt eltéríteni őket tervüktől, mert ez esetben rájuk nem volt szükség. Olyan egyéneket kerestem, akik a politika kulisszatitkait is ismer-

⁷⁴ Ez valójában 1943-ban történt

⁷⁵ Ugyanazon a magnó-szalagon maradt ránk, amelyen Matolcsy Tamás megemlékezése van. A '60-as évek első felében Babi néni meglátogatta Tamás bátyját Amerikában, Akkor egészítette ki az ő visszaemlékezéseit. A hozánk jutott másolatot 1989-ben készítették Wallingfordban (USA), a megrendelő Matolcsy Zsuzsa (Deák Istvánné) volt, M. Tamás lánya

ték. Mikor kitűzték a tárgyalás napját, a farmosiak közölték velem, páran szeretnének eljönni. Ennek semmi akadályát nem láttam, nyílt tárgyaláson bárki részt vehet. Arra azonban nem gondoltam, ami történt.

A tárgyalás⁷⁶ megkezdése előtt a bíróság kapujában vártam azt az egy-két embert, hogy majd fölkalauzolom őket a terembe. Szinte elállt a szívverésem, mikor az egy-két ember helyett végeláthatatlan menet tartott az épület felé. Mintegy háromezren érkeztek meg. Fegyelmezetten négyes sorokban jöttek a pályaudvartól. Csak a kezem tördeltem, mi lesz most? Előállt az egyik farmosi gazda, és jelentette: hát csak ennyien jöttünk, nem akartam, hogy mindenki eljöjjön. Nem tudtam mit is szóljak. Ragaszkodásuknak ezt a gyönyörű megnyilvánulását el kell hárátnom, de hogyan? Éreztem, hogy ebből baj lesz. Azt nem mondhatom, hogy tízen jöjjenek velem, a többi meg menjen haza. Megérkezett az ügyvéd is, aki ugyancsak rám ripakodott. Mit csinált, maga szerencsétlen? Semmi részem nem volt a szervezésben, de nem menttem most már magamat. Látszott, úgy is ellenem szólna. Hiszen órák óta vártam a kapuban őket, látta mindenki. Próbáltam megmagyarázni, fegyelmezetten viselkedjenek, mert a legkisebb szabálytalansággal nagy kárt okozhatnak Mátyás bátyámnak és nem utolsósorban saját maguknak. Megfogadták kérésemet, szépen, illedelmesen levett kalappal megindultak a lépcsőn fölfelé.

Nem mondom, szép látvány volt, a fekete ünneplőbe öltözött gazdák sokasága, egy-két nő volt közöttük csupán. Szinte az egész épületet elárasztották. Láttuk, amint egy felajzott hangyaboly szaladoztak az épületbe a bírók, újságírók, de még a detektívek is. A népbírói tanács elnökének, Tutseknek⁷⁷ hírül adták, hogy itt vannak a Matolcsy parasztjai. Kiadta a parancsot, zárják be a kapukat, jöjjen az államvédelmi kirendeltség. Össze-vissza kiabálás után végül azt mondta, nem vállalja a tárgyalás vezetését, osszák ki másra. A tanács jegyzője megjegyezte, elvégre egy Tucsek nem lehet gyáva. Erre visszakapta önbizalmát, s most már ragaszkodott a tárgyalás megtartásához. A detektívek is kezdtek munkához látni, sorba igazoltatták a gazdákat. Elővették az ügyvédet is, miért engedte meg ezeknek a jelenlétét. Ő, aki még nálam is ártatlanabb volt, rám háráította a felelősséget. Erre jelentőségteljesen felém fordult az egyik detektív, hogy kövessem. Mire a farmosiak halk morajt hallattak, gondolom ennek hatására nem is mentünk sehova, csak egy ablakmélyedéssel tovább, ahol fölvette az adataimat. Figyelmeztetett, bármi történjék, én leszek a felelős az ő magatartásukért. A nagy tárgyalási terem megtelt a farmosiakkal, kiszorítva a minden tárgyaláson jelen lévő vérszomjas hallgatóságot. Ezek most néhány pillanat alatt eltűntek az épületből a sok paraszt láttára. Elkezdődött a tárgyalás.

A Magyar Köztársaság nevében ismertették a vádat, mi szerint a Népbírók Országos Tanácsa háborús és népellenes bűnök miatt vonja felelősségre

⁷⁶ Az elsőfokú tárgyalást a Népbírók Országos Tanácsa 1946. április 10.-én tartotta

⁷⁷ Dr. Tutsek Gusztáv tanácsvezető bíró

Matolcsy Mátyást. Mikor a tanácselnök azt mondta, a nép ellensége, akkor a hallgatóság közül valaki hangosan megjegyezte: ez nem igaz! Az elnök csendet parancsolt, pár percig tartott is, de amikor azt akarta a bíróság bebizonyítani, hogy háborúra uszította a népet, s agitációt folytatott a nyilaskeresztes párt érdekében, a zsidóság elhurcolásában tevékenyen részt vett, erre a gazdák elkezdtek kiabálni. Hazugság, aljas rágalom. Jöjjenek el a falunkba, majd mi megmondjuk ki volt Matolcsy Mátyás.

.....

Míg a bíróság tanácskozott, végig mentem a folyosón. Jobbról is, balról is sorfalat álltak a farmosiak, várva Mátyás bátyámat, hogy még utoljára láthassák. Kezdtém megnyugodni, talán mégsem lesz nagyobb baj. Ezután a Népbíróság meghozta az ítéletet, ami tízévi börtönbüntetéssel és vagyonának elkobzásával járt.

Késő ősszel került sor a Népbíróságok Országos Tanácsának második tárgyalására, ami végső fokon mondott ítéletet az ügyben. A másodfokú tárgyalás már nem járt akkora izgalommal, mint az előző. Megnyugtató volt az a tudat, hogy ha rosszakarattal kezelik is az ügyet, tízévi börtönnél több nem lehet, habár a népügyész súlyosbítást kért. A Népbíróság a Büntető Törvénykönyv 9. § d.) pontja alapján hozta meg az ítéletet, aminek maximális büntetése tíz év. Ennek többnyire középtértékét alkalmazzák. Így nem kellett különösebb megállapítás ahhoz, hogy ettől a tárgyalástól büntetésének 5-6 évre való csökkentését várhatuk.

A Bojta tanácsra lett kitűzve az ügy⁷⁸. Kissé megnyugtató volt az a tudat is, hogy a tanács összetétele jogot végzett bírókból állt. Bizakodtam, hogy magasabb nívóval rendelkeznek, noha a közvéleményben elterjedt hírek szerint alaptalan volt az előlegezett bizalmam. Ugyanis a tanács 1945-1946 években egyike volt azon félelmetes hírűnek, amelyik sok esetben az első fokú ítéletet súlyosbította, s nem fukarkodtak a halálos ítéletek hozatalában sem. A tanácsról még az a hír is járta, hogy ítélethozatalukat többnyire a bosszú sugallta, mivel az öt bíró közül hárman: Bojta, Zacher, valamint Sömjén maguk is részesei voltak a deportálásnak.

....

Ez idő tájt Farmoson is megkezdődött a nyomozás, hogy fényt derítsenek arra, minek a következménye volt a lakosság oly nagyarányú megjelenése az előző tárgyaláson. Ez nem lehetett egyéb a hatóság szerint, mint néma tüntetés valaki irányítása mellett. A városban, és főleg a Népbíróságon nem is érthették meg azt, hogy van egy kicsi falu, ahol a nép és a földbirtokos egy családot alkotnak. Részesei voltak egymás sikerének, de osztoztak egymás nehéz sorsában is. Hí-

⁷⁸ A másodfokú tárgyalást a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) 1946. november 17.-én tartotta Dr. Bojta Béla vezetésével

vás nélkül jöttek a tárgyalásra, s ha testi erővel elvihették volna a vádlottat, meggyőződésem szerint kő kövön nem marad, de elviszik. Az első szálak hozám vezették a nyomozókat. Átlag hetenként háromszor jöttek, mindig éjjel. Azt nem lehet mondani, hogy álmomból zavartak fel, mert annyira nyugtalan voltam minden éjjel, ha autó állt meg a kapu előtt, izgatottan ültem az ágyamban és vártam vajon ők jöttek-e. Nem sokszor tévedtem. A kérdések több-kevesebb eltéréssel ugyanazok voltak: mikor szerveztem be a falut, a jelenlevők neveit mondjam meg, stb., stb. Lassan kialakult bennem az állandó válasz, hogy név szerint nem ismerem őket, hiszen tizenhat éve elkerültem a faluból, semmiféle szervezést nem alkalmaztam. Általában a legszelídebb hangomra is gorombán válaszoltak. Ne jártassa a száját, ne hazudozzon – ezek voltak az enyhébb kifejezések. Az ígéretések sem maradtak el, ha nem jut semmi az eszébe, majd elviszszük magunkkal, ott lesz ideje a gondolkodásra, gyerekeit átveszi az állam, talán még embert nevelnek belőlük. Ilyen szülőknek a börtönben van a helyük, stb. stb. Bizony sokszor sírva fakadtam, de éreztem, nem nevezhetek meg senkit, nem árulhatom el őket. Ők merték vállalni a rizikót, hogy azonosítsák magukat a háborús bűnnel vádolt bátyámmal, akkor az a legkevesebb, amit tehetek értük. Sokszor tanácsoltam a nyomozóknak, menjenek ki Farnosra, ott minden kérdésüket bőségesen kielégítik.

Következő látogatóm már azzal jött, Farnoson többen állítják, az én irányításomra jöttek Pestre és még a vasúti jegyeiket is én fizettem. Biztos voltam abban, hogy Farnoson ilyet senki nem mondott. Hogy fizettem volna vasúti jegyeket, amikor még gyermekeim élelmezése is gondot okozott. Felajánlottam, szívesen állok rendelkezésükre egy szembesítésnél. Másnap idézést kaptam a rendőrségre. Végősig volt feszítve izgalmam, tekintve, hogy akkorra a faluból már nyolcvanra rúgott azok száma, akiket a nagykátai rendőrségen kihallgatás címen fogva tartottak. Sajnáltam, hogy miattunk, helyesebben Mátyás bátyám miatt szenvednek. Mint vizsga előtt a gyermek, türelmetlenül járkáltam a Vigyázó Ferenc utcai rendőrség folyosóján, várva, hogy majd rám kerül a sor. Gondoltam szembesíteni fognak, de feltűnt, hogy a várakozók között egy ismerős sem volt. Az idő nagyon lassan telt. Mikor rám került a sor, legnagyobb csodálkozásomra Mátyás bátyámról és a Farnosiakról egy szót sem kérdeztek.

Ezúttal Tamás bátyám miatt hívtak, aki pár hónappal előbb megszökött a munkára kiadott foglyok közül. A rendőrséget velem kapcsolatban az érdekelte, ki segítette elő Tamás bátyám szökését, ki finanszírozta és hol van. Ez is nehéz kérdés volt, de ott nyugodt lelkiismerettel mondhattam, hogy név szerint nem ismerem, aki erre pénzt áldozott, valószínű egy hálás betege tehetette.

A Nagykátára beidézett emberek száma szaporodott. Ilyet keveset látott a bíróság. Azok is ott voltak, akiket nem hívtak. Egyöntetűen vallották, azért mentek el a pesti tárgyalásra, mert tanúnak szerettek volna jelentkezni, hogy elmondják, ki volt Matolcsy Mátyás. A pesti Bíróságon ez nem sikerült, de a nagykátai rendőrségnek végig kellett hallgatnia a Mátyás bátyámról elhangzott szövegnél

szebb dicséreteket. A kihallgatás véget ért, s ezúttal nem lett senkinek bántódása.

Mátyás bátyámat rendszeresen látogattam a börtönbe addig, amíg Erzsébet⁷⁹ haza nem érkezett. Természetesen akkor már a feleségnek volt ehhez egyedüli joga. Azon túl már csak valami kieszt trükkel sikerült olykor beszélni vele. Mikor a farmosi esemény lezajlott, Erzsébet még nem volt idehaza. Egy beszélő alkalmával virágnyelven akartam elmondani Mátyás bátyámnak a történeteket, hogy a mellette álló fogházőr ne értse meg. Mire az félhangosan odasúgta: bizony így volt, tessék csak elmondani nyugodtan rendesen. Ugyanis az örök között volt egy farmosi ember, aki tájékoztatta egyik-másik kollégáját. Mátyás bátyám szótlánul hallgatta, néha megbillentette a fejét, mintha azt mondta volna, nagy utat tettem meg idáig, de talán érdemes volt. A magyar parasztság, közelebbről a farmosiak szívében kitörölhetetlenül él Matolcsy Mátyás emléke.

Mátyás bátyámnak a börtönben töltött idejéről azok elmesélése alapján tudtunk meg egyet, s mást, akik vele együtt voltak. Cellatársai nagyon szerették. Mindenkihez volt biztató szava, kilátástalan elkeseredésben reményt keltett és azzal enyhítette a börtön sivárságát. Saját bánatát jól leplezte. Sokat aggódott a felesége miatt, különösen a fogság első szakában. Minden alkalommal azt kérte tőlem, járjak utána, hogy mielőbb hazakerüljön családjá Bajorországból. Jött egy új fogház-rendelet, minek folytán kicserélték az őrszemélyzetet. Ez közelebbről bennünket is érintett, hiszen volt közöttük, akik nagyon szerették Mátyás bátyámat. Az élelem, a ruházat beadását eltiltották, majd megvonták a látogatást is. Szinte egyik napról a másikra eltűntek szemünk előtt a mieink. Ekkor ugyanis még az én uram is ott volt, aki hét éves büntetését töltötte. Semmiféle felvilágosítást nem kaptunk, azt sem tudtuk, melyik börtönben vannak. Mintegy három évig tartott ez a szigorított eljárás, de amilyen váratlanul jött, ugyan olyan előző bejelentés nélkül érkezett a hír, hogy egyes személyek kérés nélkül kaptak látogatási engedélyt.

Ez időben Erzsébet már kitelepítésben volt.⁸⁰ Ugyanis volt olyan közrendelet is, miszerint a megbízhatatlan személyeket a városból vidékre telepítették. Körülbelül tíz pontban határozták meg, minek alapján történik az intézkedés és kire melyiket alkalmazzák. Akinek hozzátartozója politikai fogoly volt, az már elsődlegesen a megbízhatatlanok közé számított. A rendelet végrehajtása azonban rendszertelenül ment. Magam is a tíz pontból legalább nyolcban érintve voltam, s annak dacára kifelejtettek a névsorból. Ez a mellőzés azonban nem okozott szomorúságot. Sajnáltam barátaimat, s elsősorban Erzsébetet, kinek szintén 24 órán belül gyermekeivel menni kellett. Mikor a börtönökből mind sűrűbben ér-

⁷⁹ Matolcsy Mátyás felesége, Bajorországból jött haza 3 gyerekével férje hazatoloncolása után (lásd „Egy év fogságban”)

⁸⁰ 1951 májusában a Szolnok megyei Besenyszögre telepítették ki 3 gyermekével

keztek a hozzátartozókhoz a levelezőlapok, minek alapján beszélőt engedélyeztek, bejelentettem a fogházba, hogy Erzsébet kitelepítésben van, lakásában nem lakik senki, talán azért nem kaptunk ez ideig értesítést, s kérem, küldjék hozzám. Feljegyezték adataimat, s megnyugtattak, legyen türelemmel, hamarosan megkapom az engedélyt. Mátyás bátyám ekkor már régen halott volt, de a börtönigazgatóság hónapokon keresztül játszatta velünk a félrevezetés magas iskoláját. Az ismerőseim közül úgyszólván már mind voltak beszélőn, de mi hiába vártuk az értesítést. Türelmemet veszítve egy vasárnap délelőtt börtönlátogatás idején kimentem a Gyűjtőfogházba, s ott megkértem ismeretlen asszonyokat, kérdezzék meg a férjeiket, ott van-e Mátyás bátyám. Lesújtó volt a hír, miszerint úgy tudják meghalt. Rövid időn belül ezt már szavahihető ismerősök is megerősítették. Már nem volt kétséges előttem ennek igazsága. Ugyan kissé megzavart, hogy a hírek egyöntetűen úgy szóltak: „úgy hallották”. Mi okozta halálát, arra választ cellatársai sem tudtak.

A fogház igazgatóhoz fordultam, hogy látogatási engedélyt még mindig nem kaptam, s úgy tudom, meghalt a bátyám. Erre cinikusan azt felelte: ugyan kérem, honnan veszi ezt a buta beszédet. Megnyugtathatom, sokkal jobb helyen van, mint társai közül bármelyik. Majd a felesége fog vele beszélni.

Újabb hetek teltek a várakozással, olykor bizakodtam, hátha tényleg valami titokzatos munkahelyen van, csak elhíresztelték a halálát. Ez a következtetés valószínűnek tűnt, volt idő, mikor a börtönben mérnöki munkák elvégzésével bízták meg. Mikor az ismerősökre már harmadszor sok esetben negyedszer is rá került a látogatás, mi még értesítést mindig nem kaptunk, újra a fogházhoz fordultam. Most a válasz az volt, nincs ott é hogy hol van, arra csak a Belügyminisztérium tud felvilágosítást adni. A minisztériumban megkerestem a fogházügyek vezetőjét, aki kérdésemre azt mondta, igen is a Gyűjtőben van és felháborodott azon, miért nem adtak nekünk beszélő engedélyt. Kaptam tőle egy gyönyörű írást, hogy soron kívül engedjenek be Mátyás bátyámhoz és a feleségének a börtönigazgatóság küldjön értesítést, amelynek alapján a Besenyszögi rendőrségtől, ahova kitelepítésben volt, kérjen eltávozási engedélyt, hogy férjét látogathassa. A minisztériumban annyira határozott fellépésű volt ez a férfi, hogy minden kétségem eloszlott.

Boldogan vittem ki az írást a börtönbe. Akinek átadtam, dühösen csak annyit mondott, teljesen megőrültek a minisztériumban és az írást széttépte. Az ujjával hadonászott az orrom előtt, úgy ordította, értse már meg, itt nincs. Ha tudni akarja, megmondom, Vácon van. Elmentem a váci fegyházba, ahol azt mondták, itt nincs, a Gyűjtőben van. Most úgy állítottam be a Gyűjtőbe, tudomásomra jutott, hogy meghalt a bátyám, a ruháját kérem. Ezt azért mondtam, mert aki ott meghalt, a ruháját kiadták a hozzátartozó kérésére. Bár ilyen esetben előzőleg értesítést is küldtek, mikor és milyen betegségben halt meg az illető. Erre a parancsnok ugyanazzal a cinikus hanglejtéssel, mint már előbb, odavetette a szót. Kapott értesítést a haláláról? Nem. Akkor miért állít valótlant? Szörnyű volt ez

a sok változó hír. Mikor kezdtem hinni a hivatalos egyéneknek, akkor Kardos János ügyvédi jó barátunk az ügyvédi beszélőjén ügyfeleitől mindig csak azt hallotta, már régen nem él.

Újra fölkerestem a minisztériumban azt, akinél már előbb jártam, és kissé elsírtam magam, hogy bolondot csinálnak belőlem. Miért nem lehet megmondani, ha meghalt. Bár nagyon vigyáztam, ne áruljam el kiktől jött a hír, egyszeriben mérgesen rám szólt. Hát szóval így vagyunk. Maga a börtönben spicliskedik? Honnan vettem a bátorságot, nem tudom, de magamból kikelve szinte kiabáltam, nem spicliskedem, de jogom van hozzá, hogy megtudjam, mi történt a bátyámmal. A válasz újra az volt, a Gyűjtőben van és menjek ki, ő üzeni, engedjenek vele beszélni. Erre megszelídültem, s nagyon szépen kértem, hívja fel telefonon a fogházat, ne küldjenek el, ha kimegyek. Készségesen telefonált előttem megbeszélve, hogy egy órán belül ott leszek, teljesítsék kérésemet. Most már elszégyelltem magam, nagyon megköszöntem a hozzám való jóságát, bocsánatot kértem előbbi viselkedésemért. Kint aztán azzal fogadtak, ide ugyan nem telefonált senki, és ők felsőbb intézkedés nélkül nem engedélyezhetnek semmit. A telefon melyik végén mondtak valótlan, azt nem tudom. Ezek után engedélyt már nem is kértem, csak azt kérdeztem, mondják meg, hol van. Azt felelték, fölvilágosítást csak a Belügy adhat. Ha ott azt mondják, itt van, akkor úgy higgyem el. Nem szaporítom a szót, a börtönből mentem a minisztériumba harmadszor és negyedszer is, majd a Törvényszékre, a Legfelsőbb Ügyészségre, küldöztek az egyik helyről a másikra, de egyöntetű, határozott kijelentést sehol sem kaptam. Amit az egyik helyen állítottak, azt a másik helyen megcáfolták. Hivatalosan azt sehol nem mondták, hogy meghalt. Ennek dacára kimentem a rákoskeresztúri temetőbe érdeklődni a sírja felől. Ott azzal fogadtak, amennyiben a börtönben halt meg, akkor csak úgy tudnak felvilágosítani, ha megmondom a számát, mert azok szám szerint vannak nyilvántartva. Most a szám után kutattam. De az már természetes volt, hogy azt sem tudtam meg. Végül is a Törvényszéken egy jóindulatú altiszt elárulta, hogy a temetőben a halotti anyakönyvi kivonat felmutatására kötelesek megmondani ott van-e eltemetve.

A Gyűjtőfogház a kőbányai anyakönyvi hivatalhoz tartozik. Meg kellett indokolnom, miért kérem a halotti levelet. Erre saját magamnak írtam egy meghatalmazást Erzsébet megbízásából, hogy férjhez akar menni és a házasságához szükséges. Szegény Erzsébet. Dehogy gondolt volna ilyesmire. Rajongásig szerette az urát, s most a hónapokig tartó változó hír szinte beszámíthatatlanná tette lelkiállapotát. Úgy látszott, ami értelmet adott életének most elvesztette.

Ez a bizonytalanság, mi történhetett Mátyás bátyámmal, nagyon elkeserítő volt. A titokzatosságnak végére akartam járni. Bár az első üzenetre elhittem, hogy nincs az élők sorában, s mégis mindig reménykedtem, s akadtak bőven a hivatalos félrevezetések mellett felelőtlen emberek, akik a reményt táplálták bennem. Remegve állítottam be az Anyakönyvi Hivatalba, úgy éreztem, még a szoba vé-

gében is lehet hallani a szívem dobogását, amit az izgalom okozott. Hátha még sincs a halottak között. Az a tisztviselő nem képzelhette mit jelentett az a pár perc, amíg az egyik könyvet letette és a másikat kereste. Végül mikor megmondtam, hogy a Gyűjtőfogházba halt meg, azok névsorában azonnal ráakadt. Ezek alapján a sírját is megtaláltam, de hogyan. A rákoskeresztúri temetőben a legtávolabbi parcellában temették el a foglyokat. A megadott helyre ráakadtam ugyan, de elkeseredtem, hogy a hatóság megint félrevezetett. Ugyanis ez a tábla

<p>Folyószám: <i>473/1953</i></p> <p><i>Matolcsai Mátyás</i></p> <p>(a halotti családi és utóneve)</p> <p><i>Budapest</i> községben városban</p> <p><i>1905</i> év <i>ismeretlen</i> hónapban született*</p> <p><i>ismeretlen</i> éves, <i>ismeretlen</i> hónapos, <i>ismeretlen</i> napos,</p> <p><i>ismeretlen</i> foglalkozású,</p> <p><i>ismeretlen</i> lakos,</p> <p><i>Budapest X.</i> községben városban</p> <p><i>1953</i> év <i>június</i> hó <i>20</i> napján</p> <p><i>szarvasi temetőbe</i></p> <p><i>kom június 11-én</i></p> <p>(a halálozás ideje betűvel)</p> <p>meghalt.</p> <p>Szülei: <i>ismeretlen</i></p> <p><i>ismeretlen</i></p> <p>Házastársa: <i>ismeretlen</i></p> <p><small>*Ide a halotti születési helyét és idejét kell bejegyezni, amennyiben ez az anyakönyvből kitűnik, ha nem, a következő sorba a halotti életkorát kell az anyakönyvből bejegyezni.</small></p>	<p>Megjegyzések és utólagos bejegyzések:*</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Kiállítottam a <i>Budapesti X. anyakönyvi kerület</i> anyakönyvi kerület halotti anyakönyvéből.</p> <p><i>Április 11.</i> 19<i>53</i> évi <i>június</i> hó <i>11.</i> n.</p> <p>P. H.</p> <p>anyakönyvvezető-helyettes</p> <p><small>*A következő adat jegyezhető be: külföldi állampolgárság.</small></p>
---	--

Ennyit ért egy ember...

egy elhanyagolt rét volt, minek oldalát pár szál szögesdrót választotta el a szántóföldtől. Nem volt arra egy lélek sem. Végül is két sírásótól megtudtam, hogy jó helyen járok. Elmondtam mi járatban vagyok, kit keresek. Megilletődve hallgatták, míg az egyik megszólalt, bizonyítva a társának, ugye mondtam neked, hogy az Matolcsy Mátyás volt, ugyanis ők temették el. Életében mind a ketten

ismerték. Elmondták részletesen, hogy 1953-ban a börtönben meghaltakat ők temették helyesebben földelték el, ami úgy történt, hogy a ruha nélküli holttestet kátránypapírba csomagolva adták át nekik. Csupán a nyakában lévő számmal volt megjelölve. Mindegyik külön sírhelyet kapott, viszont sírhalmot már nem húzhattak följük. A fű, a gyom belepte ezeket a vakondtúrásra emlékeztető kicsi buckákat, ezért látszott rétnek a parcella. A két sírásó azonnal megmutatta hol fekszik Mátyás bátyám, ami stimmel a hivatalosan megadott hellyel. Minden kérés nélkül azon nyomban megcsinálták a sírját. Hogy újra el ne vesszem szemem előtt, kis fakeresztet jelöltem meg a sírt, csak a kezdőbetűt vésettem bele.

Ezután még egyszer elmentem a fogház igazgatóhoz. Megmutattam a halotti anyakönyvi kivonatot, hogy vajon erre mi a véleménye. Izgatottan járkált előttem, mintha nem is hallaná a kérdésemet, majd ingerülten azt felelte, hagyjon már békén, ha tudja, miért kérdezi. De én tőle is akartam tudni. A válasza az volt, hány halotti bizonyítványra van szüksége? Én ilyen nem állíthatok ki több okból. De abból a sok okból egyet sem tudott mondani. Elhatároztam, amint lehet, haza viszem Farnosra. Akkor nem tartottam időszerűnek, fölháborodást okozott volna a falujában, ha így kapják vissza, s esetleg jogosan mondhatták volna a rendőrségen, föllázítottam a falut. Vártam egy csendes politikai irányelvet, ami elismeri ezen halottaknak a tiszteletbeli jogát, de arra hiába vártam.

1957 halottak napján kidöntötték még a kis fakeresztet is és lovas rendőrök lovai járták át a sírokat, míg újra szántóföldnek látszott az egész parcella. Ezzel is elégtételt vettek az 1956. októberben lezajlott forradalomért. Mátyás bátyám 1953-ban életével fizetett a mások esetleges bűneiért, de most az ő sírját is szétaposták, hogy végre kielégüljön a hatalmas bosszú. Milyen körülmények között és milyen okból pusztították el, pontosan ma sem tudjuk.

LUKACS LÁSZLÓ	19. SOR
LUKÁTS OTTÓ	18. SOR
MAGASHÁZY ÁDÁM	5. SOR
MAGORI MÁRIA	22. SOR
MAGYAR JÁNOS	18. SOR
MAGYAR MIHÁLY	1. SOR
MAJOR ERNŐ	16. SOR
MAJOR JÁNOS	21. SOR
Dr. MAKÓ KLÉGER LÁSZLÓ	21. SOR
MANSFELD PÉTER	19. SOR
v. MARZSÓ LÓRÁNT	3. SOR
MATHIAS GEISTLINGER	5. SOR
Dr. MATOLCSY MÁTYÁS	6. SOR
MATYEINSZKI ISTVÁN	17. SOR
MAYER ANTAL	15. SOR
	16. SOR
	18. SOR
MECSÉRI JÁNOS	22. SOR
Dr.F.MEGGYESI ÁGOSTON	22. SOR
MENYHÁR GYULA	21. SOR
MERÉNYI ERNŐ	15. SOR
MERÉNYI MIHÁLY	6. SOR
MÉSZÁROS ISTVÁN	21. SOR
MICHALIDESZ GYÖRGYNE	20. SOR
MICSINAI ISTVÁN	13. SOR
MIHÁLYI ISTVÁN	3. SOR
MIKES JÓZSEF	5. SOR

Síremlék a 301-es parcellában a Rákoskeresztúri temetőben

A kommunista diktatúra áldozatainak névsora a 301-es parcellánál 1994-ben

RÉSZLETEK MATOLCSY MELANIE CSALÁDTÖRTÉNETÉBŐL

Matolcsy Melanie az 1950-es évek második felében megírta a család történetét. Igen részletes, alapos munka öt fejezetben („kötetben”), írógéppel. Részletesen tárgyalta az „ősöket” (felménőket), a testvérei pályafutását, benne igen részletesen Matolcsy Mátyás életét is, ahogy ő, a húga látta. Az egyik kötet a saját önéletrajza, olvasmányosan elbeszélve. Olvasmányosan, jól írt, mint ahogy nagyon

jól tudott mesélni, anekdotázni, élvezettel lehetett hallgatni elbeszéléseit. Mondatainak volt eleje, vége, nagy szókincse volt, színesen, kifejezően beszélt és írt. Ez a családtörténet már megvolt, amikor a '60-as évek elején kiutazott Tamás bátyjához Amerikába és rámondta a magnóra Mátyás bátyjának a börtönnel kapcsolatos emlékeit. Az itt leírtak és az ott elmondottak között nagyon erős a hasonlóság és a kapcsolat, de nyilvánvalóan az emlékezetből elmondottak során néhány dolog kimaradt a leírtakból. Az alábbiak ezeket a „kimaradt” részleteket rögzítik a Mátyással kapcsolatos emlékek teljesebbé tétele érdekében.

....1945 őszén Miskát⁸¹ lecsukták. Már októberben jártunk, és Miskával még mindössze egyszer találkoztam 10 percre. Azt sem tudtam hirtelen, mit is beszéljünk meg. Mi igaz abból, amivel vádolják? Engem ez izgatott legjobban. Majd a magunk problémáját akartam újságolni, új lakóinkat, hányan és kik költöztek hozzánk, stb. Őt inkább az érdekelte, megbízta-e már ügyvédet? Erről még nem akartam beszélni, mert ez sem volt olyan egyszerű. Felkerestem Kardos Jánost, ki bátyáim régi ügyvédje volt, de ő nem tudta elvállalni, mert akkor Pest megyei tiszti főügyészi állásával összeférhetetlen volt a politikai bűnösök védelme, de felajánlotta támogatását az ügyben. Miskával az első beszélőn még nem volt tisztázva, kinek a kezébe kerül....

Miska felett már kezdtek napirendre térni az újságok, amikor, mint derült égből a villámcsapás, már amennyire derültnek lehetett nevezni a fejünk feletti eget, hatalmas betűkkel közölték az újságcímek, hogy mind a két bátyámat, mint háborús főbűnösöket elfogták Ausztriában, és rövidesen idehaza kell számot adniuk, hány zsidó meggyilkolása terheli lelkiüket? Először a címlapon nagybetűkkel adták hírül, hogy az amerikai hatóságok elfogták Matolcsy Tamás nyilas képviselőt. A cikk a végén, mint egy lényegtelen személyről, megemlékezett arról, hogy Matolcsy Mátyás is kézre került. Napokig tartott ez a szenzáció, mindig frissebb hírekből és változatlanul Tamás bátyámat emelve ki. Közeli az idő, írta az újság, mikor felelni fog a Budapestről elhurcolt és kivégzett zsidóságért. Mikor már arról írtak, hogy a magyar kormány kérésére az amerikaiak kiadják a bűnösöket, attól kezdve Mátyás bátyám lépett előtérbe. Sajnálom, hogy ezeket a napilapokat nem őriztem meg, hogy lássák az unokáim, mi módon állítanak valótlanságot olykor az újságok.

Mátyás bátyámat közel tíz éves politikai szereplése idején sokszor támadták az újságok hasábjain, de a legnagyobb támadásban is benne volt, hogy nagy műveltségű tudósról van szó. Most csak úgy emlegették, mint egy „gazembert, vérengző, brutális nyilas hóhért.” Mindez nagyon megrémített. Az újságok olvasása közben úgy okoskodtam, nem olyan régen láthattuk azt a sok, teli torokkal ordító nyilast, kiket pár pengővel elhallgatásra lehetett bírni. Gondoltam, hátha, most sem különbek az ilyen primitív tollú újságírók? Így egy rövid fohász után

⁸¹ Férje, Dr. Kádár Mihály, Magyar Közösség pere, szovjetellenes összeesküvés

megkerestem a cikkek íróját. Jól számítottam. Forintért ugyan nem állt szóba velem, de négy darab Napóleon-arany megtette a hatását. Ettől kezdve olyan kicsi hír jelent meg bátyáimról, hogy alig lehetett megtalálni az újságban. Ezzel azt akartam elérni, hogy a közvéleményt ne lázítsák ellenük, ami feltétlen befolyásolná a majdani tárgyalás menetét....

Már-már úgy éreztem, nem bírom elviselni ezt a sok izgalmat. S mindehhez hozzá kell venni azt, hogy hetenként egyszer, a későbbiek folyamán háromszor felkerestek az ávósok (Államvédelmi Hatóság). Hogy mit akartak tőlem, azt soha nem tudtam meg, csupán kicsit beszélgetni jöttek, legalább is ők így mondták. Eleinte csak Miskával kapcsolatban érdeklődtek. Jó ideig csak illedelmesen felelgettem: amivel vádolják, az merő hazugság, stb. Életében egy revolvért nem süített el; hogy volna az elképzelhető, hogy most az oroszok emlékműveit, összesen 17-et, amennyi nincs is a városban, mind fel akarja robbantani? Vagy mi köze neki a röpcédulákhoz és a falra írt oroszokat becsmérő szövegekhez? Hogy is volna elképzelhető, hogy krétával a kezében firkálja a falakat? Általában ilyeneket mondtam, de előfordult az is, hogy a detektívek láttára elkezdtem sírni, és várniuk kellett, míg a választ kinyögtem: „Jobban tudnak maguk mindent, amire kíváncsiak, mint én, miért tőlem kérdezik?”

Egyszer azzal kezdte látogatóm, hogy „úgy látszik, magát is le kell csukni, mert aki ennyire fél, annak nem tiszta a lelkiismerete.” Pedig akkor még tiszta volt! Később már megtanultam, hogyan kell hazudni és uralkodni érzelmeim felett. Abban az időben azonban még féltem mindentől. Egy csengetéstől, mert az ajtó előtt ávósokat véltem; az újságtól: vajon mi rosszat olvasok benne szeretteimről? Most, hogy már Miska fényképeit bátyáim neve váltotta fel, hányszor csak magamhoz szorítottam a megvett újságot, - nem mertem azt kinyitni! „Matolcsy Mátyás, mint nyilas pribék és Tamás, a népgyűlölő és a népet kizsákmányoló gazember...” „... bízunk a Népbíróság igazságos ítéletében ...” azután felváltva jöttek az újságcikkek: „Példát kell statuálni a hős szovjet nép felé, hogy az ilyen Kádár Mihály-féle szervezkedés az arra méltó büntetések legnagyobbjában részesüljön...” Az ilyen cikkek olvasása után szorítottam a fejem, mert azt hittem, beleőrülök a tudatba: hiszen ezek szerint mindhármukat akasztani akarják! Mit vétettek? Egy életen át a szegény paraszti nép felemelkedésén fáradoztak....

Az amerikai kormány kiadta a fogságban lévőket, hogy a magyar bíróság ítélkezzen felettiük. Először Tamás bátyám érkezett meg és pár nap múlva hozták Mátyás bátyámat is repülőgéppel⁸², mint háborús főbűnösöket. Természetesen a családjaikat odahagyva. Napokig az Andrássy út 60-ban voltak éjjel-nappal tartó kihallgatáson, aminek befejeztével a Markó utcai fogházba kerültek. Nagy csodálkozásomra igen rövid idő múlva megengedték a találkozást velük és méghozzá nem olyan formában, amihez már szokva voltam Miskát illetően, ha-

⁸² Ez tévedés, először Mátyást hozták haza a második szállítmánnyal, aztán Tamást, az övé volt az utolsó, több foglyot nem adtak ki az amerikaiak, addigra összevesztek a szovjetekkel (Churchill Fultoni beszéde)

nem a fogházigazgató hivatali szobájába vezettek. Kényelmes fotelba kínáltak helyet, míg hozzák őket. Ez a várakozás rendkívül izgalommal járt. Eltelt egy fél óra, ami igen hosszúnak tűnt és ez alatt senki sem jött be a szobába.

Már a sok rossz tapasztalat gyanakodóvá tett és szinte láttam magamat, amint közlik velem, hogy most pedig engem is becsuknak. De nem így történt, hanem személyesen Várnagy, a fogház igazgatója vezette be bátyáimat. Igen sokszor elképzelttem, mit fogok majd mondani Mátyás bátyámnak, de mindabból semmi sem lett. Szorosan átöleltük egymást és szinte hisztériás sírásba törtünk ki. Nem tudtuk egymást elengedni. Ez a nagy találkozás még a rideg fogházigazgatót is meghatotta.⁸³ Tíz percre volt engedélyezve a beszélgetés, magunkra hagyott és pontosan egy óra múlva jött vissza, hogy most már fejezzük be. Az utolsó találkozás óta külön-külön átélt borzalmak és a jövő kilátástalansága még szorosabban ébresztette fel bennünk szeretetünket egymás iránt, talán csak annyi különbséggel, hogy most nem én voltam a dédelgetett kedvenc, hanem gondviselőjükké váltam.

Tamás bátyám, ki oly beteg volt, hogy két botra támaszkodott, meghatottan, de azért mosolyogva nézte a mi zokogásunkat. Tökéletesen értette, hogy e pillanatban nem a háború és nem a börtön, még csak nem is a jövőtől való rettegés volt a legfontosabb, hanem a testvéri kibékülés.

Mikor megláttam Tamás bátyámat, majd a szívem szakadt meg érte. Mint egy élő halott, úgy nézett ki, 40 kg-ot fogyott. A nemzetközi gyűjtőtáborban az éhség annyira tönkretette, hogy két botra támaszkodva is alig bírt felállni. Lábai dagadtak voltak, mint az oszlop, tekintete megtört, mint a súlyos betegeké. Az első találkozás után felkerestem a börtönök orvosát, vizsgálja meg, legalább orvossággal lássák el. Az orvos is igen súlyosnak találta az állapotát és helyeselte kérésemet – a szabadlábon való védekezésre. Ezt a kérést természetesen elutasították, de fellebbezésnek helyet adtak. Tamás bátyám megbízásából Engel Bertához fordultam, aki apácafőnöknő volt és egyben műtősnő háború előtt a katonakórházban. Egymás iránt érzett nagyfokú tiszteletünk eredményeként elment kérésével Tildyhez (akkor ő kormányfő volt), hogy Tamás bátyám betegsége miatt szabadlábon védekezhessék. Így került hozzám halálos betegen. Ez idő alatt is sürűn felkerestek a detektívek, míg egy szép napon, helyesebben éjjel azzal állítottak be, hogy Tamás bátyámat elviszik kihallgatásra. Éreztem, hogy többé nem engedik vissza. Néma öleléssel búcsúztunk. Ki tudja: hol és mikor találkozunk újra?

Ekkor már úgy, ahogy talpra állt, két bot helyett már eggyel is tudott járni, de még mindig nagyon gyenge volt. Hosszú időbe került, míg megtaláltam. Az Andrássy útról a különböző börtönökbe, tolonházba került. Végül az internáló táborban ráakadtam. Napokig tartó kihallgatása során a zsidóság elhurcolását

⁸³ Mátyás 1944 -ben családi okból nagyon összeveszett húgával. (Tamás a vitás kérdésben öccse oldalára állt). Nyugatra indulása előtt nagyon szeretett volna kibékülni húgával, többszöri kérése ellenére ő azonban hajthatatlan maradt.

kérték tőle számon. Az egyébként jó modorú, soha senkinek nem kellemetlenkedő természetével ellentétben a lehetetlen kérdésekre cinikussá vált, és ilyeneket mondott: „Hány hiányzik még? Azokat én hurcoltam el! Írják a számlámra!” Az efféle beszéd persze engem nem lelkesített.

1945. novemberben hozták haza Mátyás bátyámat és 1946. április 10-re volt kitűzve a népbíróságon Tutsek tanácsa előtt az elsőfokú tárgyalása. Ennek a tanácsnak olyan híre volt abban az időben, ha két vádlott állt előtte, akkor legalább három halálos ítéletet hozott, nehogy lemaradjanak a bitófáról. Holló Géza védőügyvéd felkészültsége ugyan kicsit megnyugtató volt, de már a tanukba vetett bizalmamat megingatta Rácz Kálmán. Korábban ő is politikus volt, de ez a rendszer igazoltnak minősítette magatartását, főleg az Oroszországban kifejtett tevékenysége miatt. Többször járt nálam érdeklődni bátyáim sorsa felől. Ilyenkor felajánlotta a legmesszebbmenő támogatását, segítségét. Mikor azzal a kérelemmel fordultam hozzá, hogy a bíróság előtt ismétlje meg Matolcsy Mátyásról nekem annyiszor elmondott véleményét, azt felelte: „sajnálom asszonyom, de közbe rájöttem, minden Matolcsy egoista és az önző embereknek nem árt, ha olykor rákoppintanak az orrára.” Kovács Imrét is megkértem, ő igazán jól ismerte Mátyás bátyámat. Gondoltam, talán emlékezik arra, amikor őt fogták perbe a Néma-forradalom című könyve miatt, akkor Mátyás bátyám nem csak a bíróságon, de még a parlamentben is védelmére kelt. El is jött a tárgyalásra. A többi tanúhoz viszonyítva felszólalása szép volt, de Kovács Imrétől a lírai szép szavaknál többet vártam. Sok lenne felsorolni azokat, akik különböző kifogásokkal, szépen vagy sértően, de nem vállalták a tanúskodást...

Ellenben kérés nélkül egymás után jöttek a farmosiak, mind védeni akarta Mátyás bátyámat...

... Akkortájt fiültanúja voltam egy népbírósági tárgyalásnak. A vádlottra kimondták: keretlegény. A szerencsétlen hiába próbált védekezni, hogy semmi része nem volt a zsidó században elkövetett brutalitásban; mint katona a fronton volt, és a szóban forgó időben sebesülten hónapokat kórházban töltött s erről orvosi bizonyítványa is van. Szavai elhangzotta, de hiába. Minden bizonyítást mellőztek, mert a vád tanúi, hárman is, eskü alatt állították, hogy ráismernek a nyilas pribékre. Hogy ennek alapján-e, de tény, hogy kimondták a halálos ítéletet, s két óra múlva végre is hajtották. Pár nap múlva kiderült a tévedés: bebizonyosodott ártatlansága akkor, amikor kézre került az, akivel összetévesztették.

Nagyon nehéz hónapok következtek. Borzasztó lelkiállapotban éltem. Biztosra vettem: bátyáim és az uram közül valamelyiket kivégzik, de lehet, hogy mindannyiukat, csak a sorrendet nem tudhattam...

LEVELEK A BÖRTÖNBŐL

Sokáig tanakodtam magamban, hogy érdemes-e Matolcsy Mátyásnak a börtönből a családjához írt leveleit a dokumentum gyűjteménybe beledolgozni. A megmaradt levelezés egyoldalú – a neki írt levelek, amikre ő válaszolt, nem maradtak meg – töredékes, és gyakorlatilag csak a szűk családra korlátozódnak. A megmaradt 16 levél egyenként, külön-külön olvasva semmitmondó egy külső olvasó számára, viszont sok olyan személyes vonatkozásuk is van, ami nem tartozik a nyilvánosságra. Együtt, csokorba fűzve azonban érdekes adalék a börtönévekhez, a többi visszaemlékezéshez. A 17. levél, amit Farnosra írt, formailag is, tartalmában is más. Ez a levél 1945 decemberében, a Markó utcai börtönben született.

A megmaradt családi levelek kronológiai sorrendben követik egymást, ezt egyrészt a rajtuk lévő dátum, másrészt az évszakokra történő hivatkozások (karácsony, nyaralás, iskolakezdés, stb.) tették lehetővé. Az első levél 1947 szeptemberében született, az utolsó 1950 tavaszán. (Ekkor az ÁVH átvette a börtönök felügyeletét és minden kapcsolat megszakadt a foglyokkal). Keltezésük helye egyik levélen sincs feltüntetve, lehet, hogy azt nem engedte a cenzúra.

A hivatalos leveleken túl kezdetben érkeztek nem hivatalos levelek is, ezeket nem látta a cenzúra. Igen vékony papírra írva, nagyon apró betűkkel és apróra hajtogatva, mint azt egy korábbi kép is szemlélteti. Ezek a levelek egyrészt nehezen olvashatók, másrészt személyesek.

A levelekből az alábbi általános tendenciák szűrhetők le:

- A börtön szabályok fokozatos szigorodása, az életfeltételek rontásáról az idő múlásával. Például kezdetben a levelek formája és hossza nem volt szabályozott, befelé a levelek száma, gyakorisága nem volt korlátozott és úgy tűnik kifelé is havonta lehetett írni. Végül – a levelezés teljes megszüntetése előtt – már csak postai levelezőlapon lehetett havonta (?) levelezni.
- Kezdetben naponta lehetett – kosárban – ételmezt bevinni, főtt ételt is. Én még emlékszem erre a korszakra, amikor Édesanyám naponta járt ki a Gyűjtőfogházba, néhányszor én is elmentem vele. Hosszú sorban álltunk a fogház falánál, kívül, egy ajtó előtt, míg sorra kerültünk, elvették a kosarunkat és visszaadták az üres csere kosarat.⁸⁴ A végén már csak kéthetente – a levelek egyikében ez található – és csak 3 kg ételmezt engedélyeztek.

⁸⁴ Ebben az időben készítette el Gyűjtőfogházban a szabadulás utánra tervezett családi ház terveit. A Famosi Felső házra nagyon emlékeztető, kicsit kisebb, kétszintes ház mérnöki tervének érdekessége a 13 lap leporellószerű összekötése, amit a könyvkötészetben készített el. Ugyancsak mérnöki mestermunka a ház kertjének kovácsoltvas bejárati kapujának a terve. Azt nem tudom, hogy került ki a terv a börtönből.

- Kezdetben gyakran – talán hetente, de kéthetente biztos – lehetett beszélőre menni, egy beszélő ideje félóra volt. 1949-ben – az év végi levél szerint az éves beszélők össz' időtartama már csak 40 perc volt.
- Megható és megdöbbentő, hogy milyen sokat jelentett a rabok számára a család, a családdal való kapcsolattartás. Ez adott nekik erőt az egyre szigorodó körülmények, az embertelen bánásmód elviselésére. Az otthonról jövő levelek „megélhetővé” tették a családot, a rabok úgy érezték, hogy köztük vannak, a napi problémáikat ismerik az otthoniaknak. A levelek ritkulásával, rövidülésével a család a napi gyakorlatból inkább a tudat, a képzelet világába tolódott át. Elképzelhető, milyen traumát jelentett később a teljes elszakítottság számukra.
- Sokat jelentett a rabok számára, hogy kezdetben volt papi szolgálat a börtönben, volt mise, istentisztelet. Bibliát is tarthattak. Matolcsy Mátyás a polgári életben nem volt erősen vallásos. Nyakas kálvinista volt, de nem játszott életében központi szerepet a vallás gyakorlása. A börtönben azonban – ez kiderül leveliből – sokat jelentett számára a „hit, remény szeretet.” Először az istentiszteleteket szüntették meg, majd a könyvek után a Bibliát is elvették tőlük. Ezek is részei voltak a lelki-szellemi terrornak.

VOLT RABTÁRSÁK MEGEMLÉKEZÉSEI.

Egy putnoki orvos levele.

Az 1956-os forradalom alatt a politikai foglyok kiszabadultak a börtönökből. A forradalom leverése után Matolcsy Mátyásné – akit tudott és lehetett – megkereste azokat, akik tudhattak valamit férje börtönéveiről, esetleg a halálával kapcsolatban. Általában készségesek, de nagyon óvatosak voltak a megkeresettek, féltek. Ők jól ismerték a kommunistákat, tudták, mire számíthatnak, ha újra elviszik őket. Sokan csak szóban mondták el, amit tudtak, tanú nélkül, tehát hogy más ne hallja. Egy ilyen információ maradt meg, egy putnoki orvos levele:

Kedves Nagyságos Asszonyom!

Felkereső sorai után nehezen, de azonnal leültem, hogy válaszoljak Önnek kérdező soraira. Talán élő szóval jobban el tudnám mondani, amit kedves Férjéről, Barátomról tudok, de a messzeség késztet arra, hogy halasztást nem várva írjak Önnek. Akkoriban nehéz időket élünk és én egyik Bajtársammal a csillagban voltunk, mint orvosok. A kórházba sajnos semmi betekintésünk nem volt. Csak éppen megtűrt személyek voltunk munkahelyünkön is.

Emlékszem kedves Férjére, aki tudomásom szerint, bár az idő távlatából nehéz pontosan emlékezni, de úgy tudom mérnök volt. Kezelésünkben állt a csillagban egy úgynevezett gyengélkedő zárkán, majd szívbajának súlyosbodása miatt kórházi kezelést javaslottunk és így került be az egyik ÁVH-s orvos százados felügyelete alatt álló kórházba. Későbbi után nézése és legjobb tudásom szerint itt végezte be életét, elsúlyosbodó szívbaja következtében. Szeretnék bízni abban, hogy rosszul emlékezem és nem az Ön férjéről van szó. De a távlatból úgy rémlik, hogy mutatta is nékem Nagyságos Asszonyomnak a fényképeit, valamint három kisgyermekének fényképét.

Ha tévednék, úgy nagyon boldog lennék. Kérem, tudassa velem, ha nem jól emlékszem. Ha pedig az én emlékeim bizonyulnának igaznak, úgy kérem, fogadja őszinte részvételem. Nyugodjon meg, mert kedves Férje, Barátom igaz, becsületes módon viselkedett és mindig szolidan, mélyen érzően élt közöttünk, kivívva megbecsülést, szeretetet és Maga iránt, mint kedves ismeretlen Családja iránt. Önökről mindig a legnagyobb szeretet hangján nyilatkozott. Így igen fájna nekem, ha ő róla és az ő családjáról lenne szó. Nagybátyjával, Matolcsy Attilával⁸⁵ is igen jó barátságban voltam, talán ő még többet tud mondani Róla. Nem merek megesküdni emlékeimre, de ha élőszóval akar többet tudni kedves Férjéről, úgy keresse fel dr. Aigner József orvos kollégámat, aki talán szintén emlékszik és talán még jobban, mint én. Címe: Bp. VIII. Alföldi u. 6-8. (Alföldi utcai Kórház). Reménykedve, hogy emlékeim csalnak

Tiszteletteljes kézcsókkal maradok
(olvashatatlan aláírás)

Putnok 1957. V. 9.

Fiala Ferenc – Marschalkó János: Vádló bitófák⁸⁶

A Rákoskeresztúri temetőben pihen az újkori magyar agrármozgalmak egyik legtisztább és legbecsületesebb harcosa, Matolcsy Mátyás. Az ő haláláról a kórház egyik házimunkása az alábbiakban emlékezett meg:

„Matolcsy Mátyás tudomásom szerint a börtönben szívbajt kapott, angina pectorist. Még a váci magánzárkában kezdődött ez a betegsége. A kezelésre nem volt mód. Amennyire lehetett, Kémery Dezső fogolyorvos, volt egyetemi magántanár, a hiányos gyógyszerellátás mellett is igyekezett Matolcsyt megmenteni. Később mikor a Gyűjtőbe kerültünk, Matolcsy az úgynevezett „Kiszállóba” jutott, ahol mint mérnök dolgozott. Itt azonban még rosszabb volt a helyzete, mert az ugyancsak letartóztatott Aczél György (aki később a forra-

⁸⁵ Viczián László korábban idézett levelében is szerepel egy másik Matolcsy- egy idősebb Matolcsy ezredes - ő azonban nem volt közeli rokonságban Matolcsy Mátyással

⁸⁶ Ugyanez az írás jelent meg a Szentkorona 1992. február 19.-számában „Mengele a Gyűjtőben” címmel

dalom után kultuszminiszter-helyettes lett) volt rendőr-alezredes, börtönbeli házimunkás, az ő megfigyelésével volt megbízva. Az ő jelentése alapján nem kaphatott Matolcsy kezelést és gyógyszert beteg szívére. A Gyűjtőfogház főorvosa akkor Benedek Imre ÁVO-s orvos volt, akit a rabok Mengelének neveztek. Benedek Imre a leghatározottabban megtiltotta az egészségügyi őrmesternek, hogy Matolcsynak gyógyszert adjon. Matolcsy Mátyásnak már erősen dagadt a bokája. Szegény azt gondolta, ha fászlizza, meg tudja akadályozni a baj terjedését. 1953 nyarán, egy délelőtt hirtelen rosszul lett és be kellett szállítani a kórházba. Előzőleg jelentettük Benedeknek, aki jelentésünkre, mint jóságos emberbarát, azonnal elrendelte, hogy hordágyon hozzuk át az eszméletlen Matolcsyt. Megparancsolta azonnali megfürdetését s azután Benedek nem mint orvos, hanem mint nyomozó állott Matolcsy ágya mellett. Azt kérdezte tőle, hogy van-e még abból az aranyból, amit a zsidóktól ellopott. Matolcsy érthetetlen dolgokat válaszolt, teljesen félrebeszélte. Benedek a kihallgatás végén intézkedett, hogy Matolcsyt magánzárkába helyezték el, hova társul egy közönséges rablógyilkost – de az ÁVO leghűségesebb besúgóját – tették be. Rátkai Mártonnak hívták az illetőt, aki szigorú parancsot kapott Benedektől, hogy próbáljon beszélgetni a haldokló Matolcsyval. Még aznap délután Benedek ÁVO-s százados főorvos megjelent Matolcsy zárkájában Buri József egészségügyi ÁVO-s őrmesterrel és egy száz köbcentiméteres üvegfiolával. Az üvegben közönséges sóoldat volt. Az oldatot belenyomta a beteg Matolcsyba, aki rövidesen meg is halt. Itt említem meg, hogy több ízben előfordult, hogy Benedek a magánzárkában levő betegekhez injekciós-tűvel és sóoldattal ment be. Ezek a szerencsétlenek szintén megkapták a Benedek-injekciót s két óra múlva már szállítottuk is őket a hullakamrába. Számos ilyen eset fordult elő, amit egy-két jobb érzésű őr kifogásolt, de szigorúan leintették őket és közölték velük, hogy ez (már mint a kórház) nem kórház, hanem vesztőhely.

Az üvegfiolás „orvos”⁸⁷

„A Gyűjtőfogház főorvosa akkor Benedek Imre ávós orvos volt, akit a rabok Mengelének neveztek. Matolcsy 1953 nyarán, egy délelőtt hirtelen rosszul lett és be kellett szállítani a kórházba. Benedek nem mint orvos, hanem mint nyomozó állott Matolcsy ágya mellett. Különböző kérdéseket tett fel neki, a beteg érthetetlen dolgokat válaszolt, teljesen félrebeszélte. Benedek intézkedett, hogy beteget magánzárkába helyezték el, ahová társul egy közönséges rablógyilkost, de az AVO leghűségesebb besúgóját tették be. Rátkai Mártonnak hívták az illetőt, aki szigorú parancsot kapott, hogy próbáljon beszélgetni a haldokló Matolcsyval. Még aznap délután Benedek, ávós százados-főorvos megjelent a beteg zárkájában Buri József egészségügyi ávós őrmesterrel és egy üvegfiolával.

⁸⁷ Megjelent a Hídfő- Hungarian Week folyóiratban. London, 1970. május 25. (8. oldalon)

Az üvegben közönséges sóoldat volt. Az oldatot benyomta a betegbe, aki rövidesen meg is halt. Itt említem meg, hogy több ízben előfordult, hogy Benedek a magánzárkában levő betegekhez injekciós tűvel és sóoldattal ment be.

Ezek a szerencsétlenek szintén megkapták a Benedek-injekciót s két óra múlva már szállították őket a hullakamrába. Számos ilyen eset fordult elő, amit egy-két jobb érzésű őr kifogásolt, de leintették őket és közölték velük, hogy ez (már mint a kórház) nem kórház, hanem vesztőhely.”

Arany Bálint: KORONATANÚ (Matolcsy meghal)⁸⁸

Már nem tudom pontosan, melyik évben és milyen előzmények után, csak gondolom, hogy 1952 halottak napján váratlanul átvittek a Bal III.⁸⁹ egy első emeleti zárkájába Kis Károllyal, Kunder Antallal és Matolcsy Mátyással együtt. Ott voltunk néhány napig. Egyikünk-másikunk régen nem látta egymást, nagyon élveztük a váratlan alkalmat a beszélgetésre. Arra nem is gondoltunk, hogy célszerűen válogatták volna össze ezt a társaságot. Odakint az eső csendesen szemerkélt. Ezen a hűvös, novemberi délutánon teljesen elfoglalt bennünket az elmúlt évek élményeinek kicserélése.

Egyszer csak hangos beszélgetés jut el hozzánk. Zárkánk a gépházhoz elég közel volt. A tisztán kivehető mondatokból megértettük, hogy odalent valakit valakik rá akarnak venni valamire, amit az nem akar vállalni. Valamelyikünk felállt Kis Károly vaságyára (az egyetlen ilyen, mint legidősebb ő kapta), lenézett az udvarra és felismerte Parragi György újságírót, aki 3 civil ávos gyúrt bizonyos cikk megírására. A rábeszélés nagyon fenyegető hangú volt, Parragit azonban akkor nem bántották. És persze azt sem tudtuk meg, vállalta-e azt, amit rá akartak kényszeríteni. Szürkületkor egy másik meglepetés is ért bennünket. A temető bejárata előtti téren cirkuszt állítottak fel – halottak napján. A közönséget bizonyára ingyen látták vendégül, s a szórakoztató zenét fúvószenekar szolgáltatta.

Matolcsy Mátyással soha nem kerültem egy zárkába, e halottak napi alkalmat leszámítva. Ekkor tudtam meg, hogy ő Vácott szintén végig magánzárkán volt és ezt nehezen bírta. Kérte, hogy adjanak neki valamilyen munkát, s ekkor kapott ő is afféle összegubancolódott fonalgombolyítást, amit a katolikus templomban végeztek az öreg rabokkal. Egész nap görnyedten dolgozott. Az ellátás rendkívül rossz volt. Matolcsy 190 cm magas, erős fizikumú ember volt. A börtönben teljesen tönkrement, lesóványodott. Amikor 1952. április 16-án velünk együtt ő is Pestre került, itt is azonnal munkára jelentkezett. Beosztották a gombüzembe. Az itt dolgozó lesóványodott, elgyöngült raboknak rendszerint a lába ment tönkre, mert az esztergapad előtt kellett állniuk, és miközben a csontot a forgó szerszámhoz nyomták, csak egyik lábukra tudtak támaszkodni. És mivel

⁸⁸ Emlékirat 1945-47. Budapest, 1990. Püski Kiadó

⁸⁹ a Gyűjtőfogházban

a hosszú koplalás következtében izmaik elsorvadtak, viszont teljesíteni akarták a normát, hogy bizonyos jelentéktelen kedvezményeket kiérdemljenek, minden áron erőltették a munkát, így előbb-utóbb olyan súlyos ínhüvelygyulladást kaptak, hogy kórházba kellett őket szállítani. Így járt Matolcsy is.

Később aztán, 1953 tavaszán értesültem róla, hogy ő is a mérnöki irodába került és Kozma Lászlóval egy zárkában dolgozott az első emeleten. Talán 1954⁹⁰ nyarán történt, hogy a mérnöki iroda mintegy 100 embere, meg a 20 fordító napi sétáját róttá a fogházudvaron. Egyszer csak a mérnöki iroda ajtaján kitámolygott, a falat tapogatva támasztékul, Matolcsy. Alig ismertem meg. Éppen a közelébe értem, amikor kijött, s ott volt Szilágyi, a sétára felügyelő fiatal szakaszvezető is. Megdöbbenven látva, hogy Matolcsy milyen állapotban van, kiléptem a sorból és szóltam a szakaszvezetőnek, vezesse be a beteget a kórházba. A fegyőr szó nélkül megtette. Belekarolt Matolcsyba, lassan a kórházajtóhoz vitte és becsöngetett. Hosszú idő múlva nyílt az ajtó, Matolcsyt beengedték. Két nap múlva meghalt, állítólag embóliát kapott.

⁹⁰ Nyilvánvaló tévedés: Matolcsy Mátyás 1953 júniusában halt meg.

A RABSÁG HELYSZÍNEI (BÖRTÖNÖK) IDŐRENDEN

Az alábbi felsorolást a különféle megemlékezések alapján állítottam össze, ilyen hivatalos nyilvántartás nem léteik. Mint a későbbi anyagokban is látható néhány helyen, a visszaemlékezők hibáznak egy-egy dátumnál, de a több adat összevetéséből az alábbi felsorolás – ha napra nem is pontos – a sorrendre hónapos pontossággal helyes.

1945. június – 1945. október	Különböző amerikai fogolytáborok Németországban
1945. október	Andrássy út 60 (1945. október 21.-én hozták haza)
1945 – 46	Markó utcai fogház (1945. novembertől)
1946 nyarától	Gyűjtőfogház (Budapest, Kozma utca, a könyvkötészetben dolgozott)
1947 nyara	Váci fegyház, az asztalos műhelyben dolgozott
1948. eleje	Újra a Gyűjtőfogház, írnok
1948. nyara	A Gyűjtő Kisfogházában elkülönítik a „veszélyes” politikai foglyokat, hogy „adott esetben” kéznél legyenek.
1948 karácsony	Egy cellában Viczián Lászlóval és Váró Andorral a Gyűjtőben
1949 nyara	Szigorítás, a Gyűjtő „Kisfogházába” kerülnek a „veszélyesek”. Még teljesen egészséges. Olaszul és franciául tanul
1950. február	Újabb szigorítás, elvették a könyveket. Az ÁVH átvette a börtönök felügyeletét
1950. március	Váci fegyház, ekkor még egészséges. Teljes terror, magánzárkába kerül. Néhány hét alatt lefogyott, meggörnyedt, hallucinált.
1952. április	Ismét a Gyűjtőfogház, gombüzemben dolgozik. Nagyon sovány, mindig éhes, lábai dagadtak
1952. nyara	A mérnökirodán dolgozik a Gyűjtőben
1952. november	ÁVH kihallgatás a Verebély rokonságról. Kicsit jobb egészségi állapotban volt
1953. június	Elterjedt a hír a Gyűjtőfogházban, hogy Matolcsy meghalt. Mellhártyagyulladás, vagy a szíve vitte el, vagy...